

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU/ŽURNALISTIKU

**DOPRINOS NOVINARSKJE ZAJEDNICE OČUVANJU I
RAZVOJU NOVINARSKIH PRAVA I SLOBODA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

- magistarski rad -

Kandidat
Dragan Vuković

Mentorica
Prof. dr Lejla Turčilo

Broj indeksa
914/II-K

Sarajevo, juli 2020. godine

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	i
POPIS TABELA.....	iii
POPIS GRAFIKONA	iii
I UVODNO RAZMATRANJE	1
II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	5
1. Problem istraživanja	5
2. Predmet istraživanja	5
3. Ciljevi istraživanja.....	8
4. Sistem hipoteza	9
5. Način istraživanja	11
6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	15
7. Vremensko, prostorno i disciplinarno određenje istraživanja	16
III TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA	17
1. Novinarska prava i slobode u Bosni i Hercegovini.....	17
2. Mehanizmi zaštite novinarskih prava i sloboda	23
3. Ranija istraživanja o novinarskim udruženjima u Bosni i Hercegovini.....	33
4. Rezime trećeg poglavlja	35
IV ISTRAŽIVANJE O NOVINARSKIM UDRUŽENJIMA I VZS U BiH.....	39
1. Status novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u BiH	39
2. Reakcije na povrede novinarskih prava i sloboda u periodu od 2014. do 2018. godine..	48
3. Stavovi i iskustva novinara i novinarki	61
4. Diskusija.....	79
V ZAKLJUČAK.....	86
VI BIBLIOGRAFIJA	91
VII PRILOG	102
VIII NAPOMENA O AUTORU	107
IX IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA	108

SKRAĆENICE

AEJ	Asocijacija evropskih novinara (Association of European Journalists)
AIPCE	Alijansa nezavisnih vijeća za štampu Evrope (Alliance of Independent Press Councils of Europe)
AIPS	Svjetsko udruženje sportskih novinara
BD BiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BHN	Udruženje/udruga BH novinari
BiH	Bosna i Hercegovina
BIRN BiH	Balkanska istraživačka mreža u Bosni i Hercegovini (Balkan Investigative Reporting Network)
DHN BiH	Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini
DN BiH	Društvo novinara Bosne i Hercegovine
EFJ	Evropska federacija novinara (European Federation of Journalists)
EKLjP	Evropska konvencija o ljudskim pravima (European Convention on Human Rights)
ESLjP	Evropski sud za ljudska prava (European Court of Human Rights)
EU SOCEM	Podrška pružaocima socijalne pomoći i poboljšanje kapaciteta za praćenje (Support to the Social Service Providers and Enhancement of Monitoring Capacities)
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FES	Friedrich Ebert Stiftung
IFJ	Međunarodna federacija novinara (International Federation of Journalists)
IMEP	Program osnaživanja nezavisnih medija (Independent Media Empowerment Project)
JRP	Journalists in Residence Program
JUFREX	Jačanje kapaciteta pravosuđa u oblasti slobode izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi (Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe)

Media NEThics	Mreža medijskih samoregulatornih tijela Jugoistočne Evrope (Network of Media Self-Regulatory Bodies of South-East Europe)
N.p.	Nije primjenjivo
NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
OCCRP	Projekat za izvještavanje o organizovanom kriminalu i korupciji (Organized Crime and Corruption Reporting Project)
OSCE	Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (Organisation for Security and Cooperation in Europe)
RS	Republika Srpska
SEENPM	Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (South East European Network for Professionalization of Media)
UDIN	Udruženje dopisnika i novinara opštine Derвента
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj (United Nations Development Programme)
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNIS	Udruženje novinara Istočnog Sarajeva
UNRS	Udruženje novinara Republike Srpske
VE	Vijeće Evrope
VZS	Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini
YPAL	Mladi ljubitelji scenskih umjetnosti (Young Performing Art Lovers)

POPIS TABELA

Tabela 1. Metodološki okvir	12
Tabela 2. Indeks slobode štampe u BiH i bodovanje slobode štampe kroz godine	21
Tabela 3. Napadi na novinare u BiH od 2013. do 2017. godine	21
Tabela 4. Pregled udruženja obuhvaćenih ranijim istraživanjima u BiH.....	34
Tabela 5. Pregled postojanja svih udruženja uključenih u ovo i ranija istraživanja u BiH.....	40
Tabela 6. Osnovni podaci o novinarskim udruženjima aktivnim 2019. godine u BiH.....	41
Tabela 7. Reakcije na istaknute slučajeve fizičkih napada i prijetnji smrću novinarima.....	58
Tabela 8. Procenat ispitanika i ispitanica koji smatraju da su organizacije potpuno nepristrasne	71
Tabela 9. Članovi i članice BHN-a o nepristrasnosti BHN-a u reagovanju.....	71
Tabela 10. Pregled indikatora za potvrđivanje hipoteza (redosljedom prema aktivnosti).....	83

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj identifikovanih incidenata od 2014. do 2018. godine.....	49
Grafikon 2. Napadi na novinare i medije od 2014. do 2018. godine po kategorijama	50
Grafikon 3. Mete napada po polu.....	51
Grafikon 4. Počinioci napada po polu.....	51
Grafikon 5. Mete napada prema sjedištu medija za koje rade	52
Grafikon 6. Potvrđene reakcije udruženja i VZS-a na 235 identifikovanih incidenata	53
Grafikon 7. Reakcije BHN-a u zavisnosti od članstva meta napada u Udruženju.....	55
Grafikon 8. Udio reakcija udruženja i VZS-a u slučajevima prema polu mete napada.....	56
Grafikon 9. Udio reakcija udruženja i VZS-a prema sjedištu medija mete napada	57
Grafikon 10. Pol i dob ispitanika i ispitanica u anketi	61
Grafikon 11. Etnicitet i područje rada ispitanika i ispitanica.....	62
Grafikon 12. Obrazovna struktura ispitanika i ispitanica.....	63
Grafikon 13. Radno okruženje ispitanika i ispitanica	63

Grafikon 14. Ispitanici i ispitanice prema članstvu u udruženjima.....	64
Grafikon 15. Izloženost ispitanika i ispitanica ugrožavanju prava i sloboda.....	65
Grafikon 16. Izloženost ugrožavanju prava i sloboda, razvrstano po polu	66
Grafikon 17. Prijavljivanje slučajeva ugrožavanja prava i sloboda	67
Grafikon 18. Prijavljivanje slučajeva novinarskim organizacijama i njihove reakcije	68
Grafikon 19. Politički uticaj i nepristrasnost novinarskih organizacija, prema članstvu.....	69
Grafikon 20. Važnost djelovanja novinarskih udruženja i VZS-a	72
Grafikon 21. Važnost drugih oblika organizovanja, formalnih ili neformalnih, te iskustva....	74
Grafikon 22. Važnost međunarodnih projekata za novinarska prava i učešće ispitanika i ispitanica.....	76

I UVODNO RAZMATRANJE

Ovo istraživanje se bavi stagnacijom novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini (BiH), koja je dokumentovana uprkos velikim ranijim investicijama međunarodne zajednice u ovaj stub demokratije.

Cilj istraživanja je ocijeniti doprinos novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini (VZS) očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda za vrijeme trajanja mandata izvršne i zakonodavne vlasti u BiH od 2014. do 2018. godine. Motiv za ovo istraživanje je nedostatak novijih takvih analiza. O novinarskim pravima i slobodama se provode redovne akademske studije, istraživanja javnih politika, prate se indeksi slobode štampe, te izvještava u komparativnim izvještajima. Međutim, postoji mali broj istraživanja o doprinosu novinarskih udruženja povećanju nivoa novinarskih sloboda u BiH. Stagnacija u razvoju novinarskih prava i sloboda može biti i u vezi s niskim nivoom djelovanja novinarskih udruženja, a o toj vezi nisu dostupna novija istraživanja i podaci za BiH.

Značaj novinarskih udruženja je prepoznat u analizama međunarodnih organizacija. Međutim, preliminarna saznanja su ukazivala da trenutno aktivna novinarska udruženja i VZS neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, bilo zbog pristrasnosti tih organizacija, malog značaja koji im pridaju novinari i novinarke, te drugih oblika očuvanja i razvoja prava koji su možda efektivniji u zaštiti novinarskih prava i sloboda.

Sveobuhvatan pregled i analiza reagovanja novinarskih udruženja i VZS-a na napade na novinare i druge vrste ugrožavanja novinarskih prava i sloboda nisu napravljeni za period od 2014. do 2018. godine. Ovo istraživanje takav pregled čini dostupnim. Analiza stavova novinarske zajednice i drugih podataka u ovom radu omogućila je procjenu nepristrasnosti i doprinosa udruženja i VZS-a novinarskim pravima i slobodama. Istraživanje time doprinosi boljem naučnom razumijevanju uticaja i značaja novinarskog udruživanja i samoregulatornih tijela za demokratski razvoj u oblasti medijskih sloboda.

Pored uvodnog razmatranja, rad se sastoji od još četiri poglavlja.

U drugom poglavlju je predstavljen metodološki okvir istraživanja. Osnovno pitanje na koje ovo istraživanje odgovara je *koliki je doprinos novinarskih udruženja i VZS-a očuvanju i*

razvoju prava i sloboda novinara u BiH u periodu od 2014. do 2018. godine? Taj vremenski period je odabran jer se podudara s posljednjim cjelokupnim mandatom zakonodavne i izvršne vlasti na državnom, entitetskim i kantonalnim nivoima, pod pretpostavkom da svaka politička struktura kreira drugačiji ambijent za slobodu izražavanja i druga novinarska prava i slobode. Iz ranijih istraživanja izvedena je generalna hipoteza da *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarka Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.*

Takva generalna hipoteza je razvijena u tri posebne hipoteze:

- 1. Novinari i novinarke doživljavaju novinarska udruženja donekle značajnim za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, iako nijedno od aktivnih udruženja nije u potpunosti nepristrasno;*
- 2. Novinari i novinarke doživljavaju Vijeće za štampu u BiH manje značajnim, iako je ono bilo potpuno nepristrasno u reagovanju na slučajeve ugrožavanja prava i sloboda novinara;*
- 3. U međuvremenu su nastali drugi oblici organizovanja koji su možda efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.*

Sistem posebnih hipoteza je dokazivan preko šest pomoćnih istraživačkih pitanja i sedam indikatora, koristeći dva osnovna izvora podataka:

- Sekundarne podatke o 235 konkretnih slučajeva kršenja novinarskih prava i sloboda te o reakcijama novinarskih udruženja i VZS-a na svaki od tih slučajeva;
- Anketa provedena među 202 novinara i novinarke iz svih dijelova BiH koji su pristali da učestvuju u istraživanju na prijedlog predstavnika njihovih udruženja ili drugih novinara i novinarki.

U trećem poglavlju je izložen teorijski okvir istraživanja. Prije svega je na osnovu drugih istraživanja analizirano stanje novinarskih prava i sloboda u BiH. Utvrđena je stagnacija ili čak opadanje kvaliteta novinarskih prava i sloboda, posebno slobode izražavanja u BiH, u skladu s opštim trendovima u drugim zemljama Istočne i Jugoistočne Evrope. Potom su izloženi mehanizmi zaštite novinarskih prava i sloboda na domaćem i međunarodnom nivou, gdje je posebno značajna Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLP) i s njom povezani Evropski sud za ljudska prava (ESLP). U jurisprudenciji Suda, vezano za slobodu izražavanja,

ističe se i jedini zaključeni slučaj iz BiH (Evropski sud za ljudska prava, 17224/11). U teorijskim razmatranjima su izloženi argumenti različitih domaćih i stranih autora koji govore u prilog tvrdnji da je sloboda izražavanja jedan od najznačajnijih stubova demokratskog razvoja društva (npr. Turčilo i Buljubašić, 2017), dok su novinarsko samoorganizovanje (Horsley, 2012) i samoregulacija kroz kodekse i samoregulatorna tijela (Grbo, 2009; Mijatović, 2011) vrlo značajni za zaštitu novinarskih prava i sloboda. Praćenje i prijavljivanje incidenata i pružanje podrške novinarima je tako jedna od najvažnijih funkcija novinarskih udruženja (Mijatović, 2011). Posebno je značajan argument da se na odsustvo reakcija i osuda napada na novinare može gledati i kao na tercijarnu viktimizaciju žrtava (Golubović, 2018), što je naročito značajno kada izostaje reakcija upravo novinarskih udruženja. Na kraju ovog poglavlja su analizirana ranija istraživanja o novinarskim udruženjima u BiH (Malović, 2004; Hodžić, 2010; Marko, 2012; Adilagić, 2018), a utvrđeno je da su se samo manjim dijelom bavila doprinosom i nepristrasnošću udruženja, a rezultate nisu potvrđivala kroz najmanje dva izvora i pristupa analizi podataka, kao što je to slučaj s ovim istraživanjem. Ipak, rezultati ranijih istraživanja su značajni jer su poslužili kao osnova, pored ostatka teorijskog okvira, za izvođenje glavne i posebnih hipoteza. Na osnovu ranijih istraživanja je formirana i inicijalna lista udruženja od koje je trebalo početi u ovom istraživanju.

U četvrtom poglavlju su predstavljeni rezultati empirijskog dijela istraživanja po fazama i diskusija. U prvom potpoglavlju je utvrđivano koja novinarska udruženja trebaju biti uključena u naredne faze istraživanja, sudeći prema indikatorima aktivnosti. Od šest novinarskih udruženja koja su bila aktivna 2019. godine, njih pet je bilo aktivno i u ispitivanom periodu, pa su ta udruženja uključena u naredne faze istraživanja. To su Društvo hrvatskih novinara u BiH (DHN BiH), Društvo novinara BiH (DN BiH), Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa (UDIN), Udruženje novinara Republike Srpske (UNRS) i Udruženje/udruga BH novinari (BHN). Pored novinarskih udruženja, u naredne faze istraživanja je uključeno i Vijeće za štampu u BiH, koje, iako je samoregulatorno tijelo, ipak reaguje i na neke konkretne slučajeve ugrožavanja novinarskih prava i sloboda. Treba istaći da UDIN nije izdao nijedno javno saopštenje ni bilo koju drugu javnu reakciju u posmatranom periodu, a takođe i da su DHN BiH i UNRS imali periode neaktivnosti kada su praktično bili ugašeni prema riječima predstavnika tih udruženja. U drugom potpoglavlju je dalje analizirano u kolikom udjelu je svako od udruženja reagovalo na konkretne slučajeve u periodima kada je bilo aktivno, čime se stekao uvid u pojedinačni doprinos udruženja zaštiti novinarskih prava i sloboda. Takođe su razmatrane kvalitativne karakteristike slučajeva u kojima udruženja pojedinačno nisu reagovala i utvrđena su određena odstupanja od ujednačenog pristupa kod nekih udruženja, što potvrđuje

selektivnost i pristrasnost u reakcijama. Ovi rezultati o doprinosu i nepristrasnosti su dalje suprotstavljeni rezultatima ankete provedene među novinarima i novinarkama u trećem potpoglavlju. Tu su analizirane percepcije ispitanika i ispitanica o nepristrasnosti i značaju novinarskih udruženja i VZS-a, te ispitanici i neki drugi oblici samoorganizovanja. Četvrto poglavlje završava integriranom diskusijom rezultata različitih faza istraživanja u odnosu na postavljene sisteme indikatora i hipoteza.

Posljednje, peto poglavlje je zaključak koji rezultate istraživanja stavlja u perspektivu s teorijskim okvirom i daje naznake o mogućim pravcima budućih istraživanja.

II METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je stagnacija novinarskih prava i sloboda i nedostatak jasnije slike o novinarskom samoorganizovanju u Bosni i Hercegovini kao jednom od preduslova za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara i novinarki.

2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je doprinos novinarskih udruženja i Vijeća za štampu očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini u periodu od 2014. do 2018. godine.

Osnovno pitanje na koje ovo istraživanje odgovara je: *Koliki je doprinos novinarskih udruženja i VZS-a očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara u BiH u periodu od 2014. do 2018. godine?*

2.1. Činioci sadržaja predmeta istraživanja

Uslovi koji doprinose očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda su regulacija medijskog tržišta, samoregulacija novinarske struke, te samoorganizovanje novinara i pristup pravdi, dok se ovo istraživanje specifično fokusiralo na samoorganizovanje novinara.

Subjekti ovog istraživanja su novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH.

Motiv i interes za istraživanje je nedostatak novijih istraživanja o profesionalnim preduslovima za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda. Prije ovog istraživanja nije bilo jasno koja od novinarskih udruženja su još uvijek aktivna na zaštiti novinarskih prava i sloboda, u kojoj mjeri djeluju u skladu s principom nepristrasnosti, te koliko doprinose zaštiti novinarskih prava i sloboda. Stoga je cilj istraživanja ocijeniti doprinos novinarskih udruženja i VZS-a očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda za vrijeme trajanja mandata izvršne i zakonodavne vlasti u BiH od 2014. do 2018. godine.

Aktivnosti novinarskih udruženja i VZS-a koje su predmet ovog istraživanja su saopštenja koja te organizacije objavljuju na svojim *web* stranicama i u *online* medijima kada se dogode

slučajevi ugrožavanja prava i sloboda novinara koji su odjeknuli u javnosti. U istraživanju se analiziraju i stavovi novinara i novinarki o nepristrasnosti i doprinosu ovih novinarskih organizacija.

Metode i sredstva koje novinarske organizacije koriste u svom javnom djelovanju zavise od nivoa postignute saradnje između članova novinarskih udruženja i VZS-a te nivoa postignutog kompromisa. Kada izlaze sa saopštenjima za javnost, za očekivati je da novinarske organizacije imaju punu podršku svojih tijela.

Efekte djelovanja novinarskih udruženja i VZS-a bi trebali biti vidljivi, prije svega u što većoj objektivnosti pri reagovanju na slučajeve ugrožavanja novinarskih prava i sloboda, te u boljem novinarskom ocjenjivanju rada tih organizacija. U dugoročnom smislu, nepristrasan i konzistentan rad novinarskih organizacija trebao bi doprinijeti očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, pa time i demokratskom razvoju društva.

2.2. Kategorijalno-pojmovni sistem

Osnovne kategorijalne odredbe, odnosno pojmovi koji se izvode iz predmeta ovog istraživanja su: *mediji, novinar ili novinarka, novinarska prava, novinarska zajednica u BiH, novinarske organizacije, novinarstvo, sloboda, sloboda govora i izražavanja, sloboda medija, slobodna štampa, štampa, zajednica.*

Medij „(lat. medium, posrednik, nešto između) je kanal za posredovanje poruka i informacija od komunikatora do recipijenta. [...] J. Cloutijer je medije podijelio u tri grupe:

- mas-medije koji posreduju poruke najširoj publici;
- medije koji posreduju informaciju određenom krugu recipijenata [...];
- individualni medij koji koristi jedna osoba“ (Tucaković, 2004: 192-193).

Novinar ili novinarka „je osoba koja se, profesionalno ili amaterski, bavi prikupljanjem, selekcijom i distribucijom novosti putem medija masovnog komuniciranja (listova, radija, televizije, filma) za poznatu ili anonimnu publiku (čitaoce, gledaoce, slušaoce). U tom poslu on se koristi sposobnošću i znanjem sažetog, jasnog i pravovremenog informisanja, pridržavajući se profesionalne etike čiji su temeljni principi istina, sloboda, zaštita integriteta ličnosti, pravda“ (Tucaković, 2004: 221).

Novinarska prava se za potrebe ovog istraživanja definišu kao prava na slobodno mišljenje i izražavanje, informisanje i kritikovanje, te radna i socijalna prava.

U skladu s Minhenskom deklaracijom o pravima i dužnostima novinara iz 1971. godine, iz prava javnosti da bude informisana proizilazi skup dužnosti i prava novinara. Dužnosti u obavljanju novinarske profesije mogu biti istinski poštovane samo ako su ostvareni konkretni uslovi profesionalne nezavisnosti i dostojanstva, što je cilj Deklaracije o pravima:

1. Novinari polažu pravo na pristup svim izvorima informacija, te pravo da slobodno istražuju sva događanja od uticaja na javni život;
2. Novinar ima pravo da odbije potčinjavanje bilo čemu što je protivno opštoj politici medijske kuće s kojom saraduje, kao i ugovoru o zapošljavanju;
3. Novinar se ne može prisiliti na profesionalni čin ili izražavanje mišljenja protivno vlastitim ubjeđenjima i savjesti;
4. Uredništvo mora biti informisano o svim važnim odlukama koje mogu uticati na život medijske kuće, npr. angažovanje, otpuštanje, restrukturisanje, unapređenje itd.;
5. Novinar ima prava ne samo na prednosti koje proističu iz kolektivnih ugovora, nego i na individualni ugovor s poslodavcem koji mu omogućava materijalnu i moralnu sigurnost za rad i garantuje ekonomsku nezavisnost (Cornu, 1999).

Novinarsku zajednicu u BiH za potrebe ovog istraživanja čine novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH, te novinari i novinarke.

Novinarske organizacije „su neformalne grupe ljudi, organizovane na profesionalno-stručnom principu. Njihovi članovi su profesionalni novinari. [...] Današnje novinarske organizacije se mogu podijeliti na četiri vrste: 1. stručne novinarske organizacije; 2. sindikalne novinarske organizacije; 3. novinarske organizacije opšteg tipa i 4. specijalizovane novinarske organizacije“ (Tucaković, 2004: 226).

Novinarstvo „je djelatnost, nastala i razvijala se u epohi masovnih medija, kao rezultat potrebe ljudi da razmjenjuju i primaju novosti (nove informacije) radi lakšeg i bržeg uspostavljanja odnosa sa svijetom oko sebe“ (Tucaković, 2004: 223).

Sloboda - „Filozofsko poimanje slobode se svodi na stav da je riječ o mogućnostima čovjeka da svojom voljom čini ono što čini, ali da je njegova volja usmjerena u pravcu rješavanja problema ličnosti i društva. [...] Jedan od glavnih sadržaja opšte slobode je sloboda štampe i govora“ (Tucaković, 2004: 306).

Sloboda govora i izražavanja se za potrebe ovog istraživanja definiše kao jedna od komponenata opšte slobode u smislu Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 1948).

Sloboda medija „je cilj kojem teže novinari i svi poslenici javne riječi. Toj težnji se stoljećima suprotstavlja nastojanje povlašćenih centara moći, koji svoju poziciju grade manipulacijama javnošću i ograničavanjem slobode“ (Tucaković, 2004: 307).

Slobodna štampa „se definira kao medij koji omogućava raznolikost ideja i mišljenja“. Takav medij „nije faktor jednog pogleda ili državne propagande“ (Street, 2003: 214, citirano u Grbo, 2009: 66).

Štampa „(lat. stampa, tisak, novine) [...] je popularni naziv za institucije i ustanove koje se bave izdavanjem listova i časopisa, dakle, koje proizvode štampane medije. [...] Štampani listovi su bili prvi mediji masovnog komuniciranja. Otuda se sve do danas zadržao tradicionalni naziv „štampa“ za sve medije masovnog komuniciranja (listove, radio, televiziju), a „sloboda štampe“ je sinonim za slobodu mišljenja i izražavanja“ (Tucaković, 2004: 319).

Zajednica „je jedna ili nekoliko skupina ljudi međusobno povezanih radom i drugim aktivnostima i/ili zajedničkim interesima te simbolima kolektivne pripadnosti. U užem i najstarijem značenju, zajednica je skupina ljudi koja živi na nekom geogr. području i čiji se članovi međusobno poznaju“ (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020).

3. Ciljevi istraživanja

3.1. Naučni ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje je provedeno primarno s ciljem naučne deskripcije, težeći prije svega da opiše: a) na koji način djeluju novinarska udruženja i VZS u konkretnim slučajevima kršenja prava i sloboda novinara i b) koliki značaj novinari vide u novinarskim udruženjima i VZS-u.

Međutim, kao sekundarni naučni cilj, istraživanjem se ipak pokušalo preko ova dva izvora doći i do objašnjenja odnosa između nivoa razvijenosti novinarskih organizacija i dostignutog standarda novinarskih prava i sloboda. Istraživanjem nisu obuhvaćeni svi mogući uslovi zbog kojih dolazi ili ne dolazi do ugrožavanja prava i sloboda novinara, nego isključivo oni koji su vezani za samoorganizovanost novinarske struke.

3.2. Društveni ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje je pretežno usmjereno na društvene ciljeve, jer spada u domen istraživanja javnih politika u jednoj zemlji više nego u domen komunikoloških teorija i empirijskih studija o opštim uzročno-posljedičnim vezama.

Osnovni društveni cilj istraživanja je pružiti uvid stručnoj javnosti u značaj i doprinos novinarskih organizacija očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara. Uz ovaj osnovni cilj povezani su sljedeći specifični ciljevi:

1. Utvrditi koja novinarska udruženja su bila aktivna u periodu od 2014. do 2018. godine te ih kategorisati na osnovu dostupnih informacija o njihovom djelovanju;
2. Utvrditi u kojoj mjeri su novinarska udruženja i VZS bili nepristrasni u reagovanju na konkretne slučajeve kršenja prava i sloboda novinara;
3. Utvrditi kako novinari i novinarke ocjenjuju doprinos subjekata istraživanja zaštiti prava i sloboda novinara, u odnosu na druge forme zaštite.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Generalna hipoteza je da *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarke Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.*

4.2. Posebne hipoteze

Posebna hipoteza 1 je da *novinari i novinarke doživljavaju novinarska udruženja donekle značajnim za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, iako nijedno od aktivnih udruženja nije u potpunosti nepristrasno.*

Posebna hipoteza 2 je da *novinari i novinarke doživljavaju Vijeće za štampu u BiH manje značajnim, iako je ono bilo potpuno nepristrasno u reagovanju na slučajeve ugrožavanja prava i sloboda novinara.*

Posebna hipoteza 3 je da *su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su možda efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.*

4.3. Sistem indikatora

Teško je uspostaviti prag za *prolaznu ocjenu* pomoću kojeg se neupitno može utvrditi je li neka organizacija uopšte aktivna ili nije. U BiH sama registracija nekog udruženja nije dokaz stvarne aktivnosti. Indikatori aktivnosti odabrani za ovaj rad su:

- postojanje osnovnih pretpostavki za komunikaciju s članstvom i širom javnošću, uključujući postojanje *web* stranica;
- postojanje informacije o najmanje jednom reagovanju na ugrožavanje prava i sloboda novinara u ispitivanom periodu.

Nepriistrasnost udruženja je još teže utvrditi, s obzirom na neizbježnost vlastitih ubjeđenja i predrasuda svake osobe, što se prenosi i na organizacije. Iako se potpuna nepriistrasnost nikad ne može bez sumnje potvrditi, pristrasnost se može identifikovati. Indikatori pristrasnosti novinarskih udruženja i VZS-a koji su korišteni u ovom istraživanju su:

- udio javnih reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara, koji, ako je vrlo nizak, ukazuje na mali doprinos i selektivan pristup;
- kvalitativne karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarske organizacije nisu reagovala (članstvo, pol, sjedište medija).

Pored ovakvih indikatora koje nameće istraživač, bilo je potrebno utvrditi i percepcije novinara i novinarki o značaju i doprinosu novinarskih organizacija:

- procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepriistrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan po članstvu u udruženjima;
- procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan po članstvu u udruženjima.

Takođe je bilo potrebno utvrditi percepcije novinara i novinarki o značaju drugih, organizovanih ili neorganizovanih, oblika djelovanja novinara koji doprinose novinarskim pravima i slobodama:

- lista drugih oblika djelovanja novinara spomenutih u anketi.

5. Način istraživanja

5.1. Naučni pristup istraživanja

Ovo istraživanje je teorijsko-empirijsko. Polazne osnove su teorijske - veza između novinarskog samoorganizovanja i očuvanja novinarskih prava i sloboda je zasnovana na teoriji. Međutim, ova veza se razmatra u empirijskom pristupu na konkretnim primjerima u praksi novinarskih organizacija.

5.2. Metode istraživanja

Empirijski dio ovog istraživanja je proveden u tri faze, kako bi se odgovorilo na osnovno pitanje istraživanja: Koliki je doprinos novinarskih udruženja i Vijeća za štampu očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara u BiH u periodu od 2014. do 2018. godine?

Na taj način su takođe provjereni indikatori aktivnosti novinarskih organizacija, indikatori njihove nepristrasnosti, indikatori za ocjenu percepcije novinara o značaju i doprinosu novinarskih udruženja i VZS-a, te indikatori za ocjenu značaja drugih oblika djelovanja koji doprinose novinarskim pravima i slobodama.

U Tabeli 1 je predstavljen metodološki okvir koji sadrži šest pomoćnih istraživačkih pitanja, sedam osnovnih indikatora, te metode istraživanja.

Tabela 1. Metodološki okvir

Pomoćna istraživačka pitanja	Indikatori	Metode istraživanja
1. Koja od novinarskih udruženja su bila aktivna u periodu od 2014. do 2018. godine?	a) Osnovne pretpostavke za komunikaciju s članstvom i širom javnošću, uključujući postojanje <i>web</i> stranica; b) Najmanje jedno reagovanje na ugrožavanje prava i sloboda novinara u ispitivanom periodu;	I faza - prikupljanje podataka od udruženja, VZS-a i pretraživanjem interneta (str. 39).
2. U kojoj mjeri su udruženja i VZS bili aktivni u zaštiti novinarskih prava i sloboda u ispitivanom periodu?	c) Udio javnih reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara (nizak udio ukazuje na nizak doprinos i selektivnost);	II faza - formiranje liste incidenata i liste reakcija za svako udruženje, te uporedba i analiza slučajeva na koje nije bilo reakcije (str. 48).
3. U kojoj mjeri su novinarska udruženja i VZS djelovali u skladu s principom nepristrasnosti u reakcijama na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda?	d) Kvalitativne karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarske organizacije nisu reagovala (članstvo, pol, sjedište medija);	
4. U kojoj mjeri novinari i novinarke ocjenjuju rad novinarskih udruženja i VZS-a nepristrasnim?	e) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan po članstvu u udruženjima;	III faza - <i>online</i> anketa na uzorku od 202 novinara i novinarke (str. 61).
5. Koliki značaj novinari i novinarke pridaju udruženjima i VZS-u u zaštiti novinarskih prava i sloboda?	f) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan po članstvu u udruženjima;	
6. Koji drugi, organizovani ili neorganizovani, oblici djelovanja novinara su doprinijeli novinarskim pravima i slobodama?	g) Lista drugih oblika djelovanja novinara spomenutih u anketi.	

5.2.1. Prikupljanje podataka

U prvoj fazi istraživanja je definisana novinarska zajednica u BiH te utvrđen broj postojećih novinarskih udruženja na osnovu dostupnih informacija i direktnih kontakata s predstavnicima udruženja. Osnovno pitanje na koje se u ovoj fazi trebalo odgovoriti je:

1. Koja od novinarskih udruženja su bila aktivna u zaštiti novinarskih prava i sloboda u periodu od 2014. do 2018. godine?

U drugoj fazi istraživanja su izlistane sve povrede novinarskih prava i sloboda u periodu od 2014. do 2018. godine na osnovu informacija dostupnih na internetu i uvida u dokumente udruženja te upoređena saopštenja objavljena u *online* medijima i na *web* stranicama novinarskih organizacija kako bi se odgovorilo na sljedeća pitanja:

2. U kojoj mjeri su udruženja i VZS bili aktivni u zaštiti novinarskih prava i sloboda u periodu od 2014. do 2018. godine?

3. U kojoj mjeri su novinarska udruženja i VZS djelovali u skladu s principom nepristrasnosti u reakcijama na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda?

U ovoj fazi, provedenoj od juna do oktobra 2019. godine, pretraživanjem sekundarnih podataka formirana je lista od 235 incidenata koji su se dogodili u ispitivanom periodu. Osnovni izvor za listu incidenata su bili registri, reakcije i saopštenja novinarskih udruženja i VZS-a. Najvažniji i najveći je registar Linije za pomoć novinarima (Udruženje/udruga BH novinari, 2014-2018), kojem je pristupljeno uz dopuštenje BHN-a. Dio tih podataka je takođe dostupan na *web* stranici *Regionalne platforme za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara*, a od septembra 2019. godine i na *online* platformi za ljudska prava *Mapiraj.ba*. Ta lista je upotpunjena incidentima na koje su reagovali VZS i druga udruženja, na način da je u *Google* pretraživač unesena kombinacija naziva udruženja i riječi „napad“ i „incident“.

Lista saopštenja za javnost je formirana prema saopštenjima objavljenim u *online* medijima i na *web* stranicama novinarskih organizacija.

Postoje dva ograničenja kvaliteta podataka u ovoj fazi istraživanja. Prvo je da se lista incidenata bazira samo na incidentima o kojima su udruženja imala informacije, dok je moguće da postoji značajan udio incidenta koje novinari ne prijavljuju udruženjima, a o kojima nema dostupnih izvora. To je djelimično potvrđeno i kroz anketu s novinarima i novinarkama. Drugo ograničenje je mogući uzrok prvom, a radi se o tome da je prijavljivanje incidenata u direktnoj uzročno-posljedičnoj vezi s povjerenjem koje novinari i novinarke imaju u udruženja, značajem koji im pripisuju, kao i percepcijom nepristrasnosti tih udruženja. Zbog toga je treća faza ključna za ovo istraživanje.

U trećoj fazi istraživanja, putem anonimne *online* ankete provedene među novinarima i novinarkama u BiH, došlo se do njihove ocjene nepristrasnosti i doprinosa novinarskih organizacija. Anketa je takođe doprinijela odgovorima na sljedeća pitanja:

4. U kojoj mjeri novinari i novinarke ocjenjuju rad novinarskih udruženja i VZS-a nepristrasnim?
5. Koliki značaj novinari i novinarke pridaju udruženjima i VZS-u u zaštiti novinarskih prava i sloboda?
6. Koji drugi, organizovani ili neorganizovani, oblici djelovanja novinara su doprinijeli novinarskim pravima i slobodama?

Online anketa je provedena na neprobabilističkom, tj. namjernom uzorku od 202 ispitanika i ispitanice formiranom pomoću tehnike „snježne grudve“ (Milas, 2005). Probabilistički, tj.

slučajni stratifikovani uzorak novinara bi predstavljao bolji odabir, ali takav uzorak bi podrazumijevao postojanje kvalitetne liste svih novinara u BiH, a takva lista ne može postojati. Iako novinarska udruženja imaju liste svojih članova, one ni u kom slučaju nisu sveobuhvatne jer brojni bh. novinari nisu uključeni u udruženja. Kvalitetnija lista bi mogla postojati kod novinarskih sindikata, ali ni ona nije dostupna za BiH.

Anketni upitnik za novinare i novinarke u BiH (Prilog 1) formiran je pomoću aplikacije *Google Forms* i sadrži 25 pitanja podijeljenih u osam grupa:

- Prihvatljivost političkih uticaja na novinarske organizacije;
- Članstvo u novinarskim udruženjima;
- Važnost novinarskog organizovanja;
- Ocjena nezavisnosti i nepristrasnosti novinarskih organizacija;
- Druge forme novinarskog povezivanja;
- Ugrožavanje prava i sloboda;
- Demografska pitanja;
- Radno okruženje.

Anketni upitnik bio je otvoren od 15. jula do 5. septembra 2019. godine. U istraživanju su učestvovali novinari i novinarke iz svih krajeva Bosne i Hercegovine.

Anketni upitnik je, uz prethodni dogovor, poslan vodećim osobama u novinarskim udruženjima s molbom da ga prosljede svom članstvu. Udruženja kojima je takva molba poslana su:

- Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini,
- Društvo novinara Bosne i Hercegovine,
- Udruženje dopisnika i novinara opštine Dreventa,
- Udruženje novinara Istočnog Sarajeva,
- Udruženje novinara Republike Srpske, te
- Udruženje/udruga BH novinari.

U uzorku od 202 novinara i novinarke zastupljeno je svako od navedenih udruženja, što ukazuje da su predstavnici svih udruženja u najmanjoj mjeri prosljedili anketni upitnik.

BHN je omogućio pristup spisku članova Udruženja (Udruženje/udruga BH novinari, 2019b) i dao dopuštenje da upitnik bude poslan direktno, bez posredovanja Udruženja.

Anketni upitnik je takođe poslan na *email* adrese šesnaest pojedinačnih novinara i novinarki iz Bijeljine, Brčkog, Bugojna, Mostara, Prijedora, Sarajeva, Travnika, Trebinja i Zenice, s

molbom da bude prosljeđen njihovim kolegama i kolegicama. Na taj način je anketa došla i do novinara i novinarki koji nisu u članstvu nijednog od novinarskih udruženja.

5.2.2. Analiza podataka

Komparacijom liste identifikovanih incidenata i liste saopštenja udruženja utvrđen je jedan od indikatora nepristrasnosti novinarskih udruženja i VZS-a.

Saopštenja za javnost novinarskih udruženja i VZS-a su dalje analizirana primjenom metode analize sadržaja dokumenata.

Podaci iz *online* ankete su analizirani korištenjem deksriptivne statističke analize, npr. utvrđivanje kategorija novinara koji češće smatraju da su neka novinarska udruženja pristrasna ili da su značajno doprinijela očuvanju i razvoju sloboda novinara.

6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

6.1. Naučna opravdanost istraživanja

Ovo istraživanje doprinosi boljem naučnom razumijevanju odnosa između nivoa razvijenosti profesionalnog samoorganizovanja novinara i očuvanja i razvoja novinarskih prava i sloboda. Lošija organizovanost i pristrasnost novinarskih udruženja ne mogu biti uzrok ugrožavanja prava i sloboda novinara, ali mogu biti presudni faktor koji nedostaje u zaštiti kada se ta prava i slobode ugrožavaju. Da bi se utvrdilo koliko je to zaista tačno, potrebno je složenije i veće istraživanje, kojem istraživanja kao što je ovo mogu biti ulazna informacija.

6.2. Društvena opravdanost istraživanja

Jasnija slika o aktivnosti, principijelnosti i doprinosu novinarskih udruženja očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara može biti od koristi udruženjima, Vijeću za štampu u BiH, a posebno međunarodnim donatorima.

7. Vremensko, prostorno i disciplinarno određenje istraživanja

7.1. Vremensko određenje istraživanja

Za istraživanje ove teme je obuhvaćen period od četiri godine, od 2014. do 2018. godine. Taj period je ujedno bio i vrijeme trajanja mandata tadašnje izvršne i zakonodavne vlasti u BiH, što je relevantno za ovo istraživanje jer jedna struktura vlasti kreira samo sebi svojstvenu klimu u kojoj se odvija informisanje javnosti, sloboda govora i izražavanja, te i ugrožavanje novinarskih prava i sloboda.

7.2. Prostorno određenje istraživanja

Istraživanje obuhvata reakcije novinarske zajednice na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini, uključujući oba entiteta i Brčko Distrikt BiH.

7.3. Disciplinarno određenje istraživanja

Istraživanje je intradisciplinarnog karaktera. Do ključnih saznanja se došlo korištenjem teorijskog okvira, istraživačkog pristupa i metoda unutar naučne discipline komunikologije.

III TEORIJSKE OSNOVE ISTRAŽIVANJA

U ovom poglavlju se problem istraživanja sagledava iz sekundarnih izvora. U prvom potpoglavlju se daje pregled stavova drugih autora o važnosti slobode izražavanja za demokratski razvoj u svakoj zemlji, a potom se taj ideal upoređuje s pokazateljima trenutnog stanja u BiH. U drugom potpoglavlju se ukratko navode osnovni međunarodni i domaći mehanizmi zaštite novinarskih prava i sloboda, s posebnim osvrtom na samoorganizovanje i samoregulaciju. U trećem potpoglavlju su sintetizovana ranija istraživanja o novinarskim udruženjima. Poglavlje završava rezimeom u kojem se analiziraju generalna i posebne hipoteze rada.

1. Novinarska prava i slobode u Bosni i Hercegovini

Brojni autori ističu značaj slobode izražavanja, kao i drugih novinarskih prava i sloboda za demokratski razvoj, posebno u zemljama u kojima politički, ekonomski i socijalni sistemi prolaze kroz duboke transformacije. Za BiH, međunarodne uporedbe ukazuju na stagnaciju u slobodi štampe, dok se broj prijavljenih napada na novinare povećava.

1.1. Teorijska poveznica novinarskih prava i sloboda s demokratskim razvojem

Iako novinari nisu jedini nosioci slobode izražavanja, s obzirom da ta sloboda pripada svakoj osobi, sloboda izražavanja zavisi upravo od nivoa novinarskih prava i sloboda. Prava i slobode novinara uključuju pravo na slobodno mišljenje i izražavanje, informisanje i kritikovanje, pristup informacijama, te radna i socijalna prava. Ni ova vezana prava ne pripadaju isključivo novinarima, ali su u njihovom slučaju od posebnog značaja. Svjesno ugrožavanje bilo kojeg od ovih prava novinara može se tumačiti kao pritisak na novinare s ciljem ograničavanja slobode izražavanja u jednom društvu. „Osnovna karakteristika demokratskih vlada i slobodnih društava je da ohrabruju i unapređuju izražavanje različitih stavova kako putem slobodnih

medija, tako i putem aktivnosti građana okupljenih u nezavisnim nevladinim organizacijama, koje se uključuju u energične otvorene javne rasprave” (Horsley, 2012: 25).

Turčilo i Buljubašić (2017) ističu da su mediji posebno značajni za demokratska društva kao ključni akteri koji bi trebali osiguravati prostor za javnu debatu, kao i dovoljnu količinu objektivnih, provjerenih, nepristrasnih i kvalitetnih informacija, pa stoga sužavanje prostora u medijima za pluralitet mišljenja i kritičkih stavova predstavlja direktno ugrožavanje demokratije u svakom društvu.

Prema Čupiću (2010), sloboda kritike proističe iz važne uloge novinarske profesije kao prvog vanjskog kritičara i kontrolora vlasti, a razborita vlast podstiče kritiku, dok je se plaše svi oni koji se egoistički zalažu za pojedinačne i grupne interese pod plaštom opštih interesa. U prelasku iz autoritarnih u demokratske sisteme, bitno je da novinari izoštre kritičko mišljenje i razviju kritičku svijest, ali i da se oformi i raširi mreža kontrolnih mehanizama koji trebaju funkcionisati kao neka vrsta društvenog sita (Čupić, 2010).

Da bi izvršili svoje funkcije, mediji moraju ispuniti brojna očekivanja i pružiti brojne usluge za demokratiju, uključujući:

- Praćenje društveno-političkog okruženja i ključnih događaja;
- Prepoznavanje i stavljanje ključnih problema u fokus javnosti;
- Pružanje platforme za javno zagovaranje političara i drugih interesnih grupa;
- Dijalog između stvarnih i potencijalnih nosilaca vlasti i šire javnosti;
- Mehanizme praćenja rada javnih službenika;
- Podsticanje građana da se aktivno uključuju, a ne samo da prate političke procese;
- Principijelan otpor pritiscima;
- Poštovanje prema publici kao građanima koji su u stanju shvatiti svoje političko okruženje (Gurevitch i Blumler, 1990, prema Jakubowicz i Sükösd, 2008).

Jakubowicz i Sükösd (2008) kažu da se u literaturi ističe značaj omogućavajućeg okruženja za slobodu medija i doprinos demokratiji, dok nepovoljno socijalno, političko i ekonomsko okruženje za medije nepovoljno djeluje i na druge demokratske tokove.

Analizirajući sužavanje medijskog prostora, Turčilo i Buljubašić (2017) navode da je tzv. *shrinking space* fenomen široko prisutan i u BiH te predstavlja direktnu opasnost za demokratske potencijale, zbog čega se mora spriječiti svim sredstvima, prije svega jačanjem podrške javnosti medijima u odupiranju političkim i ekonomskim pritiscima. Sužava se

medijski prostor za različitosti i alternativna gledišta, kao i za nadziranje političkih procesa (Turčilo i Buljubašić, 2017).

U medijskoj sferi se sužavanje prostora manifestuje kroz političku i ekonomsku zavisnost, politički i medijski klijentelizam i paralelizam, te kroz nerazvijanje senzibiliteta za bilo šta što je mimo dominantnog narativa (Turčilo i Buljubašić, 2017).

U političkom smislu, narušeni politički odnosi u BiH od 2006. godine odražavaju se i na zloupotrebu moći da bi se javnošću manipuliralo putem kontrolisanja medija i novinara, što predstavlja protivsilu investicijama u slobodu medija i uspostavljenim tijelima koja djeluju na regulaciji tržišta i zaštiti prava.

U radno-pravnom smislu, Jurišić (2010) navodi da su najčešći vidovi kršenja radnih prava medijskih radnika u BiH rad na crno, neplaćeni prekovremeni rad, te zloupotrebe raznih vrsta radnih ugovora. Tržište rada novinara je pod direktnim uticajem stanja na medijskom tržištu. Regulirano medijsko tržište u BiH gubi na značaju pored slabije reguliranog tržišta *online* medija i društvenih mreža, čime gubi i dio prihoda. Specifično za BiH, komercijalni izvori finansiranja medija se sužavaju i zbog uticaja medija iz susjednih zemalja, regionalnih medijskih kuća, te svjetskih medijskih grupacija. Smanjenje komercijalnih izvora finansiranja za medije znači potrebu za većim javnim sredstvima finansiranja ili za političkim patronatom, čime se urušava nezavisnost medija i sužava prostor za djelovanje novinara.

U društvenom smislu, medijska publika se sve češće okreće senzacionalističkim izvorima informacija, nasuprot kvalitetnom novinarstvu, zbog čega se ponovo sužava prostor za djelovanje novinara koji pružaju kvalitetnu i pravovremenu informaciju.

Cilj pritiska na novinare može biti da bi se objavio neki članak ili da novinar odustane od neke teme, a često su izvor pritiska poslovni, prijateljski ili vanprofesionalni uticaji političara i vlasti na rukovodeće osobe u medijima koje te uticaje novinarima prenose pomoću unutrašnjih direktiva, a može uključivati i prijetnje i zastrašivanje (Cornu, 1999). Pritisci nerijetko uključuju tužbe koje materijalno iscrpljuju medije i novinare. Broj takvih suđenja raste jer se razvija istraživačko novinarstvo, ali i zakonodavstvo koje nudi sve bolja sredstva za odbranu od nasrtaja štampe (Cornu, 1999).

Minhenska deklaracija o pravima i dužnostima novinara iz 1971. godine, kao i Deklaracija o dužnostima i pravima novinara Švicarskog vijeća za štampu iz 1999. godine, novinarima nalažu da se odupru svakom pritisku i da uređivačke naloge primaju samo od nadležnih osoba iz uredništva (Predstavnicima novinarskih sindikata šest zemalja Evropske zajednice, 1971;

Švicarsko vijeće za štampu, 1999). Švicarsko vijeće za štampu dodaje i da novinari takve naloge trebaju poštovati samo ako nisu u suprotnosti s Deklaracijom (1999).

Čupić (2010) navodi da novinarski posao komplikuje isprepletenost odgovornosti prema vlasnicima medija i prema javnosti, a te odgovornosti se često suprotstavljaju. Odgovornost prema poslodavcu je vrsta lojalnosti koja može biti zloupotrijebljena i često se dešava da se zbog nje dovodi u pitanje istina, a lojalnost koja dovodi u pitanje istinu uništava ličnu odgovornost i etičnost profesije (Čupić, 2010). Novinarsko zanimanje je prema tome umjetnost balansiranja između ponekad oprečnih ciljeva medijske kuće čiji su sastavni dio i integriteta vlastite profesije.

Govoreći o pritiscima na medije i novinare u BiH, Turčilo (2011) ukazuje na pogrešnu pretpostavku privatizacije državnog vlasništva, po kojoj bi mediji trebali imati smisleniju demokratsku ulogu kada se oslobode uticaja države u vlasničkim strukturama, međutim, javni servisi i komercijalni mediji danas pokazuju da to nije slučaj. Mediji nisu oslobođeni uticaja države, nego je on zamijenjen ili dopunjen uticajima političkih elita, koje su sada uticajnije od države (Turčilo, 2011).

Iako se od novinara očekuje najviši nivo profesionalnih standarda kako bi mogli odbraniti dostojanstvo profesije, niski profesionalni standardi ne smiju biti korišteni za opravdavanje napada na novinare ili za nepostupanje vlada prilikom zaštite njihove sigurnosti (Mijatović, 2011). Brojne vlade djeluju pod pretpostavkom da odgovorno novinarstvo znači odsustvo kritike, satire, provokacije i različitosti mišljenja, što vodi samocenzuri (Mijatović, 2011). I Mirosavljević (2009) govori o samocenzuri kao o kretanju „linijom manjeg otpora prilikom biranja tema i ličnosti o kojima će se izvještavati, pri čemu veliku ulogu igra nedostatak mehanizama zaštite, te atmosfera nesigurnosti i stalnih prijetnji“ (Mirosavljević, 2009: 50).

1.2. Pokazatelji stanja

Nivo novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini stagnira uprkos velikim ranijim investicijama međunarodne zajednice upravo u ovaj stub demokratije. Postoje brojna istraživanja koja analiziraju stanje novinarskih sloboda, ali je nedovoljno dostupnih istraživanja o značaju novinarskih organizacija za razvoj prava i sloboda novinara u BiH.

Stanje novinarskih prava i sloboda u BiH se nije značajno promijenilo od 2013. godine. Reporteri bez granica (Tabela 2) BiH su 2019. godine svrstali na 63. mjesto od 180 zemalja

prema Indeksu slobode štampe, što je neznatno poboljšanje u odnosu na 68. mjesto 2013. godine (Reporters Without Borders, 2019).

Freedom House je BiH 2017. godine ocijenio kao djelimično slobodnu zemlju, dok se sloboda štampe neznatno pogoršala, s 49 bodova 2013. na 51 bod 2017. godine (Tabela 2; 0 najbolji rezultat, 100 najlošiji) (Freedom House, 2017).

Ova dva izvora zajedno ukazuju da se stanje novinarske slobode u BiH nije značajno mijenjalo u posljednjih sedam godina, ali i da se novinarske slobode pogoršavaju ili stagniraju i u drugim zemljama svijeta.

Tabela 2. Indeks slobode štampe u BiH i bodovanje slobode štampe kroz godine

Godina	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Rang prema Indeksu slobode štampe	68/180	66/180	66/180	68/180	65/180	62/180	63/180
Bodovanje slobode štampe	49/100	50/100	51/100	50/100	51/100	/	/

Izvor: Reporters Without Borders, 2019; Freedom House, 2017.

Nadalje, prema izvještaju Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH (Tabela 3), BHN je od 2012. do početka 2017. godine zabilježio 266 napada na novinare (Džumhur, J., Jukić, N. i Mitrović, Lj., 2017). Uz izuzetak 2014, broj napada se iz godine u godinu povećavao.

Tabela 3. Napadi na novinare u BiH od 2013. do 2017. godine

Godina	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Broj napada	47	45	37	60	64	13 (dio godine)

Izvor: BHN, prema Džumhur, J., Jukić, N. i Mitrović, Lj., 2017.

Treba istaći da broj napada koje je registrovao BHN ne odražava neophodno stvarni rast broja slučajeva, nego moguće i veću svijest o vlastitim pravima među novinarima, odnosno njihovo veće povjerenje u novinarska udruženja kojima se javljaju u slučaju ugrožavanja prava.

Ombudsmeni takođe navode „da se vrlo često tužba za klevetu ili tužba za naknadu koristi kao sredstvo kojim predstavnici javne vlasti nastoje onemogućiti ili obeshrabriti objavljivanje tekstova sa čijim sadržajem nisu saglasni” (Džumhur, J., Jukić, N. i Mitrović, Lj., 2017: 44). Predstavnici vlasti prema tome značajno utiču na medijsko okruženje, a pritiscima kroz tužbe mogu dovesti do tzv. *chilling* efekta (Townend, 2017), tj. posljedičnog umanjavanja djelovanja novinara i novinarki zbog straha od pravnih i drugih reperkusija.

Prema rezultatima godišnjeg istraživanja „Medijske slobode u BiH”, procenat ispitanih građana i građanki koji je napade na novinare smatrao opravdanim se smanjio s 18 procenata 2014. na sedam (7) procenata 2018. godine, da bi 2019. došlo do ponovnog porasta (Friedrich-Ebert-Stiftung i Udruženje/udruga BH novinari, 2019). Telefonsko ispitivanje je rađeno na slučajnom uzorku od 506 ispitanih u FBiH i RS, a rezultati ukazuju i na značajne razlike između dva entiteta u godinama kada su takvi stavovi više zastupljeni. Stavovi u RS su 2017. i 2019. godine značajno viši nego u FBiH.

Jedno od mogućih objašnjenja je i različita politička klima unutar dvaju entiteta, posebno u određenim periodima kada se institucije pod uticajem vodećih političkih partija javno obračunavaju s kritičkim novinarima i medijima. Tako je 2017. godine N1 televizija izgubila akreditaciju za prisustvo događajima u organizaciji Narodne skupštine Republike Srpske (NSRS), što je s BN televizijom već bilo učinjeno 2014. godine, dok su novinarska udruženja 2017. izvještavala i o etiketiranju novinara pojedinih medijskih kuća u medijskim istupima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, Tužilaštva BiH, te Ministarstva sigurnosti BiH (Udruženje/udruga BH novinari, 2019a). Ove institucije su u tom trenutku bile pod uticajem različitih političkih opcija koje su se obračunavale međusobno i s kritičkim medijima. Politička klima, a posebno odnos institucija prema medijima, značajno utiče na opravdavanje napada na novinare.

2. Mehanizmi zaštite novinarskih prava i sloboda

2.1. Međunarodni mehanizmi zaštite i međunarodne preporuke za BiH

Postoje brojni međunarodni mehanizmi za zaštitu ljudskih prava - slobode govora, izražavanja i mišljenja, te slobodu štampe i zaštitu novinarskih prava i sloboda. Te slobode su garantovane međunarodnim pravnim dokumentima, u prvom redu Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima Generalne skupštine Ujedinjenih nacija iz 1948. godine, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima Vijeća Evrope (VE) iz 1950. godine i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima Generalne skupštine Ujedinjenih nacija iz 1966. godine. Bosna i Hercegovina svoje periodične izvještaje podnosi međunarodnim tijelima nadležnim za praćenje provedbe najvažnijih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava.

Pored ovih opštih dokumenata, treba istaći i specifične međunarodne dokumente koji su fokusirani upravo na novinarska prava i slobode, poput Deklaracije o slobodi izražavanja i informisanja Odbora ministara VE iz 1982. godine, Deklaracije o slobodi političke debate u medijima Odbora ministara VE iz 2004. godine i Evropske povelje o slobodi štampe glavnih urednika i vodećih novinara iz 19 evropskih zemalja iz 2009. godine.

Bychawska-Siniarska (2019) navodi da sloboda izražavanja ima centralnu ulogu u zaštiti drugih prava iz Evropske konvencije o ljudskim pravima, te da je ideja prema kojoj korištenje slobode izražavanja za sobom povlači dužnosti i odgovornosti jedinstvena u Konvenciji i ne može se naći ni u jednoj drugoj odredbi kojom se uređuju prava i slobode.

Slobodom izražavanja se bavi Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) čija nadležnost jeste sektor kulture i komunikacija, ali se njene preporuke i stavovi ne doživljavaju u znaku i snazi zakona niti to one objektivno jesu (Grbo, 2009). UNESCO se posljednjih decenija orijentisao na pomoć u razvoju i demokratizaciji medija u istočnoevropskim zemaljama u kojima se odvijaju procesi ekonomske, političke i druge transformacije, te je organizovao značajne međunarodne konferencije u Sofiji 1997, Beogradu 2004. i Dakaru 2005. godine (Grbo, 2009). Na konferenciji u Sofiji razmatrano je stanje medija, pluralizma mišljenja i sloboda u Centralnoj i Istočnoj Evropi i drugdje s naglaskom na afirmaciju samoregulacije, odnosno profesionalne etike. Na konferencijama u Beogradu i Dakaru, pitanja medija, medijskih prava i sloboda te profesionalnih i ljudskih prava razmatrana su u funkciji obnove i održanja mira.

Na konferenciji u Beogradu usvojena je i Beogradska deklaracija čiji „sadržaj preambule [...] jeste neka vrsta spoja ili sinteze proklamiranih slobodarskih načela koja su postala standardi plana razvoja svijeta u trećem mileniju, ali koja su u konfliktima kakve bilježimo upravo na pragu i u prvoj deceniji trećeg milenija grubo pogažena, zbog čega je akcent stavljen na zahtjev i potrebu zaštite sigurnosti novinara“ (Grbo, 2009: 82). Dok se Beogradska konferencija još uvijek bavila postkonfliktnim temama, već se na Dakarskoj konferenciji razmatralo pitanje odnosa medija i dobrog upravljanja (Grbo, 2009).

Značajno je spomenuti Deklaraciju iz Dohe iz 2009. godine kojom UNESCO poziva medije i profesionalne asocijacije da se, između ostalog, obavežu na poboljšanje profesionalne kvalifikacije novinara, uključujući podršku nezavisnim udruženjima, organizacijama i sindikatima, na razvijanje volonterskih sistema samoregulacijske medijske odgovornosti i pridržavanje visokih etičkih i profesionalnih standarda u svom radu. Države članice su pozvane da uspostave zakonske okvire u skladu s međunarodnim standardima koji garantuju slobodu izražavanja i osiguravaju da medijski profesionalci mogu svoj posao obavljati slobodno i sigurno, bez zastrašivanja, da preduzmu potrebne mjere kako bi osigurali rigorozne i nezavisne istrage i procesuiranje u slučajevima uznemiravanja i nasilja nad novinarima i blogerima, te da stanu na kraj nekažnjivosti počinitelaca (UNESCO, 2009).

Deklaracijom iz Rige iz 2015. godine UNESCO poziva zemlje članice da ponovo potvrde svoju opredjeljenost za promociju pravnog i institucionalnog okruženja koje omogućava sigurnost novinara, osude sve napade na novinare i osiguraju da takva krivična djela podliježu nezavisnim, brzim i efikasnim istragama i procesuiranju, te da na traženje generalnog direktora UNESCO-a daju sveobuhvatne i pravovremene odgovore i informacije o istragama ubistava novinara u skladu s odlukama Međunarodnog programa Organizacije za razvoj komunikacija. Od zemalja članica se takođe traži da podrže okvire koji mogu osigurati veću nezavisnost novinara i uredništava od ekonomskih, političkih i drugih pritisaka koji ograničavaju njihov rad (UNESCO, 2015).

Različita tijela VE doprinose osiguravanju slobodnih i nezavisnih medija, što je utkano u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima. Ovo pitanje je prioritetna tema Kancelarije povjerenika za ljudska prava, koja prikuplja informacije, identifikuje nedostatke i daje savjete o načinima za poboljšanje slobode medija i zaštite novinara. Kancelarija takođe podržava inicijative usmjerene ka jačanju medijskog profesionalizma i etičkog novinarstva i uspostavljanje mehanizama samoregulacije (Mijatović, 2011).

Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija (UN) je 2017. godine u Zaključnom razmatranju o Trećem periodičnom izvještaju BiH po Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima istakao uznemiravanje i zastrašivanje novinara, te prevelik uticaj vlada, političkih stranaka i privatnih interesnih grupa u medijima, te političke i finansijske pritiske u BiH, što vodi autocenzuri i subjektivnom izvještavanju (Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, 2017). Od države se očekuje da istraži sve slučajeve napada na novinare i medije i procesuirati odgovorne, te da osigura nezavisnost javnih emitera (Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, 2017).

Prema Izvještaju Radne grupe o univerzalnom periodičnom pregledu Vijeća za ljudska prava UN-a iz 2014. godine, država treba preduzeti mjere za:

- Garantovanje slobode izražavanja i slobode štampe u svim okolnostima;
- Dodatno osiguranje slobode govora i pristupa informacijama;
- Zaštitu novinara, medijskog osoblja i aktivista za ljudska prava od svih vrsta zastrašivanja, pritisaka i napada, javnu osudu, istragu, procesuiranje i druge oblike suzbijanja takvih pojava;
- Korištenje međunarodnih primjera dobre prakse (Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih nacija, 2014).

Navedene preporuke Vijeća za ljudska prava UN-a su prihvaćene, ali su samo djelimično provedene (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, 2019).

Evropska konvencija o ljudskim pravima omogućava građanima zemalja članica VE da svoje slučajeve kršenja ljudskih prava predstave na odlučivanje Evropskom sudu za ljudska prava nakon što iscrpe sve domaće pravne instrumente. Tako protiv Bosne i Hercegovine, vezano za član 10 EKLJP koji se odnosi na slobodu izražavanja, postoji samo jedan slučaj - Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv BiH. Aplikanti su podnijeli žalbu ESLJP-u tvrdeći da su domaći sudovi prekršili njihovu slobodu izražavanja osuđujućim presudama za klevetu, vezano za tekstove u kojima su kandidatkinju za poziciju direktorice Radio Brčkog javno optuživali za izazivanje međunacionalne i vjerske mržnje tokom rata u BiH. ESLJP je odlučio da nije bilo kršenja prava na slobodu izražavanja (Evropski sud za ljudska prava, 2017).

Parlamentarna skupština VE u Preporuci 1897 iz 2010. godine ističe da se broj napada na medije i novinare i drugih ozbiljnijih kršenja slobode medija povećao, te podsjeća da je sloboda medija nužan uslov demokratije, a samim tim i članstva u VE (Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, 2010). Skupština je takođe Odboru ministara VE preporučila da pruža podršku državama članicama u obuci sudija, tijela za provođenje zakona i policije u pogledu poštovanja medijskih

sloboda i zaštite novinara od nasilnih prijetnji, te zatražila od Generalnog sekretara VE da izdvoji resurse za kontinuirano prikupljanje informacija od organizacija koje se bave slobodom medija, te za sistematsko analiziranje i objavljivanje ovih podataka (Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, 2010).

Sigurnost novinara je u fokusu i Kancelarije predstavnika za slobodu medija Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE) koja još od svog osnivanja 1997. godine skreće pažnju na alarmantni porast nasilnih napada na novinare u skladu sa svojim mandatom (Mijatović, 2011). Od Helsinškog sporazuma iz 1975. godine koji je osnivački akt Konferencije za evropsku bezbjednost i saradnju, pa preko brojnih deklaracija, članice OSCE-a su se obavezale na poštovanje univerzalnog prava na slobodno izražavanje i slobodu govora kroz:

- Nemiješanje u slobodu medija suprotno dogovorenim međunarodnim standardima;
- Zaštitu novinara od maltretiranja i nasilja;
- Omogućavajuće okruženje (Mijatović, 2011).

2.2. Domaći mehanizmi zaštite novinarskih i medijskih prava i sloboda

Bosna i Hercegovina na papiru djeluje kao primjer zalaganja za poštovanje osnovnih ljudskih prava kao jedna od nekoliko zemalja u svijetu koje dopuštaju direktnu primjenu međunarodnih pravnih instrumenata (Balkanski medijski barometar, 2012). Kao članica Vijeća Evrope, BiH je prihvatila sve međunarodne konvencije o ljudskim pravima i formalno ih uvrstila kao sastavni dio ustavnog poretka zemlje. Tako EKLjP, s članom 10 koji se odnosi na slobodu izražavanja, predstavlja sastavni dio osnovnog zakona države. U Ustavu BiH se izričito navodi da se prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno primjenjuju i imaju prioritet nad svim ostalim zakonima (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 2009). Slične odredbe nalaze se i u ustavima dvaju entiteta i Statutu Brčko Distrikta BiH.

Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 2013) informaciju posmatra kao dobro koje pripada svim građanima, a ne kao ekskluzivitet vlasti, te propisuje da su vlasti dužne građanima dati na uvid svaku informaciju po Zakonom propisanim kriterijima. Entitetski zakoni o slobodi pristupa informacijama su usklađeni s državnim .

Zakon o komunikacijama u članu 4 definiše regulatorne principe emitovanja i telekomunikacija koji obuhvataju i zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja poštujući opšteprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i nepristrasnosti (Službeni glasnik

Bosne i Hercegovine, 2012). Nadležnosti za regulaciju tržišta elektronskih medija povjerene su Regulatornoj agenciji za komunikacije.

Dok djelovanje elektronskih medija djelimično nadzire državna institucija, područje štampanih i *online* medija u BiH je oslobođeno institucionalnog uticaja na uređivačku politiku i zasnovano je na samoregulatornom principu. Profesionalni standardi su usvojeni i sadržani u Kodeksu za štampu i *online* medije BiH (Udruženja/udruge novinara u Bosni i Hercegovini, 1999), kojeg provodi Vijeće za štampu u BiH. VZS nema direktne izvršne ovlasti, ali može predlagati štampanim i *online* medijima da omoguće pravo na odgovor ili da objave ispravku ili izvinjenje.

Klevetu u BiH regulišu zakoni o zaštiti od klevete FBiH iz 2003. godine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 2003), RS iz 2001. godine (Službeni glasnik Republike Srpske, 2001), te BD BiH iz 2003. godine (Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 2003). Prema Balkanskom medijskom barometru (2012), BiH je prva zemlja Jugoistočne Evrope koja je dekriminalizovala klevetu. Dekriminalizacija klevete je važna da bi se novinare i medije zaštitilo od krivičnog gonjenja i zatvorskih kazni, odnosno da bi se stvorila ravnoteža između štete nanesene povrijeđenoj osobi kroz medijsko izvještavanje i moguće štete po slobodu izražavanja zbog sankcionisanja medija (Balkanski medijski barometar, 2012).

Ponašanje medija u izbornom periodu je regulisano Izbornim zakonom BiH u poglavlju 16 - „Mediji u izbornoj kampanji“ (Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, 2018a, b) i „Pravilnikom o medijskom predstavljanju političkih subjekata u periodu od dana raspisivanja do dana održavanja izbora“ Centralne izborne komisije BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 2018). Prema Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, mediji i slobodni novinari su „jako bitni u ovom procesu, jer samo birači koji imaju slobodan pristup informacijama sposobni su da slobodno odaberu političku opciju u širokom spektru političkih opcija“ (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, 2017: 4).

Svim zaposlenim u BiH, pa tako i novinarima, garantuju se prava iz zakona o radu oba bh. entiteta i BD BiH (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 2018; Službeni glasnik Republike Srpske, 2016; Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 2019). Ta prava se odnose na obaveze poslodavaca da s radnicima zaključe ugovore o radu i da im prema tim ugovorima vrše uplate za zdravstveno i penziono osiguranje. Prema odredbama ugovora, radno vrijeme radnika ne smije biti duže od predviđenog Zakonom, radnicima se ne smije uskratiti pravo na godišnji odmor i na plaćeno odsustvo, te im se ne smije isplatiti plata manja od ugovorene.

Sudsku zaštitu od napada i ugrožavanja slobode izražavanja novinari mogu zatražiti u skladu s opštim odredbama krivičnih i prekršajnih zakona, a trenutno postoji prijedlog u novinarskoj zajednici da se kroz krivične zakone novinare eksplicitno zaštiti od napada, pa prijedlozi sežu od procesuiranja napada na novinare u skladu s postupkom koji se inače primjenjuje kod zaštite službenih lica od napada pa sve do dodjeljivanja statusa službenih lica novinarima.

Još 2011. godine, Mijatović ističe da je nasilje nad novinarima zločin protiv osnovnih demokratskih vrijednosti. Smatra da se vlade moraju obavezati da će nasilje tretirati kao krivična djela kojima je cilj podrivanje javnog reda i demokratskog upravljanja, zbog čega zagovara izmjene u krivičnom i građanskom pravu, kako bi institucije ova krivična djela procesuirale s punim političkim, administrativnim i tehničkim resursima (Mijatović, 2011). Možda je to jedan od prvih istaknutih argumenata u regiji u pravcu strožijeg kažnjavanja i posebne pažnje u procesuiranju krivičnih djela prema novinarima i novinarkama. U komentaru krivičnih zakona, Pizović (2019) smatra da bi novinari trebali imati poseban tretman s krivično-pravnog aspekta, te da je od javnog interesa da se donesu izmjene i dopune krivičnih zakona u BiH kako bi se medijskim radnicima omogućilo nesmetano obavljanje posla.

Inicijative da se napadi na novinare tretiraju kao napadi na službena lica su paralelno pokrenute na nivou BiH i oba bh. entiteta. Partija demokratskog progresa je NSRS-u 2019. godine dostavila nacrt izmjena i dopuna Krivičnog zakonika RS kojima se pooštravaju mjere koje tretiraju napade na novinare u postojećem Zakoniku (Čavčić, 2019), ali ne dodjeljuje status službenog lica novinarima. Predstavnički dom Parlamenta FBiH je 2019. godine usvojio inicijativu Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine da se napadi na novinare tretiraju kao napadi na službena lica, uz podršku većine poslanika, te se očekuju izmjene Krivičnog zakona FBiH u skladu s njom (Karić, 2019). Takođe, BHN je Vijeću ministara BiH i vladama entiteta i BD BiH 2019. godine uputio set amandmana na krivične zakone kojima se traži efikasnija pravosudna zaštita novinara i drugih medijskih profesionalaca izloženih različitim vrstama napada, prijetnji, pritisaka i drugih oblika ugrožavanja sigurnosti. BHN ističe da novinari ne traže status službenih lica nego da se napadi na njih tretiraju kao napadi na službena lica, odnosno da se slučajevi fizičkog nasilja, pritisaka, ucjena, prijetnji oružjem ili drugim sredstvima tretiraju po službenoj dužnosti, te da ih nadležni organi gone, istražuju i na kraju procesuiraju kao napade na službena lica, čime bi novinari dobili bolju zaštitu a takvi slučajevi bili brže procesuirani (FENA, 2019). BHN očekuje od svih kolega, bez obzira jesu li članovi nekog od udruženja ili ne, da podrže amandmane za dobrobit svih novinara u BiH (FENA, 2019).

I prije ovih inicijativa za zaštitu novinara kroz krivične zakone, novi Krivični zakonik RS iz 2017. je usvojen s članovima 161 i 162 koji kriminalizuju nekoliko novih djela vezanih za kršenje slobode izražavanja. Zakonom se zabranjuje ograničavanje slobode govora, štampe i drugih medijskih sloboda, ograničavanje pružanja usluga javnog informisanja, cenzura, sprečavanje pristupa informacijama (osim u slučajevima odavanja državne ili službene tajne), te nezakonita zabrana štampanja i distribucije štampane riječi (Službeni glasnik Republike Srpske, 2018). Međutim, taj novi zakon ne štiti eksplicitno novinare od napada u vršenju novinarskog posla. Krivični zakon FBiH (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 2017) i Krivični zakon BD BiH (Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 2013) takođe ne sankcionišu eksplicitno napade na novinare, ali ni kršenje slobode izražavanja.

Evropska komisija u posljednjem ekspertskom izvještaju o vladavini prava u BiH navodi da je jedan od ključnih prioriteta BiH „garantovati slobodu izražavanja i medija i zaštitu novinara, posebno putem (a) osiguranja odgovarajućeg sudskog procesuiranja predmeta prijetnji i upotrebe nasilja nad novinarima i medijskim radnicima, i (b) osiguravanja finansijske održivosti sistema javnih RTV servisa“ (Evropska komisija, 2019b). Nije jasno očekuju li eksperti EU eksplicitnu zaštitu novinara ili slobode izražavanja u krivičnim zakonima u BiH, ili jednostavno ekspeditivniju i nezavisniju primjenu postojećih odredaba u postupcima koji uključuju novinare i medijske organizacije. Miroslav Miroslavić (2009) u drugačijem kontekstu navodi da je potrebno insistirati na dosljednoj primjeni međunarodnog prava i evropske prakse, ali i da se ne smije zaboraviti činjenica da BiH u ovoj oblasti ima uspostavljen zakonski okvir te da treba insistirati na dosljednoj primjeni postojećih zakona. Primjenjujući njegovo mišljenje na pitanje izmjene krivičnih zakona, čini se da nije neophodno mijenjati postojeći zakonski okvir, iako će praksa u primjeni Krivičnog zakonika RS možda pokazati da je eksplicitna kriminalizacija kršenja slobode izražavanja efikasna u prevenciji napada i zaštiti novinara. Time bi se otvorio argument više za usklađivanje ostalih krivičnih zakona u zemlji s navedenim odredbama iz Krivičnog zakonika RS.

U razgovorima koji su obavljani tokom istraživanja, predstavnici i predstavnice svih novinarskih organizacija izrazili su podršku prethodnim i budućim inicijativama za izmjenu krivičnih zakona u BiH i uvođenja novih krivičnih djela koja bi se odnosila na napade na novinare i ugrožavanje slobode govora.

Treba istaći da krivični zakoni FBiH i BD BiH takođe neadekvatno regulišu i govor mržnje na osnovu pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, socijalnog statusa i invaliditeta, dok je Krivični zakonik RS napredniji u tom pogledu.

2.3. Samoorganizovanje novinara i samoregulacija

Preduslovi zaštite i razvoja prava i sloboda novinara su regulacija medijskog tržišta, samoregulacija novinarske struke i medijske zajednice, te samoorganizovanje novinara i pristup pravdi. Značaj novinarskih udruženja je prepoznat u analizama međunarodnih organizacija, uključujući Organizaciju za evropsku bezbjednost i saradnju:

Mnoge domaće i međunarodne nevladine organizacije u regionu OEBS takođe doprinose zaštiti sigurnosti i bezbednosti novinara praćenjem slučajeva nasilja nad medijima i drugih ozbiljnih povreda slobode izražavanja, zaštitom novinara od nepravednog gonjenja i naporima da obezbede odgovarajuće istrage krivičnih dela protiv novinara. Važno je da države obezbede povoljne uslove za nesmetan rad organizacija civilnog društva, da se uzdržavaju od nametanja teških obaveza ili ograničenja tim organizacijama i da su prijemčive za njihove nalaze i zabrinutosti, kao što su prijemčive i za ostale reprezentativne grupe lokalne i poslovne zajednice i profesionalnih i sindikalnih udruženja (Horsley, 2012: 25).

Prema Mijatović (2011), novinarske organizacije obično prate rad medijskih kuća, obučavaju novinare o njihovim pravima i mjerama sigurnosti, podstiču novinarsku solidarnost i potpomažu razmjenu iskustava, doprinose medijskoj regulativi i pružaju pravnu podršku novinarima. Prepreke slobodi udruživanja novinara istovremeno bi značile i ugrožavanje novinarskih prava i sloboda. U BiH ne postoje nikakva zakonska ograničenja koja novinare i novinarke sprečavaju da formiraju svoja udruženja, a postupak osnivanja definisan je Zakonom o udruženjima i fondacijama BiH (Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, 2016), entiteta i BD BiH.

Tucaković (2004) novinarska udruženja svrstava u četiri kategorije:

1. Stručne organizacije novinara koje promovišu stručne standarde profesije;
2. Novinarske sindikate koji štite prava novinara na radnom mjestu i dobrobit novinara;
3. Opšte organizacije novinara;
4. Organizacije specijalizovane za određene novinarske teme, npr. sportske, političke itd.

Ova podjela je teško primjenjiva u praksi, jer se nijedno postojeće novinarsko udruženje ne može svrstati u samo jednu od navedenih Tucakovićevih kategorija. Možda je adekvatnija tipizacija prema kriteriju značaja članstva u radu organizacije, pa se tako organizacije mogu podijeliti na:

1. Organizacije bazirane na širem članstvu novinara i medija, jednostavno nazvane *sindikalna i stručna udruženja novinara i medija* (npr. BHN i UNRS, sindikati, udruženja sportskih ili drugih novinara, kao i VZS, kao poseban oblik unutar ovog tipa, s najvažnijom funkcijom samoregulacije i članstvom koje se uglavnom sastoji od medijskih kuća, a ne od individualnih novinara i novinarki);
2. Organizacije bazirane na manjem broju članova eksperata koji se bave stručnim analizama koje se jednostavnije mogu nazvati *ekspertskim udruženjima* (npr. „Mediacentar“ koji vodi portal *Media.ba*, „Media plan institut“ koji vodi novinarske edukacije, Udruženje „Zašto ne“ koje vodi analitički portal *Raskrinkavanje.ba*, „Centar za analizu medija i politike“ koji vodi medijski *watchdog* portal *Analiziraj.ba*).

Obje grupe se mogu baviti i ekspertskim i aktivističkim radom, zagovaranjem i podizanjem svijesti, praćenjem rada medija i praćenjem rada javnih službenika, ali se razlikuju po tome kakvu ulogu ima članstvo u tim aktivnostima. Ovo istraživanje se primarno fokusira na organizacije prvog tipa, jer su one presudne za razvoj novinarskih sloboda, dok organizacije drugog tipa svakako doprinose, ali ne djeluju primarno na pravima svojih članova.

Mirosavljević (2009) podsjeća da su mediji u BiH prošli kroz brojne faze - od socijalističkog nasljeđa do tržišne regulacije u skladu s najboljom evropskom praksom, ali da osnovu za očuvanje medijske profesije u svakoj zemlji predstavljaju novinarska udruženja. Novinari bi se morali držati zajedno u bilo kojoj situaciji i jedinstvena medijska udruženja bi trebala kontinuirano raditi na promociji i primjeni novinarskih kodeksa i profesionalnoj obuci svojih članova (Mirosavljević, 2009).

U novinarskoj zajednici, među organizacijama prvog tipa, EU prije svega prepoznaje rad BHN-a, Kluba novinara Banja Luka i VZS-a, te ističe da je potreban bliži dijalog između vlasti i medijske zajednice (Evropska komisija, 2019a). S druge strane, ekspertске organizacije i njihovi portali imaju puno značajniju podršku međunarodnih organizacija te svakako značajnija sredstva na raspolaganju. Činjenica je da novinarska udruženja u BiH bazirana na širem članstvu nemaju dostatnu podršku iz nezavisnih sredstava finansiranja.

U pogledu samoregulacije, jedna od funkcija VZS-a je da bude „oruđe za zaštitu slobode medija i profesionalnog izvještavanja, jednako kao i za zaštitu medija od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informisanja“ (Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, 2014). Mirosavljević (2009) navodi da je vrlo važno održati kontinuitet i nezavisnost regulatornih tijela, kako za elektronske tako i za štampane medije, čiji je jedan od osnovnih ciljeva upravo očuvanje medijskih sloboda u službi javnosti. Grbo (2009) navodi da

su kodeksi sredstvo koje treba koristiti protiv štete koju novinari čine svom radu i mehanizmi kojima se daje ili uskraćuje povjerenje novinarima, a posebno su značajni jer ih usvajaju sami novinari i mediji. Snažni mehanizmi samoregulacije, poput vijeća za štampu, grade povjerenje javnosti u medije i jačaju solidarnost među odgovornim novinarima, iako je samoregulacija mač s dvije oštrice: da bi bila efikasna, mora biti u vlasništvu novinara ili joj novinari moraju biti lojalni (Mijatović, 2011). Prema Mijatović, to nije uspjelo u mnogim zemljama, bez obzira o kojem dijelu Evrope se radi.

Praćenje napada na novinare i pružanje pravne i druge pomoći novinarima su neke od najvažnijih funkcija udruženja novinara. Posebno su značajne njihove aktivnosti u zaštiti novinara od nasilja, npr. praćenjem slučajeva nasilja i prijetnji, prikupljanjem i širenjem informacija, angažovanjem javnosti, zahtijevanjem odgovora i rezultata, uticajem na zakonodavni proces i stvaranjem javnog konsenzusa i razumijevanja za ulogu novinarstva i medija u modernom društvu (Mijatović, 2011). Jurišić (2010) upućuje da je u slučaju fizičkih i verbalnih napada i prijetnji najvažnije zatražiti pomoć poslodavaca i uprava medija za koje novinari rade, te slučajeve prijaviti policiji i Liniji za pomoć novinarima. Iako se ne radi o obliku direktne zaštite, za Jurišić je izuzetno važno da novinarske organizacije o napadima izvijeste i međunarodne asocijacije koje se bave zaštitom prava novinara, što može pomoći prevenciji i podstaći adekvatne reakcije policijskih i sudskih organa (Jurišić, 2010). Uloga strukovnih udruženja i sindikata bi prema tome neizostavno trebala uključivati i praćenje incidenata i trendova koji ugrožavaju slobodu izražavanja i novinare.

Turčilo (2017) navodi da je medijski prostor u BiH zapravo „refleksija stanja u ostalim segmentima bh. društva i ne čudi, stoga, činjenica da je on opterećen brojnim poteškoćama i kad je sloboda izražavanja u pitanju. [...] Osnaživanje zajednice profesionalnih novinara (u smislu povezivanja novinarskih udruženja i snažnije podrške i solidarnosti sa novinarima čija su prava i slobode ugrožena) također je jedan od značajnih koraka u podizanju stupnja slobode izražavanja u bh. društvu na viši nivo“ (Turčilo, 2017: 32-33). Većina novinarskih udruženja u BiH su geografski organizovana i registrovana na različitim administrativnim nivoima, a postoji i određen stepen etničke podijeljenosti (Hodžić, 2010). Novinarska udruženja prvog tipa bi, po svrsi svog postojanja, trebala reagovati na svako kršenje prava i sloboda novinara, bez obzira na to jesu li pogođeni novinari članovi takvog udruženja ili ne. Možda je donekle razumljiv izostanak reakcije kada se napad dogodi van područja na kojem udruženje po statutu djeluje, ali u većini slučajeva bi sva novinarska udruženja trebala reagovati na sve napade unutar BiH. S obzirom da se neka udruženja koncentrišu samo na jednu etničku grupu novinara ili samo na jedan entitet s određenom etničkom većinom, ovim radom se dijelom istražuje i koliko takve

podjele utiču na nepristrasnost u reagovanju na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda. Ipak, neki napadi na novinare djeluju na veću koheziju unutar novinarske zajednice, a prema Mijatović (2011), o tim situacijama se rijetko govori u analizama. Nedavni primjeri uključuju policijski upad u prostorije portala *Klix.ba* 2014. i pokušaj ubistva novinara Vladimira Kovačevića 2018. godine.

3. Ranija istraživanja o novinarskim udruženjima u Bosni i Hercegovini

O novinarskim pravima i slobodama se provode redovna akademska istraživanja i istraživanja javnih politika, prate indeksi novinarske slobode, te izvještava u komparativnim izvještajima. Međutim, postoji mali broj istraživanja o doprinosu novinarskih udruženja povećanju novinarske slobode u BiH. Drugim riječima, stagnacija u nivou novinarske slobode u BiH može biti i u vezi s niskim nivoom djelovanja novinarskih udruženja, s obzirom da je novinarsko samoorganizovanje jedan od preduslova očuvanja i razvoja prava i sloboda novinara. O toj vezi nisu dostupna novija istraživanja i podaci za BiH.

Novinarska udruženja u teoriji značajno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara: „Ova su udruženja važna zbog zaštite novinarskih prava i osnaživanja njihove nezavisne pozicije, za promociju profesionalizma u medijima i visokih standarda u procesu novinarskog obrazovanja, u poboljšanju socijalnih i radnih uslova novinara, i zbog činjenice da mogu dati podršku sindikatima u kolektivnim pregovorima sa vladom“ (Marko, 2012: 6). Ranija istraživanja u BiH, međutim, ukazuju da dio udruženja u praksi ovu ulogu uopšte ne praktikuje ili je primjenjuje selektivno.

Četiri posljednja istraživanja o novinarskim udruženjima u BiH, koja su dostupna na internetu, su ono Stjepana Malovića iz 2004, Sanele Hodžić iz 2010, Davora Marka iz 2012. i Ree Adilagić iz 2018. godine. Pregled udruženja koja su obuhvaćena tim istraživanjima dat je u Tabela 4. Dok je prvo troje autora analiziralo sva udruženja koja su u to vrijeme bila aktivna u BiH, Adilagić nije istraživala sva aktivna udruženja 2018, nego samo tri najveća.

Tabela 4. Pregled udruženja obuhvaćenih ranijim istraživanjima u BiH

Udruženje	Malović (2004.)	Hodžić (2010.)	Marko (2012.)	Adilagić (2018.)
Nezavisno udruženje novinara RS	✓			
Savez novinara BiH (kasnije preimenovan u Društvo novinara BiH)	✓	✓	✓	✓
Udruga hrvatskih novinara u BiH	✓	✓	✓	
Nezavisna unija profesionalnih novinara u BiH	✓			
Udruženje novinara APEL	✓			
Udruženje novinara RS	✓	✓	✓	✓
Udruženje izvještača iz Parlamenta BiH		✓		
Udruženje mladih novinara RS		✓	✓	
Udruženje/udruga BH novinari		✓	✓	✓
Asocijacija izvještača sa Suda BiH (neformalno udruženje)		✓	✓	
Ženska novinarska mreža (neformalno udruženje)			✓	

Prvo troje autora je, između ostalog, analiziralo komunikacijsku prisutnost udruženja. Malović je 2004. zaključio da je samo Nezavisna unija profesionalnih novinara u BiH imala *web* stranicu, a tri udruženja nisu imala ni pretplatnički telefonski broj. Hodžić, šest godina kasnije (2010), nalazi da BHN ima *web* stranicu, a tri udruženja nisu evidentirana među pretplatnicima telefonskih usluga, pa stoga polovina novinarskih udruženja nije stvorila osnovne komunikacijske pretpostavke. Situacija se u sljedećoj deceniji samo neznatno poboljšala. Marko ističe da su 2012. godine samo tri udruženja imala donekle ažurirane *web* stranice: BHN, DN BiH i UNRS, te da više od polovine udruženja nije ispunilo elementarne uslove za normalnu komunikaciju s članstvom i javnošću (Marko, 2012). Zbog ovakvog sporog progressa u primjeni komunikacijskih tehnologija, potvrđuje se teza Hodžić (2010) da je pristup većini udruženja otežan, njihovo potencijalno djelovanje u slučajevima ugrožavanja medijskih sloboda je ograničeno, te je smanjen uvid a povećana sumnja u postojanje aktivnosti i efekata djelovanja takvih udruženja. Adilagić se 2018. nije bavila komunikacijskim pokazateljima. Ovaj rad, između ostalog, sagledava i te najosnovnije pokazatelje komunikacije udruženja.

Malović (2004) navodi da strukovno organizovanje novinara u BiH nije na nivou zabilježenom u EU i pa ni u nekim zemljama bivše Jugoslavije, poput Slovenije i Hrvatske, a djelimično je tome uzrok rasejkanost novinarske zajednice koja je inače respektabilna po brojnosti. U vrijeme kada je ulaganje donatorskih sredstava u medijsko tržište i novinarsku profesiju u BiH bilo na vrhuncu, Malović (2004) je utvrdio da u bh. novinarskoj zajednici nisu riješena osnovna

profesionalna pitanja, od jedinstvenih kriterija za članstvo u udruženjima, pa do položaja novinara, beneficija i pomoći novinarima.

S pogoršanjem političke situacije u BiH, istraživanja se sve više bave političkim podjelama koje se preslikavaju i na medijsku zajednicu. Hodžić (2010) nastavlja istraživati nepovjerenje novinara u udruženja i uzroke nalazi u njihovom nedostatku kapaciteta za djelovanje, ali i razjedinjenosti i podjelama na etničkim i teritorijalnim osnovama, te naslonjenosti nekih udruženja na različite centre moći. Uzorak na kojem se bazira njeno istraživanje uključuje 34 novinara i novinarku, osobe iz regulatornih tijela, te političke i akademske zajednice iz oba bh. entiteta. Adilagić 2018. provodi anketu među 242 novinara i novinarku iz BiH o povjerenju u tri najveća udruženja. Rezultati su pokazali da 22% anketiranih nije imalo povjerenja u BHN, 27% u DN BiH, te 30% u UNRS, dok veliki procenat anketiranih (43%) nije bio u članstvu ni jednog od udruženja (Adilagić, 2018). U ovom magistarskom radu, pokazatelji o povjerenju novinara i novinarki u nepristrasnost udruženja se razvrstavaju prema članstvu, odnosno nečlanstvu u udruženjima, te prema etničkim i teritorijalnim razlikama.

Sva četiri prethodna istraživanja su se samo djelimično dotakla predmeta istraživanja ovog magistarskog rada. Godinu nakon istraživanja Adilagić (2018) i sedam godina nakon Markovog (2012), i dalje je u pripremi ovog rada bilo nejasno koliko novinarskih udruženja stvarno djeluje u BiH, te šta „djelovanje“ u stvari znači, odnosno u kojoj mjeri su udruženja stvarno aktivna u obavljanju svoje najvažnije funkcije - zaštite novinarskih prava. Istraživanje Adilagić iz 2018. godine bavi se stavovima novinara o nekim, ali ne o svim aktivnim novinarskim udruženjima, te ne ukršta subjektivne stavove novinara s nekim objektivnijim pokazateljima. Nijedno navedeno istraživanje takođe nije pokušalo ocijeniti nepristrasnost i na osnovu objektivnih pokazatelja reakcija na konkretne incidente. Sveobuhvatan pregled i analiza reagovanja novinarskih udruženja i VZS-a na napade na novinare i ugrožavanje novinarskih prava i sloboda još nisu rađeni u BiH, a ovo istraživanje za magistarski rad je iz praktičnih razloga ograničeno na period od 2014. do 2018. godine.

4. Rezime trećeg poglavlja

Brojni autori naglašavaju značaj slobode izražavanja i drugih novinarskih prava i sloboda za demokratski razvoj, posebno u zemljama u kojima politički, ekonomski i socijalni sistemi prolaze kroz duboke transformacije. Novinarska prava, uz novinarske odgovornosti,

omogućavaju ispunjavanje osnovnih uloga medija u društvu, uključujući praćenje rada vlasti, informisanje javnosti, podsticanje građana na aktivnije učešće u odlučivanju i pružanje platforme za dijalog političara, građanstva, medija i drugih aktera u društvu. Zbog toga je prioritetno da se novinari odupru pritiscima kojima vlasnici medija, urednici ili osobe o kojima novinari istražuju, pokušavaju uticati na njihov rad, iako se ne može izbjeći odgovornost novinara podijeljena između poslodavaca i javnosti. Različiti pritisci, a posebno oni kroz tužbe za klevetu i slične sudske procese, mogu dovesti do tzv. *chilling* efekta, situacije u kojoj se prostor slobode izražavanja sužava zbog cenzure i samocenzure, te bježanja novinara u manje osjetljive teme.

Međunarodne uporedbe ukazuju na stagnaciju u slobodi štampe u BiH, dok se prema domaćim pokazateljima broj prijavljenih napada na novinare povećava, a prostor slobode izražavanja se zapravo sužava, uprkos povećavanju broja medijskih portala, blogova i platformi. Iako rast broja prijavljenih napada može biti pokazatelj veće svijesti novinara i veće sklonosti prijavljivanju, podaci Linije za pomoć novinarima su ipak zabrinjavajući. Zabrinjavajuće je i da, u godinama opštih izbora i uspostave novih vlasti, veći procenat ispitanih u nekim anketama napade na novinare smatra opravdanim, a djelimično se takvi stavovi podudaraju i s optužbama protiv medija koje dolaze iz različitih struktura vlasti. Međutim, ni novinari ni medijske kuće nisu samo nevini posmatrači u takvim godinama i mnogi se aktivno uključuju u političke obračune, u nekim slučajevima kršeći profesionalne standarde.

Postoje različiti međunarodni mehanizmi zaštite novinarskih prava i sloboda, a svakako najvažniji za novinare i novinarke u BiH je Evropska konvencija o ljudskim pravima, posebno član 10 koji se odnosi na slobodu izražavanja, te Evropski sud za ljudska prava koji svojom jurisprudencijom nastavlja uređivati prostor slobode izražavanja u zemljama članicama Vijeća Evrope. U jednom od predmeta vezanih za BiH - *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv BiH - ESLJP* je odlučivao upravo po članu 10, te presudio da nije bilo kršenja slobode izražavanja. BiH izvještava o slobodi izražavanja prema različitim tijelima i po drugim međunarodnim konvencijama, uključujući Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Među domaćim mehanizmima koji potpomažu ili štite novinarska prava i slobode, treba istaći Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH, entiteta i BD BiH, te Krivični zakonik RS iz 2017. godine koji kriminalizuje kršenje slobode izražavanja, dok se iz drugih krivičnih zakona u zemlji kod pravne zaštite novinara primjenjuju opšte odredbe kao i za druge osobe. Zakon o zabrani diskriminacije, te različite odredbe krivičnih zakona vezane za govor mržnje istovremeno štite novinare, ali i sve druge osobe kojima novinarsko izvještavanje može

naškoditi. Zakoni o kleveti takođe štite osobe koje su predmet novinarskog izvještavanja, ali istovremeno štite novinarsku profesiju od nekvalitetnog novinarstva, prema nekim autorima. Tržište elektronskih medija uređuje Regulatorna agencija za komunikacije, dok je tržište štampanih i *online* medija uređeno samoregulacijom, kroz Kodeks za štampu i *online* medije.

Samoorganizovanje novinara i samoregulacija su značajni kao mehanizmi zaštite prava novinara i podizanja standarda novinarske odgovornosti prema profesiji i javnosti. Novinarske organizacije se mogu svrstati u dvije osnovne kategorije - sindikalna i stručna udruženja novinara i medija sa širom bazom članstva, te ekspertska i *watchdog* udruženja s manjim brojem članova. Udruženja prvog tipa, koji takođe uključuje VZS kao udruženje s posebnom funkcijom i članstvom, prije svega štite interese svojih članova, te kroz njih i interese javnosti. Prva i osnovna funkcija VZS-a je jačanje novinarske i medijske odgovornosti i profesionalnosti. Najvažnije uloge novinarskih udruženja uključuju praćenje stanja slobode izražavanja, napada na novinare i pružanje podrške novinarima. Udruženja u BiH su podijeljena po geografskim, a nerijetko i po etničkim principima.

Ranija istraživanja u BiH su pokazala da neka udruženja ipak uživaju veće povjerenje, iako nijedno u potpunosti. Iz ovoga je izvedena prva posebna hipoteza: *Novinari i novinarke doživljavaju novinarska udruženja donekle značajnim za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, iako nijedno od aktivnih udruženja nije u potpunosti nepristrasno.*

VZS nije posebno analiziran u ranijim istraživanjima. Prema njegovom sastavu, koji uglavnom čine medijske kuće iz oba bh. entiteta, ali ne i individualni novinari i novinarke, izvedena je druga posebna hipoteza: *Novinari i novinarke doživljavaju Vijeće za štampu u BiH manje značajnim, iako je ono bilo potpuno nepristrasno u reagovanju na slučajeve ugrožavanja prava i sloboda novinara.*

Treća posebna hipoteza je *da su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su možda efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara*, gdje se posebno misli na neke forme koje su već spomenute i u ranijim istraživanjima, kao što su posebne interesne mreže, npr. Ženska novinarska mreža, regionalne i međunarodne mreže novinarskih udruženja, kao i druge manje ili više formalne grupacije koje se i dalje baziraju na širem članstvu i prije svega zalažu za zaštitu novinarskih prava i sloboda.

U narednom poglavlju se ove hipoteze testiraju da bi se utvrdilo u kojoj mjeri se preko njih može potvrditi ili osporiti generalna hipoteza da *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarke Vijeću pridaju ograničen*

značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.

IV ISTRAŽIVANJE O NOVINARSKIM UDRUŽENJIMA I VZS U BiH

U ovom poglavlju su predstavljene rezultati istraživanja po fazama. Prvo potpoglavlje predstavlja udruženja koja su uključena u analizu. U drugom potpoglavlju je predstavljena analiza sekundarnih podataka o nivou aktivnosti i nepristrasnosti novinarskih udruženja i Vijeća za štampu. Treće potpoglavlje uključuje analizu rezultata ankete o percepciji novinara i novinarki o značaju novinarskih organizacija za zaštitu novinarskih prava i sloboda i nepristrasnosti subjekata istraživanja u njihovim javnim reakcijama na konkretne slučajeve. Poglavlje završava diskusijom rezultata u odnosu na postavljene indikatore, pomoćna istraživačka pitanja i posebne hipoteze.

1. Status novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u BiH

U prvoj fazi istraživanja se krenulo od prikupljanja osnovnih ulaznih informacija o novinarskim udruženjima kako bi se utvrdilo njihovo postojanje, odnosno aktivnost. Indikatori kojima se potvrđivala aktivnost udruženja bili su:

- a) Postojanje osnovnih pretpostavki za komunikaciju s članstvom i širom javnošću;
- b) Postojanje informacije o najmanje jednom reagovanju na ugrožavanje prava i sloboda novinara u ispitivanom periodu.

1.1. Novinarska udruženja u Bosni i Hercegovini

Istraživanjem je utvrđen broj postojećih udruženja novinara na osnovu dostupnih informacija o njihovom djelovanju i direktnih kontakata s predstavnicima udruženja. Danas u BiH djeluje šest registrovanih novinarskih udruženja:

- Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini (DHN BiH);
- Društvo novinara Bosne i Hercegovine (DN BiH);
- Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa (UDIN);

- Udruženje novinara Istočnog Sarajeva (UNIS);
- Udruženje novinara Republike Srpske (UNRS);
- Udruženje/udruga BH novinari (BHN).

Utvrđeno je da pet formalnih i dva neformalna udruženja koja su obuhvaćena ranijim istraživanjima više nisu postojala, gledajući ispitivani period (Tabela 5).

Tabela 5. Pregled postojanja svih udruženja uključenih u ovo i ranija istraživanja u BiH

Udruženje	Postojalo 2019.
Nezavisno udruženje novinara RS	X
Savez novinara BiH (od 2004. godine Društvo novinara BiH)	✓
Udruga hrvatskih novinara u BiH (od 2017. godine Društvo hrvatskih novinara u BiH)	✓
Nezavisna unija profesionalnih novinara u BiH	X
Udruženje novinara APEL	X
Udruženje novinara RS	✓
Udruženje izvještača iz Parlamenta BiH	X
Udruženje mladih novinara RS	X
Udruženje/udruga BH novinari	✓
Asocijacija izvještača sa Suda BiH (neformalno udruženje)	X
Ženska novinarska mreža (neformalno udruženje)	X
Udruženje dopisnika i novinara opštine Derвента	✓
Udruženje novinara Istočnog Sarajeva	✓

Nije poznat tačan broj novinara u BiH, dok se prema nezvaničnim procjenama radi o dvije do tri hiljade profesionalnih novinara (Adilagić, 2016). Prema zbirnim podacima predstavnika navedenih udruženja (Tabela 6) oko 1800 novinara i novinarki je učlanjeno u neko novinarsko udruženje. Međutim, i ovdje se radi o nepreciznim podacima. Samo dva udruženja - BHN i UDIN, bila su u mogućnosti dati precizne podatke, dok je broj članova ostalih udruženja zasnovan na procjeni njihovih predstavnika.

Tabela 6 prikazuje osnovne informacije o aktuelnim novinarskim udruženjima, na osnovu podataka prikupljenih od predstavnika i predstavnica udruženja tokom jula 2019. godine.

Treba istaći da DHN BiH i UNRS nisu bili aktivni u čitavom ispitivanom periodu - DHN BiH je reaktiviran 2017, UNRS je prestao s radom 2015. a reaktiviran 2019, dok je UNIS tek osnovan 2019. godine. UNIS zbog toga ne može biti predmetom druge faze istraživanja koja se

bavi reakcijama novinarske zajednice na napade na novinare od 2014. do 2018. godine, ali je uključen u treću fazu istraživanja koja se bavi stavovima novinara o nepristrasnosti udruženja.

Tri od šest udruženja definišu Bosnu i Hercegovinu kao svoje područje djelovanja, dok se udruženja iz Republike Srpske ograničavaju ili na entitet ili na pojedine gradove. Po brojnosti članstva, BHN, DN BiH, UNRS i DHN BiH imaju najveće, a gradska udruženja, UDIN i UNIS najmanje članstvo. Ako je za novinare i novinarkе značajna prisutnost udruženja na terenu, onda se prema sjedištima udruženja može konstatovati da nijedno nije registrovano sa sjedištem u sjeverozapadnoj i sjeveroistočnoj Bosni i istočnoj Hercegovini. Od ispitivanih udruženja, jedino BHN ima mrežu lokalnih klubova novinara putem kojih je to udruženje pokušalo doći i do novinara i novinarki u manjim i udaljenijim sredinama.

Tabela 6. Osnovni podaci o novinarskim udruženjima aktivnim 2019. godine u BiH

	Društvo hrvatskih novinara u BiH	Društvo novinara BiH	Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa	Udruženje novinara Istočnog Sarajeva	Udruženje novinara RS	Udruženje/udruga BH novinari
Godina osnivanja	1999. Reaktivirano 2017.	2004.	2005.	2019.	1996. Aktivno do 2015, reaktivirano 2019.	2004.
Sjedište	Mostar	Sarajevo	Derventa	Istočno Sarajevo	Banja Luka	Sarajevo
Područje djelovanja	BiH	BiH	Derventa	Istočno Sarajevo	RS	BiH
Članstvo	≈ 100	≈ 400	20	≈ 40	≈ 300	910
Web stranica	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Da
Facebook	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Da
Email	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Da
Telefon	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Da
Najmanje jedna reakcija u ispitivanom periodu	Da	Da	Ne	N.p.	Da	Da
Članstvo u VZS	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Da
Članstvo u međunarodnim asocijacijama	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Da

Izvor: Predstavnic i predstavnice novinarskih udruženja u BiH, juli 2019.

Govoreći o osnovnim komunikacijskim pretpostavkama udruženja, trenutna slika nije značajno drugačija u odnosu na opisano u ranijim istraživanjima iz 2004, 2010. i 2012. godine. Samo dva udruženja - BHN i DN BiH, u potpunosti su stvorila preduslove za komunikaciju s članstvom i širom javnošću. UDIN ih ispunjava samo djelimično, dok DHN BiH, UNIS i UNRS još uvijek nemaju nijedno sredstvo za komunikaciju s javnošću.

Samo su BHN i DN BiH članovi i Vijeća za štampu i međunarodnih novinarskih asocijacija, dok DHN BiH i UNRS trenutno rade na obnovi članstva u međunarodnim asocijacijama.

1.1.1. Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini

Podaci o DHN-u BiH su prikupljeni putem *email* korespondencije s predsjednicom Društva iz jula i avgusta 2019, u telefonskom razgovoru i putem *email* korespondencije s predsjednikom Skupštine Društva iz septembra 2019. godine, te iz drugih izvora.

DHN BiH je pravni sljednik Udruge hrvatskih novinara u BiH osnovane 1999. godine koja je u međuvremenu prestala s radom. Osnivačka i ujedno obnoviteljska skupština Društva je održana u julu 2017. godine (Dnevnik.ba, 2017).

Prema Statutu, sjedište Društva je u Mostaru i ono djeluje na području BiH (Utemeljiteljska Skupština udruge Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini, 2017) Prema procjeni predsjednika Skupštine, udruženje ima oko 100 članova iz oba bh. entiteta i BD BiH, te jedan broj novinara koji su bh. državljani, a djeluju u inostranstvu.

Društvo trenutno nema nijedno sredstvo za komunikaciju s javnošću, a u pripremi je uspostavljanje *web* stranice. Saopštenja i reakcije u slučajevima napada na novinare i novinarke i kršenja novinarskih i medijskih prava i sloboda se nakon reaktiviranja Društva 2017. godine objavljuju u brojnim *online* medijima u BiH, većinom s područja Hercegovine.

Društvo nije član VZS-a. Ranija Udruga hrvatskih novinara u BiH je bila pridruženi član Međunarodne federacije novinara (IFJ) i jedan od ciljeva reaktiviranog Društva uključuje obnovu tog članstva i uspostavu saradnje s novinarskim udruženjima unutar i van BiH, te međunarodnim novinarskim asocijacijama.

1.1.2. Društvo novinara Bosne i Hercegovine

Podaci o DN-u BiH su prikupljeni u razgovoru s predsjednikom i generalnim sekretarom Društva iz juna 2019, u telefonskom razgovoru i putem *email* korespondencije s generalnim sekretarom Društva iz jula i avgusta 2019. godine, te iz drugih izvora.

DN BiH je pravni sljednik Udruženja novinara BiH osnovanog 1945. godine. Udruženje je 1994. preimenovano u Savez novinara BiH, a 2004. godine u Društvo novinara BiH (Društvo novinara BiH, 2017).

Prema Statutu, sjedište Društva je u Sarajevu i ono djeluje na području BiH (Skupština Društva novinara Bosne i Hercegovine, 2019). Prema procjeni generalnog sekretara, Društvo ima oko 400 članova.

Društvo je u potpunosti stvorilo preduslove za komunikaciju s javnošću. Saopštenja i reakcije u slučajevima napada na novinare i novinarku i kršenja novinarskih prava i sloboda se objavljuju na *web* stranici Društva od njenog uspostavljanja 2017. godine, te takođe u brojnim *online* medijima u BiH, većinom s područja FBiH.

Društvo je član VZS-a i punopravni član IFJ-a.

1.1.3. Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa

Podaci o UDIN-u su prikupljeni u telefonskom razgovoru i putem *email* korespondencije s predsjednikom Udruženja iz jula i avgusta 2019. godine, te iz drugih izvora.

UDIN je osnovan 2005. godine, sa sjedištem u Derventi (Osnivačka Skupština Udruženja dopisnika i novinara opštine Derventa, 2005). Okuplja 20 dopisnika i novinara koji djeluju na području Broda, Dervente, Modriče i Prnjavora.

Pretpostavke za komunikaciju s javnošću su stvorene samo djelimično kroz postojanje *Facebook* profila i aktivne *email* adrese. Osim povodom obilježavanja Svjetskog dana slobode medija, Udruženje se odavno ne oglašava u slučajevima napada na novinare i novinarku i kršenja novinarskih prava i sloboda, jer je, prema riječima predsjednika, malo udruženje sa slabim kapacitetima.

Udruženje nema prostorije za rad i osim povremenih grantova nema nikakvu podršku iz nezavisnih sredstava finansiranja. Svi zakonski troškovi se izmiruju iz ličnih sredstava članova. Pošto je prema Statutu jedan od ciljeva Udruženja i pokretanje i osnivanje novih medija u svim

vidovima komunikacija, jedna od istaknutijih aktivnosti UDIN-a bilo je zagovaranje osnivanja javnog elektronskog medija, koji u Derventi ne postoji od 2001. godine. Kovač (2017) navodi da Udruženje „već godinama apeluje na opštinsku upravu da ponovo uspostavi lokalnu radio-stanicu“ (Kovač, 2017: 3).

Trenutne aktivnosti Udruženja se baziraju na izvještavanju o aktuelnim lokalnim događajima, promocijama knjiga, organizovanju humanitarnih akcija i nastupima na opštinskim i regionalnim sajmovima privrede i turizma gdje ukazuje na potrebu širenja prostora za javnu riječ i demokratizaciju društva.

Udruženje nije član VZS-a i nije član nijedne međunarodne novinarske asocijacije. Jedan od ciljeva Udruženja je i razvijanje saradnje s drugim licima, udruženjima i institucijama, međutim, pored neformalnih kontakata, Udruženje nema potpisanu saradnju s drugim udruženjima novinara u RS i BiH.

1.1.3. Udruženje novinara Istočnog Sarajeva

Podaci o UNIS-u su prikupljeni u razgovoru i putem *email* korespondencije s predsjednicom Udruženja iz jula 2019. godine, te iz drugih izvora.

UNIS je osnovan u aprilu 2019. godine (SRNA, 2019). Prema Statutu, sjedište Udruženja je u Istočnom Sarajevu i ono djeluje na području grada Istočno Sarajevo (Osnivačka Skupština Udruženja novinara Istočnog Sarajeva, 2019). Okuplja oko 40 članova koji imaju prebivalište ili boravište u nekoj od šest gradskih opština i koji rade u različitim medijima u RS i FBiH.

Udruženje trenutno nema nijedno sredstvo za komunikaciju s javnošću. Dosad je izdalo jedno saopštenje u nekoliko *online* medija u RS u vezi slučajeva napada na novinare i novinarku i kršenja novinarskih i medijskih prava i sloboda.

Udruženje nije član VZS-a i nije član nijedne međunarodne novinarske asocijacije. Prema predsjednici Udruženja, razmatrana je moguća saradnja s Udruženjem novinara Republike Srpske, ali isključivo kao nezavisnog udruženja a ne pridruženog kolektivnog člana ili regionalne podružnice UNRS-a.

1.1.4. Udruženje novinara Republike Srpske

Podaci o UNRS-u su prikupljeni u razgovoru i putem *email* korespondencije s predsjednikom Udruženja iz jula i avgusta 2019. godine, te iz drugih izvora.

UNRS je osnovan 1996. godine, da bi u januaru 2015. godine prestao s radom nakon ostavke tadašnjeg predsjednika Udruženja (Klix.ba, 2015). Udruženje je reaktivirano u aprilu 2019. godine (Banjaluka.com, 2019).

Prema Statutu, sjedište Udruženja je u Banjaluci, a djeluje na području RS (Skupština Udruženja novinara Republike Srpske, 2011). Prema procjeni predsjednika, Udruženje ima oko 300 članova, mada su podaci neprecizni jer je u toku proces utvrđivanja broja ranijih i prijema novih članova.

Udruženje trenutno nema nijedno sredstvo za komunikaciju s javnošću, a saopštenja i reakcije u slučajevima napada na novinare i novinarku i kršenja novinarskih prava i sloboda se nakon reaktiviranja Udruženja 2019. godine objavljuju u brojnim *online* medijima u BiH, većinom s područja RS.

Udruženje nije član VZS-a, a u ranijem periodu djelovanja je bilo član IFJ-a. Jedan od prvih ciljeva reaktiviranog Udruženja uključuje obnovu tog članstva i uspostavljanje odnosa sa srodnim organizacijama i udruženjima iz regiona i svijeta. Djelujući u tom pravcu, Udruženje je u oktobru 2019. godine dogovorilo početak saradnje sa Savezom novinara Rusije na unapređenju profesionalnih znanja i vještina, organizovanju stručnih i naučnih skupova i povezivanju medijskih radnika Republike Srpske i Rusije (Udruženje novinara Republike Srpske, 2019).

1.1.5. Udruženje/udruga BH novinari

Podaci o BHN-u su prikupljeni u razgovoru i putem *email* korespondencije s generalnom sekretarkom Udruženja iz jula 2019. godine, te iz drugih izvora.

BHN je nastao 2004. godine udruživanjem Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH iz Sarajeva, Udruženja novinara APEL iz Mostara, te Nezavisnog udruženja novinara RS iz Banjaluke, koje je kasnije istupilo iz BHN-a (Udruženje/udruga BH novinari, 2020).

Prema Statutu, sjedište Udruženja je u Sarajevu, a djeluje na području BiH (Osnivačka Skupština Udruženja/udruga BH novinari, 2004). Udruženje je u januaru 2019. godine imalo 910 članova (Udruženje/udruga BH novinari, 2019).

U sklopu udruženja djeluje Linija za pomoć novinarima - servis za pravnu pomoć i podršku novinarima i novinarkama, te osam novinarskih klubova: Banja Luka, Bosanska Posavina, Goražde, Mostar, Regija Birač, Tuzla, Unsko-sanski kanton i Zenica.

BHN je 2016. godine donio odluku prema kojoj pruža besplatnu pravnu i profesionalnu pomoć svojim članovima, novinarima i drugim medijskim radnicima koji se suočavaju s teškoćama u obavljanju svakodnevnih profesionalnih zadataka i s kršenjima prava na slobodu izražavanja, kao i prava koja proističu iz radno-pravnog statusa. Pravna i profesionalna pomoć se pruža i novinarima i medijskim radnicima koji nisu članovi Udruženja, ali u manjem obimu u odnosu na pomoć članovima BHN-a (Udruženje/udruga BH novinari, 2016).

Udruženje je u potpunosti stvorilo preduslove za komunikaciju s javnošću. Saopštenja i reakcije u slučajevima napada na novinare i novinarku i kršenja novinarskih prava i sloboda se objavljuju na *web* stranici Udruženja, te u brojnim *online* medijima u BiH.

Udruženje je član VZS-a i punopravni član Međunarodne federacije novinara (IFJ), Evropske federacije novinara (EFJ) i Asocijacije evropskih novinara (AEJ).

1.2. Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini

Podaci o VZS-u su prikupljeni u razgovoru s izvršnom direktoricom Vijeća iz jula 2019. godine, te iz drugih izvora.

Kao preduslov za uspostavu samoregulatornog tijela, udruženja novinara iz BiH su u aprilu 1999. godine usvojila jedinstveni Kodeks za štampu u BiH koji je kasnije nekoliko puta unapređivan i dopunjavan. Kodeks je baziran na evropskoj praksi, zakonima i Ustavu BiH i sadrži dijelove najvažnijih etičkih odredaba, preporuka i odluka EU. Potpisivanjem Kodeksa za štampu u BiH, urednici medija su prihvatili skup etičkih pravila i propisa koje novinari trebaju poštovati i primjenjivati u svakodnevnom radu (Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini i Udruženje/udruga BH novinari, 2012).

VZS je osnovan 2006. godine kao samoregulatorno tijelo za štampane medije koje građanima omogućava da ulažu prigovore na neprofesionalno pisanje štampe, slijedeći profesionalne standarde obuhvaćene u Kodeksu za štampu. Mandat Vijeća je početkom 2011. godine proširen na *online* medije (Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, 2020).

Vijeće takođe reaguje i kod povreda novinarskih prava i sloboda, jer je jedna od njegovih funkcija da bude „oruđe za zaštitu slobode medija i profesionalnog izvještavanja, jednako kao

i za zaštitu medija od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informisanja“ (Vijeće za štampu u BiH, 2014).

Prema Statutu, sjedište Vijeća je u Sarajevu i ono djeluje na području BiH (Skupština Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini, 2018). Vijeće okuplja 24 novinarske organizacije iz BiH: dva novinarska udruženja, šest dnevnih listova, jedanaest portala, tri magazina i dvije novinske agencije (Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini, 2020). Dvadeset dvije članice Vijeća dolaze iz FBiH a dvije iz RS. Treba istaći da se Kodeksa za štampu i *online* medije BiH uglavnom pridržavaju i medijske kuće koje nisu potpisnice Kodeksa i članice VZS-a, prema riječima tadašnje izvršne direktorice.

Vijeće je u potpunosti stvorilo preduslove za komunikaciju s javnošću. Saopštenja i reakcije u slučajevima napada na novinare i novinarke i kršenja novinarskih i medijskih prava i sloboda se objavljuju na *web* stranici Vijeća, te takođe u brojnim *online* medijima u BiH.

VZS je punopravni član Alijanse nezavisnih vijeća za štampu Evrope (AIPCE), član Mreže medijskih samoregulatornih tijela Jugoistočne Evrope (Media NETHics) i član Koalicije za borbu protiv govora mržnje i zločina iz mržnje.

1.3. Rezime prvog potpoglavlja

Indikatori aktivnosti udruženja razmatrani u prvoj fazi istraživanja bili su: a) osnovne pretpostavke za komunikaciju s članstvom i širom javnošću i b) najmanje jedno reagovanje na ugrožavanje prava i sloboda novinara u ispitivanom periodu.

Utvrđeno je da je u bh. medijskom prostoru u vrijeme prikupljanja podataka 2019. godine bilo prisutno šest udruženja: Društvo hrvatskih novinara u BiH, Društvo novinara BiH, Udruženje novinara RS i Udruženje/udruga BH novinari, te dva lokalna udruženja, Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa i Udruženje novinara Istočnog Sarajeva. DHN BiH i UNRS su bili neaktivni u jednom dijelu ispitivanog perioda, dok je UNIS osnovan tek 2019. godine i zbog toga nije mogao biti uključen u sve faze ovog istraživanja.

a) Osnovne komunikacijske pretpostavke: Najaktivnija udruženja su BHN i DN BiH; UDIN ima neke komunikacijske pretpostavke; DHN BiH, UNRS i UNIS još uvijek nemaju osnovne komunikacijske kapacitete. Kod VZS-a su potvrđeni svi komunikacijski kriteriji. Prema tome, samo BHN, DN BiH i VZS omogućavaju direktno pretraživanje njihovih *web* stranica kao izvora za analizu reakcija, dok je za ostala udruženja bilo neophodno analizirati isključivo *online* medijske sadržaje kako bi se utvrdilo u kojim slučajevima su ona javno reagovala.

b) *Najmanje jedno reagovanje*: UNIS nije postojao u ispitivanom periodu, UDIN je udruženje koje svjesno bira da ne izlazi s javnim reakcijama, dok su preostala četiri udruženja i VZS izdali najmanje jedno, odnosno više saopštenja kao reakcije na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda.

U drugom potpoglavlju su predstavljeni rezultati analize reakcija novinarskih udruženja i VZS-a na napade na novinare, uključujući UDIN, iz koje je UNIS izuzet.

2. Reakcije na povrede novinarskih prava i sloboda u periodu od 2014. do 2018. godine

Drugom fazom istraživanja je bilo potrebno utvrditi koliko je svako od udruženja bilo aktivno u zaštiti novinarskih prava i sloboda i u kojoj mjeri je to činilo nepristrasno. Osnova za analizu su bile reakcije udruženja na incidente te su posmatrana dva osnovna indikatora:

c) Udio izdatih saopštenja za javnost u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara (nizak udio ukazuje na slabiji doprinos i selektivan pristup udruženja);

d) Karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarske organizacije nisu reagovala (članstvo, pol, sjedište medija).

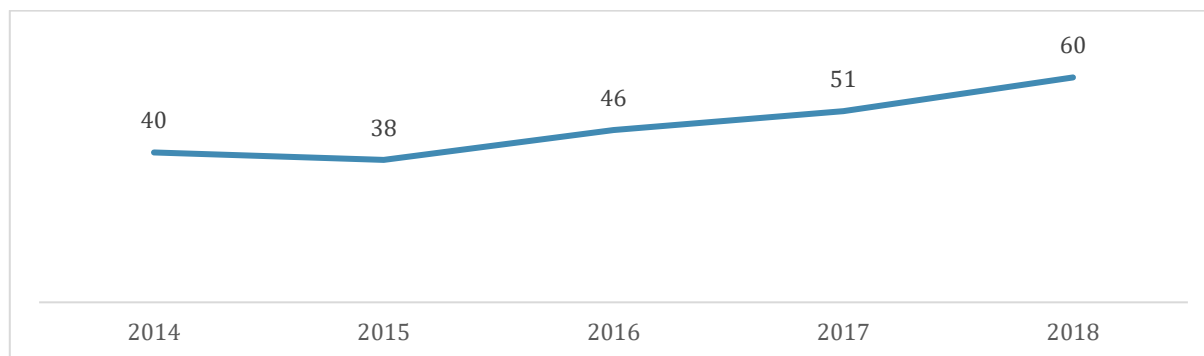
Najprije je pretraživanjem sekundarnih podataka formirana lista od 235 incidenata koji su se dogodili u ispitivanom periodu. Lista incidenata je potom upoređena s listom saopštenja za javnost koja je formirana za svako aktivno udruženje (osim UNIS-a koji nije postojao do 2019. godine).

Pored osnovnih indikatora predstavljenih u metodološkom okviru (Tabela 1), u ovom potpoglavlju su predstavljene i druge informacije koje govore u prilog većem ili manjem doprinosu novinarske zajednice.

2.1. Opis podataka s liste incidenata

U nastavku su dati rezultati i analiza druge faze istraživanja koja se odnosi na identifikovani broj incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara, te reakcije novinarske zajednice u BiH. Grafikon 1 prikazuje identifikovani broj incidenata koji su se dogodili tokom ispitivanog perioda od 2014. do 2018. godine.

Grafikon 1. Broj identifikovanih incidenata od 2014. do 2018. godine

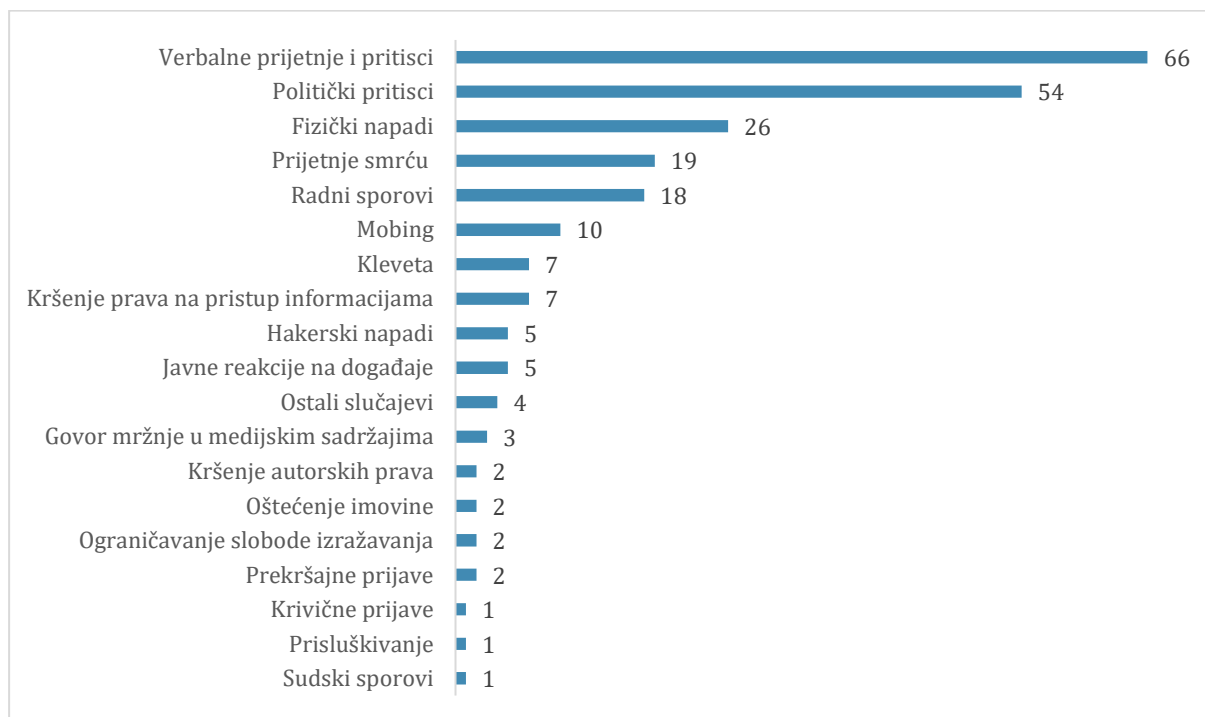

Identifikovano je ukupno 235 incidenata, od čega ih je 40 zabilježeno u 2014. godini, 38 u 2015, 46 u 2016, 51 u 2017, te 60 u 2018. godini. Uočljive su značajne razlike između podataka u ovom grafikonu i onih u Tabela 3 iz izvještaja Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH iz 2017. godine. Treba istaći da taj izvještaj predstavlja kumulativne podatke Linije za pomoć novinarima, uključujući i neriješene predmete iz prethodnih godina, kao i incidente koji su se dogodili van BiH. Podaci u ovom grafikonu se odnose isključivo na incidente u BiH i nisu kumulativni. Nadalje, lista incidenata za ovo istraživanje uključila je i neke incidente koji nisu bili prijavljeni i uključeni u registre Linije za pomoć novinarima, nego su izvori informacija za te incidente bila saopštenja drugih udruženja.

Primjetan je trend rasta broja incidenata iz godine u godinu - broj incidenata u 2018. u odnosu na 2014. godinu je uvećan za 50% (s 40 na 60 incidenata). Premda je 2019. godina van ispitivanog perioda, ilustrativno je da se negativan trend nastavio s 57 novih slučajeva prijavljenih Liniji za pomoć novinarima (Udruženje/udruga BH novinari, 2019a). Rast broja prijavljenih incidenata može biti odraz pogoršanja stanja novinarskih prava i sloboda, ali i veće svijesti među novinarima i novinarkama.

Grafikon 2 prikazuje različite kategorije napada na novinare i medije u identifikovanim incidentima koji su se dogodili od 2014. do 2018. godine.

Grafikon 2. Napadi na novinare i medije od 2014. do 2018. godine po kategorijama

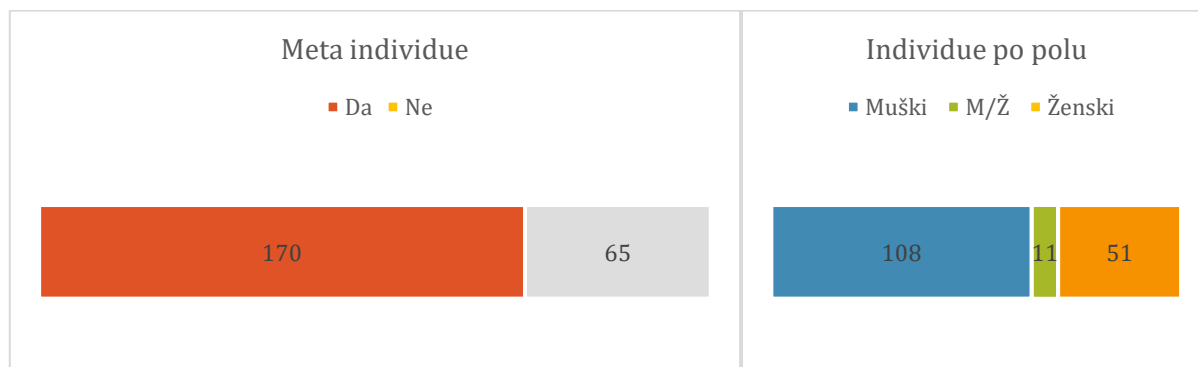

Među identifikovanim incidentima je bilo 66 (28,1%) slučajeva verbalnih prijetnji i pritisaka, 54 (23%) slučaja političkih pritisaka, 26 (11,1%) slučajeva fizičkih napada, 19 (8,1%) slučajeva prijetnji smrću, 18 (7,7%) slučajeva radnih sporova, deset (4,3%) slučajeva mobinga, po sedam (po 2,3%) slučajeva tužbi za klevetu i kršenja prava na pristup informacijama, po pet (po 2,1%) slučajeva hakerskih napada i javnih reakcija na događaje, tri (1,3%) slučaja govora mržnje u medijskim sadržajima, po dva (po 0,9%) slučaja kršenja autorskih prava, ograničavanja slobode izražavanja, oštećenja imovine i prekršajnih prijava, po jedan (po 0,4%) slučaj krivične prijave, prisluškivanja i sudskih sporova, te četiri (1,7%) slučaja iz kategorije ostalih napada.

Identifikovani incidenti se razlikuju i po tome jesu li napadi bili usmjereni na pojedinačne novinare ili grupe, te po polu, što je prikazano u Grafikon 3.

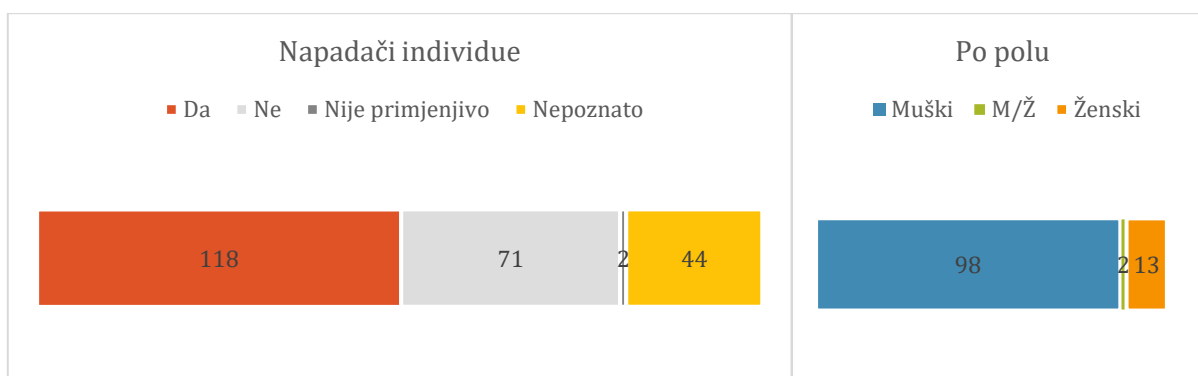
Grafikon 3. Mete napada po polu

Od 235 incidenata, 170 (72%) bilo je usmjereno prema pojedinačnim novinarima i novinarkama, dok ih je 65 (28%) bilo usmjereno prema grupama, medijskim kućama ili različitim dijelovima javnosti u BiH. Gledajući samo incidente usmjerene na individue, od njih 170, u 108 (64 %) incidenata mete napada su bili muškarci, u 51 (22%) incidentu mete su bile žene, dok su u 11 (4,7%) incidenata mete bile i muškarci i žene - najčešće novinarski timovi.

Incidenti se razlikuju i po tome jesu li počinioci napada bili pojedinci ili grupe, te po njihovoj polnoj pripadnosti, što je prikazano u Grafikon 4.

Grafikon 4. Počinioci napada po polu

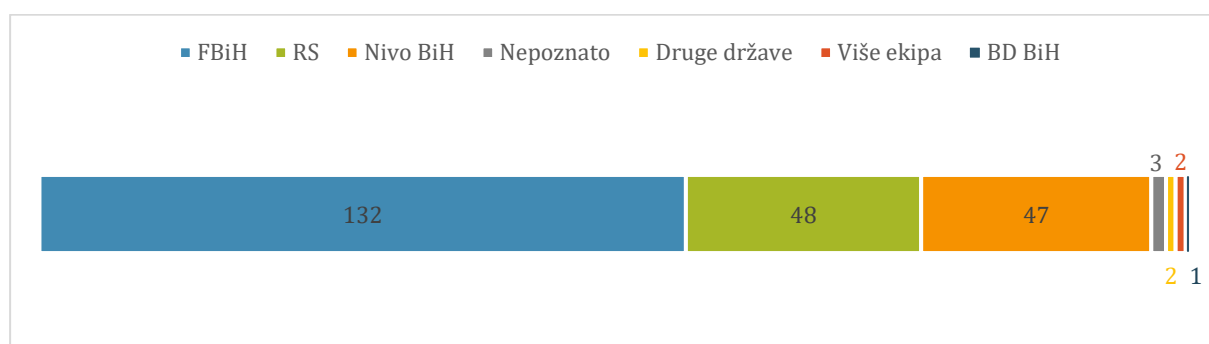
Od 235 incidenata, u 118 (50%) slučajeva počinioci napada su bili pojedinci, u 71 (30%) slučaju počinioci su bili grupe ili institucije, a u 44 (19%) slučaja napadači su bili nepoznati. U dva (1%) slučaja kategorija napadača nije primjenjiva jer se radilo o reakcijama novinarskih udruženja na događaje, odnosno kritici upućenoj medijima zbog neprofesionalnog izvještavanja, te kritici pravosudnih institucija. Gledajući samo incidente u kojima su napadači

identifikovani kao individue, od njih ukupno 118, u 98 (83%) slučajeva počinioci napada su bili muškarci, u 13 (11%) žene, a u dva (2%) slučaja počinioci napada su bili i muškarci i žene.

Incidenti su se najčešće događali na terenu, takvih je tri četvrtine svih incidenata, ali je bilo i 19% incidenata u *online* sferi, dok u ostalim slučajevima mjesto napada nije bilo poznato.

Incidenti se svakako razlikuju i prema tome odakle dolaze mete napada, odnosno prema sjedištu medija. Naredni grafikon prikazuje iz kojih dijelova BiH i drugih zemalja dolaze novinari i mediji koji su bili mete napada.

Grafikon 5. Mete napada prema sjedištu medija za koje rade

Najveći udio incidenata, 132 (56,2%), bio je usmjeren protiv medija sa sjedištem u FBiH, potom 48 incidenata (20%) usmjerenih protiv medija sa sjedištem u RS, te 47 incidenata (20%) protiv medija na nivou BiH, kao što je BHRT. Entitetska razlika u broju incidenata dijelom odražava i brojnost medija u entitetima, što je jedan od indikatora medijskog pluralizma.

Počinioci napada dolaze iz svih sfera javnog i političkog života u BiH, počevši od izabranih zvaničnika kao najbrojnijih pa do, nažalost, samih novinara. U najvećem broju prijavljenih slučajeva, 77 (33%), počinioci napada su bili nepoznati, a u 33 slučaja (14%) se radilo o izabranim zvaničnicima. Po 17 slučajeva (po 7%) je uključivalo policijske organe i nadređene osobe kao navedene počinioce, u 14 slučajeva (6%) su kao počinioci navedena fizička lica, po 13 slučajeva (po 5,5%) se odnosilo na pravosudne institucije i javne zvaničnike kao vršioce pritisaka na novinare i medije. Mediji i novinari se kao počinioci pojavljuju u osam slučajeva (3%). U preostalih 9% slučajeva grupe počinitelaca napada su: političke stranke, zdravstveni radnici, vjerski službenici, strukovna udruženja, rukovodioci javnih preduzeća, poslovni subjekti, Oružane snage BiH, javni RTV servis i javne ustanove, sportski zvaničnici, sportske organizacije, javni službenici, hakeri, organi izvršne vlasti, te nepoznati počinioci.

2.2. Objektivni pokazatelji doprinosa i nepristrasnosti udruženja i VZS-a

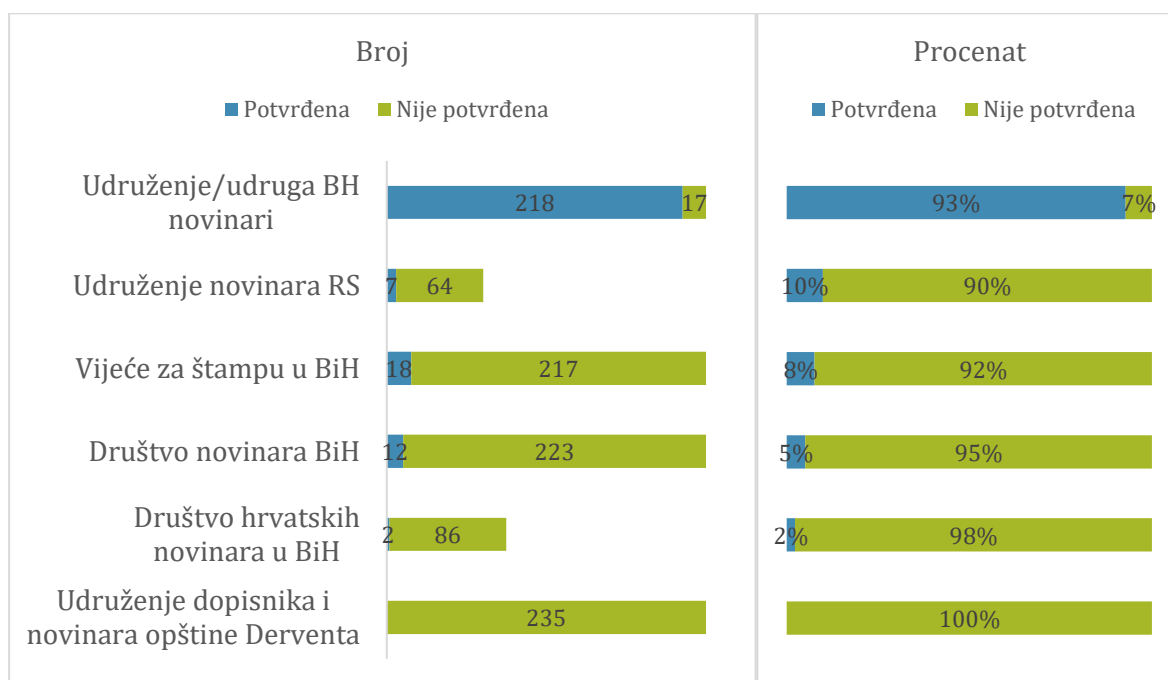
Različite su reakcije novinarske zajednice na identifikovane slučajeve kršenja novinarskih prava i sloboda u ispitivanom periodu. One se kreću u rasponu od potpune neaktivnosti, preko deklarativne osude incidenata, pa do konkretnih aktivnosti koje su dovodile do procesuiranja počinilaca napada.

Prvi indikator iz metodološkog okvira (Tabela 1) koji se analizira u ovom dijelu je:

c) Udio javnih reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara.

U Grafikon 6 je dat pregled udjela reakcija novinarskih udruženja i VZS-a u ukupnom broju od 235 incidenata koji su se dogodili od početka 2014. do kraja 2018. godine. Podaci su izraženi u brojevima i procentima potvrđenih i nepotvrđenih reakcija.

Grafikon 6. Potvrđene reakcije udruženja i VZS-a na 235 identifikovanih incidenata

Incidenti koji su uzeti u obzir za svako udruženje su samo oni koji su se događali u godinama u kojima su ta udruženja bila aktivna, zbog čega je zbir na lijevoj slici grafikona različit po udruženjima. BHN, DN BiH i VZS bili su aktivni tokom svih pet godina, kao i UDIN koji nije imao nijednu reakciju u tom periodu. Za ta udruženja i VZS, baza izračuna je bila ukupna lista od 235 incidenata, a baza izračuna za druga udruženja je manji broj incidenata.

BHN je u ispitivanom periodu reagovao na najviše identifikovanih incidenata, 218 (93%), dok na 17 (7%) incidenata nije bilo reakcije.

Od 71 primjenjivog incidenta, UNRS je reagovao na ukupno sedam (10%) javnim reagovanjem i saopštenjima za javnost u različitim *online* medijima u BiH, većinom s područja RS. Reakcije udruženja u preostala 64 (90%) slučaja u BiH nisu potvrđene. Period od početka 2015. do kraja 2018. godine, u kojem su identifikovana 164 incidenta, nije primjenjiv na UNRS koji je u tom periodu bio neaktivan.

VZS je u ispitivanom periodu reagovao na 18 (8%) identifikovanih incidenata, a na 217 (92%) incidenata nije bilo reakcije.

DN BiH je reagovao na 12 incidenata (5%), a u 223 slučaja (95%) reakcije nisu potvrđene iz sekundarnih izvora.

Od 88 primjenjivih incidenata, DHN BiH je od polovine 2017. do kraja 2018. godine reagovao na ukupno dva (2%) incidenta, dok reakcije u preostalih 86 (98%) slučajeva nisu potvrđene. DHN BiH je reaktiviran u maju 2017. godine, pa dio ispitivanog perioda od početka 2014. godine do momenta reaktiviranja Društva u kojem je identifikovano 147 incidenata nije primjenjiv na ovo udruženje.

UDIN nije javno reagovao ni na jedan incident u ispitivanom periodu od početka 2014. do kraja 2018. godine.

Prema tome, najveći doprinos očuvanju novinarskih prava i sloboda dao je BHN, dok se sva ostala udruženja, pa ni VZS, ne mogu ni uporediti s BHN-om ako se gleda udio reakcija udruženja u ukupnom broju identifikovanih incidenata.

Nadalje, u smislu vrste reakcije, jedino se BHN odmakao od pukih javnih saopštenja. Njegove reakcije, pored 37% slučajeva u kojima je reagovano saopštenjem, javnim protestom i reagovanjem, uključuju i slanje dopisa nadležnima u najmanje trećini incidenata, pružanje pravne pomoći bilo putem pravnih savjeta ili angažovanjem advokata u gotovo petini svih incidenata, te manji broj praćenja suđenja, upućivanja zahtjeva za javno izvinjenje, zahtjeva za istragom i posjete nadležnima.

Ostala udruženja su se uglavnom držala saopštenja za javnost u različitim *online* medijima u BiH, a nerijetko su slala saopštenja samo medijima čiji izbor odražava etničke i administrativne podjele udruženja. Tako su saopštenja DHN-a BiH većinom prenesena u medijima s područja Hercegovine, DN BiH se oglašavao uglavnom preko medija s područja FBiH iako je od oktobra 2017. sva saopštenja počeo objavljivati na svojoj *web* stranici, a UNRS je uglavnom reagovao

saopštenjima prenesenim u *online* medijima u RS. Pristrasnost u komunikaciji je dvostrana, jer je moguće da u nekim slučajevima mediji iz drugog entiteta ili druge političke opcije ne žele prenijeti saopštenje iz nekih udruženja. VZS rijetko reaguje, a reakcije se najčešće sastoje od saopštenja za javnost i javnih reagovanja, te u malom broju javnih apela i dopisa nadležnima.

Drugi indikator iz metodološkog okvira (Tabela 1) koji je analiziran u ovom dijelu je:

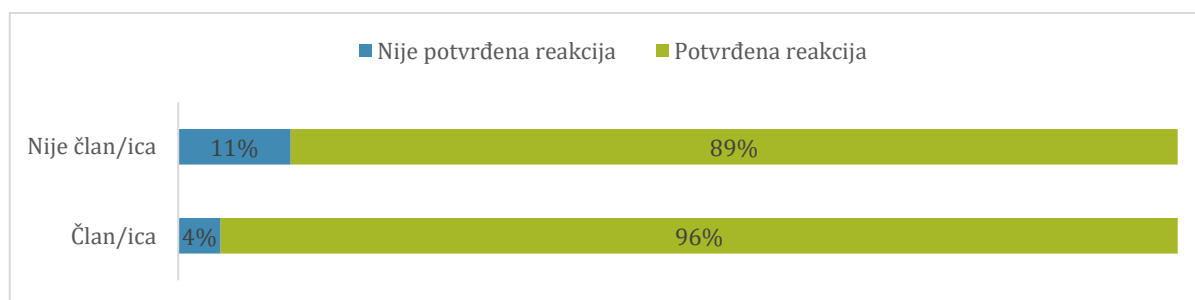
d) Kvalitativne karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarske organizacije nisu reagovala (članstvo, pol, ustavne jedinice prema sjedištu medija).

Jedino se u slučaju BHN-a može analizirati nepristrasnost u reakcijama u zavisnosti od članstva mete napada u Udruženju, jer za ostale organizacije informacije o članstvu meta napada nisu bile dostupne. BHN je spisak članova i članica učinio dostupnim za ovo istraživanje (Udruženje/udruga BH novinari, 2019b).

Utvrđeno da je su u 94 (40%) identifikovana incidenta mete napada bili članovi i članice BHN-a, u 80 (34%) incidenata mete napada nisu bile u članstvu ovog udruženja, a u 61 (26%) incidentu kategorija članstva u Udruženju nije primjenjiva jer se radi o medijskim kućama i različitim dijelovima javnosti u BiH.

Sljedeći grafikon prikazuje konzistentnost reakcija BHN-a u zavisnosti od članstva meta napada u Udruženju.

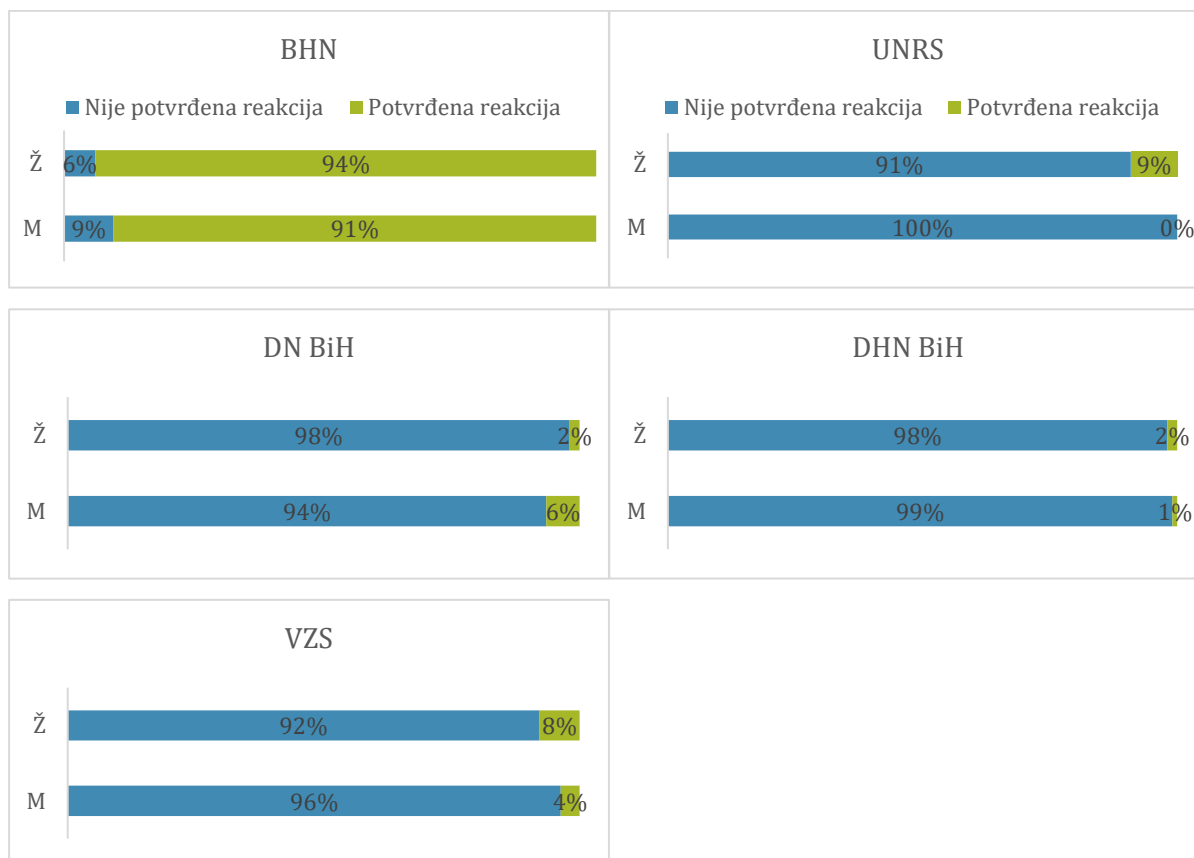
Grafikon 7. Reakcije BHN-a u zavisnosti od članstva meta napada u Udruženju

U slučajevima kada su mete napada bili članovi ili članice Udruženja, BHN je bio konzistentniji u reakcijama i reagovao je u 96% takvih slučajeva, za razliku od reagovanja u 89% slučajeva u kojima mete napada nisu bili članovi ili članice Udruženja.

Gledajući prema polu mete napada (Grafikon 8), BHN, UNRS i VZS su češće reagovali kada je meta napada bila žena, nego kada je meta bio muškarac.

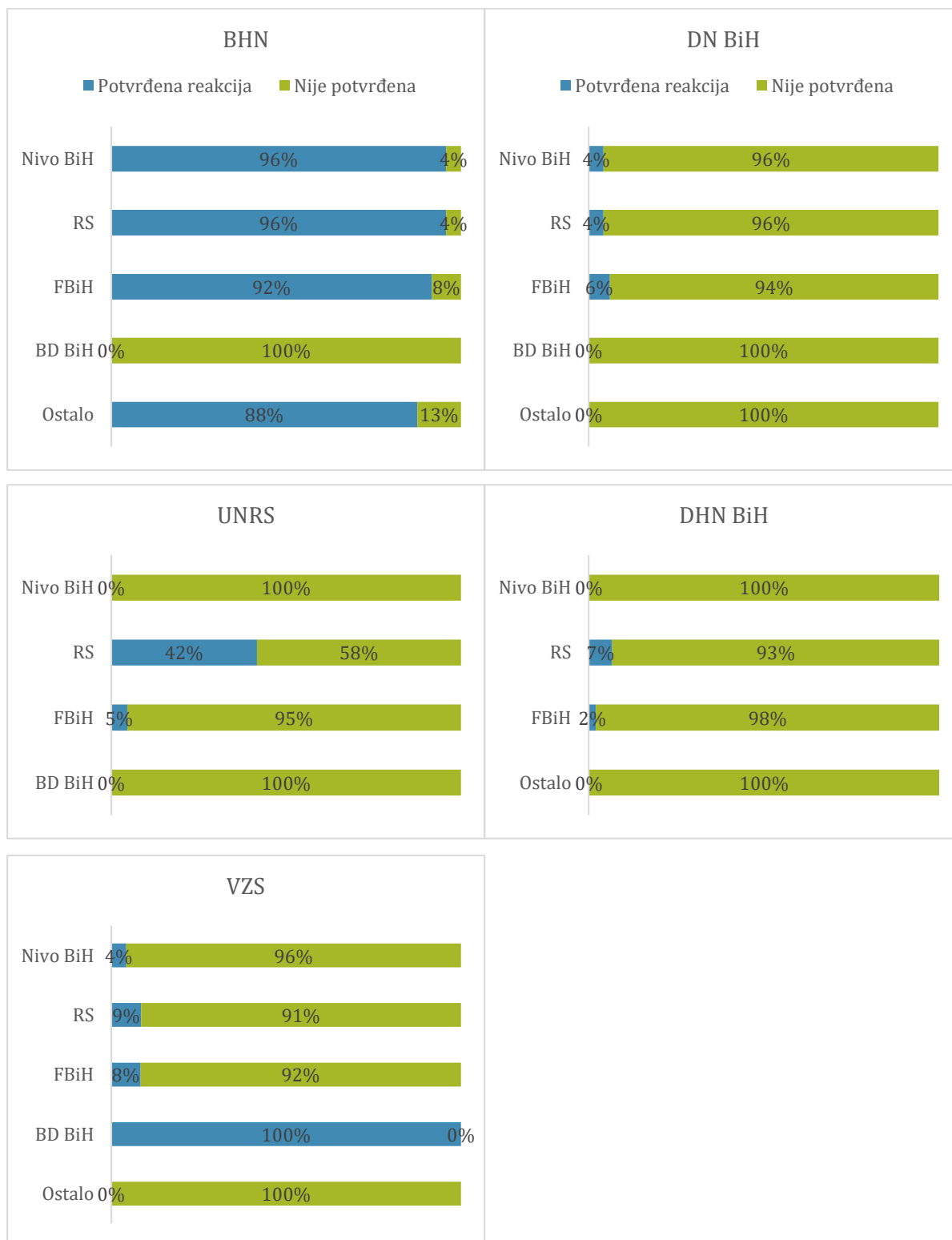
Grafikon 8. Udio reakcija udruženja i VZS-a u slučajevima prema polu mete napada

Kod UNRS-a je ta razlika najveća - u slučajevima kada je meta napada bila žena, reagovao je u 9% primjenjivih slučajeva, dok nije reagovao ni na jedan slučaj napada na muškarca. Situacija je obrnuta kod DN-a BiH koji je češće reagovao kada su mete napada bili muškarci (6%), dok je DHN BiH vrlo rijetko reagovao uopšte, a kada su se reakcije odnosile na individue, reagovao je u jednom slučaju napada na ženu i jednom slučaju napada na muškarca.

Gledajući prema sjedištu medija za koje rade mete napada, BHN je bio konzistentan u reagovanju i po entitetima, uz izuzetak slučajeva koji su se dogodili u BD BiH. Nasuprot BHN-u, DN BiH je bio konzistentan u izostanku reakcija i na nivou BiH i na nivou ustavnih jedinica. Kod DHN-a BiH i UNRS-a ipak se uočava određena razlika u reakcijama po entitetima, pa je tako i jedno i drugo udruženje češće reagovalo kada je sjedište medija iz kojeg dolazi meta napada bilo u RS, što se posebno odnosi na UNRS. VZS je nešto češće reagovao kada je meta napada bila iz neke od medijskih kuća sa sjedištem na nivou entiteta, a rjeđe kada se radilo o incidentima koji su uključivali novinare i novinarke iz medija registrovanih na nivou BiH.

Grafikon 9. Udio reakcija udruženja i VZS-a prema sjedištu medija mete napada

Ukratko, BHN je udruženje koje je dalo najveći doprinos zaštiti novinarskih prava i sloboda putem direktnih reakcija na prijavljena kršenja, a nešto češće je reagovalo na incidente u kojima su mete napada bili članovi ili članice tog udruženja. UNRS, a dijelom i BHN i VZS su češće

reagovali na incidente u kojima su mete napada bile žene, dok je DN BiH bio nešto aktivniji kada se radilo o incidentima u kojima su mete napada bili muškarci. Međutim, polne razlike su zanemarive u svim slučajevima osim kod UNRS-a koji nije reagovao ni u jednom slučaju u kojem su mete napada bile muškarci. Nadalje, UNRS je nešto češće reagovao na incidente koji su bili usmjereni protiv medija iz RS, dok je u posmatranom periodu reagovao u samo 5% slučajeva koji su se odnosili na medije iz FBiH.

Tabela 7 uključuje izbor najistaknutijih slučajeva fizičkih napada i prijetnji smrću koji su uvršteni na listu incidenata, a posljednjih pet kolona se odnosi na reakcije pojedinačnih udruženja.

Tabela 7. Reakcije na istaknute slučajeve fizičkih napada i prijetnji smrću novinarima

God.	Kratak opis incidenta	Sjedište medija	DHN BiH	DN BiH	UNRS	BHN	VZS
2014.	Fizički napad na S. Alića (Fondacija istina, pravda i pomirenje) u Tuzli, moguće zbog dokumentovanja ratnih zločina.	FBiH	N.p.	Ne	Ne	Da	Ne
2014.	Nepoznate osobe napale N. Karića i S. Sojtarić (FTV) u Busovači tokom snimanja dolaska Darija Kordića.	FBiH	N.p.	Ne	Ne	Da	Ne
2015.	Vlada RS podnijela prijedlog Zakona o javnom redu i miru kojim je „javni prostor“ proširen na internet i društvene mreže s ciljem ograničavanja slobode izražavanja.	RS	N.p.	Ne	Da	Da	Da
2016.	Pripadnici Četničkog ravnogorskog pokreta u Višegradu napali novinare FTV i N1 i nanijeli im lakše tjelesne povrede.	FBiH	N.p.	Ne	N.p.	Da	Da
2016.	Prijetnje smrću L. Čolak zbog statusa na njenom Facebook profilu u vezi nošenja burke i vjerskih obilježja.	FBiH	N.p.	Na	N.p.	Da	Ne
2016.	Nepoznata osoba napala I. Imamovića (RTV Visoko) u vezi emisije o lokalnim izborima.	FBiH	N.p.	Ne	N.p.	Da	Ne
2016.	Članovi SNSD-a uputili prijetnje smrću S. Vaskoviću.	RS	N.p.	Ne	N.p.	Da	Ne
2017.	Nepoznata osoba uputila prijetnje smrću D. Bursaću zbog teksta „Slavi li Banjaluka srebrenički genocid?“.	Nivo BiH	N.p.	Ne	N.p.	Da	Ne
2017.	Uvrede i pozivi na nasilje protiv S. Kajana i A. Saračević Helać nakon teksta „Ovako mrze bošnjački novinari - Evo s kim trebamo živjeti - Gnjusne reakcije bošnjačke javnosti na generala Praljka“ na portalu <i>Dnevnik.ba</i> .	FBiH	Ne	Da	N.p.	Da	Ne
2018.	H. Hodžić pretukao N. Latića (Bosnia Times) u Sarajevu.	FBiH	Ne	Ne	N.p.	Da	Ne
2018.	Nepoznate osobe uputile prijetnje smrću M. Radoji (BHT1) jer je dao preporuku da voditelji vijesti ne nose srebrenički cvijet na reveru.	Nivo BiH	Ne	Ne	N.p.	Da	Ne
2018.	Maskirana grupa mladića u Konjicu fizički napala ekipu BHRT-a, koja se vraćala s terena.	Nivo BiH	Ne	Da	N.p.	Da	Ne
2018.	Dvije maskirane osobe metalnim šipkama pretukle V. Kovačevića (BN TV) u Banjaluci.	RS	Da	Da	N.p.	Da	Da

Logika ove tabele je da su na ovakve slučajeve težeg kršenja prava novinara i novinarki trebala reagovati sva aktivna udruženja i VZS. Takvi slučajevi su svojevrsni lakmus papir aktivnosti i nepristrasnosti. Podaci iz tabele potvrđuju raniji nalaz da je BHN bio najaktivniji i najmanje selektivan u reakcijama, dok je DHN BiH bio najselektivniji u reakcijama - jedini istaknuti slučaj na koji je reagovao je napad na Vladimira Kovačevića 2018. godine. UNRS je takođe reagovao samo u jednom slučaju, vezano za prijedlog Zakona o javnom redu i miru RS, koji je istican u brojnim izvještajima. Relativno selektivni su bili i VZS i DN BiH. VZS je među istaknutim slučajevima reagovao samo na teška kršenja prava u RS, a DN BiH se kod ovih slučajeva ograničio samo na one medije koji imaju sjedište u FBiH. Na napad na Vladimira Kovačevića su reagovala sva udruženja i VZS, osim UNRS-a koji te godine nije bio aktivan.

2.3. Rezime drugog potpoglavlja

Postoji bezbroj načina da se umani sloboda medija. Mijatović (2011) podsjeća da se, pored nasilja kao najeksplicitnije metode pritiska, koriste i manje vidljivi oblici pritisaka kao što je psihološko nasilje koje svakodnevno pogađa novinare i postpuno ih utišava. Psihološko nasilje uključuje zastrašivanje, uznemiravanje ili prijetnje (Mijatović, 2011). Za razliku od prethodne decenije kada su kroz rastuću spregu ekonomskih i političkih interesa vlasnika medija i političara pritisci na novinare bili brojni, ali ipak latentni (Turčilo, 2011), češće spadajući u domen psihološkog nasilja, u posmatranom periodu napadi su postajali sve brojniji i otvoreniji, sežući od verbalnih napada, preko prijetnji smrću, pa sve do pokušaja ubistva. Tako je Liniji za pomoć novinarima od početka 2014. do kraja 2018. godine prijavljeno 256 slučajeva pritisaka i napada na novinare i medije (Udruženje/udruga BH novinari, 2014-2018).

Jedan dio podataka Linije za pomoć novinarima je isključen iz liste incidenata za ovo istraživanje, jer se odnosio na druge države ili se nije odnosio na konkretne incidente, a listi su dodati slučajevi identifikovani pretraživanjem reakcija drugih udruženja. U ovoj drugoj fazi istraživanja, upoređivanjem liste incidenata i reakcija novinarskih udruženja i VZS-a analizirani su indikatori ukupnog doprinosa i nepristrasnosti tih organizacija.

Gledajući indikator c) udio javnih reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara, BHN ima daleko najviši udio javnih reakcija u ukupnom broju incidenata dok kod drugih udruženja i VZS-a nizak udio ukazuje na slabiji doprinos i selektivan pristup u javnim reakcijama na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda.

Nadalje, analizirajući indikator d) kvalitativne karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarska udruženja i VZS nisu javno reagovali (članstvo, pol, sjedište medija), utvrđene su različite dimenzije nesrazmjera u reakcijama, od kojih su neke iznenađujuće. Na primjer, UNRS nije javno reagovao ni u jednom slučaju u kojem su meta napada bili muškarci. Nadalje, istraživanjem je potvrđeno da UNRS više reaguje u slučajevima u kojima mete napada dolaze iz medija sa sjedištem u RS. Suprotno drugoj posebnoj hipotezi, VZS nije bio potpuno nepristrasan u reakcijama, jer je rjeđe reagovao kada se radilo o incidentima koji su uključivali novinare iz medija na nivou BiH (npr. BHRT), a nešto češće kada se radilo o entitetskim medijima. DHN BiH je imao samo dvije reakcije, UDIN nijednu, pa se o njihovom doprinosu zaštiti prava novinara ne može ni govoriti. BHN i DN BiH su bili najujednačeniji u reakcijama vezano za sjedišta medija za koje rade mete napada, iako je DN BiH ipak prerijetko reagovao. Sudeći prema dostupnim izvorima informacija o reakcijama, DHN BiH, DN BiH i UNRS svoja saopštenja prosljeđuju medijima sličnog etničkog ili administrativnog predznaka ili samo ti mediji prenose njihove reakcije. Analizom reakcija BHN-a je utvrđeno da je to udruženje samo neznatno rjeđe reagovalo u incidentima u kojima mete napada nisu bile njegovi članovi, dok za druga udruženja ta analiza nije bila moguća.

Odstustvo reakcije u najistaknutijim slučajevima koji predstavljaju svojevrsan lakmus papir za ispunjavanje osnovne svrhe postojanja novinarskih udruženja je posebno zabrinjavajuće. Ako se izuzme UDIN koji svjesno bira politiku nezamjeranja i nikada ne reaguje javno, DHN BiH, DN BiH i UNRS su pokazali vrlo nizak nivo solidarizacije s novinarima i medijima koji su bili mete napada u posmatranom periodu. Ako se iščita Golubovićeva (2018) analiza viktimizacije žrtava, od primarnog napada, preko sekundarne viktimizacije u istrazi ili nedostatku istrage, pa do tercijarne viktimizacije u široj zajednici, selektivno odsustvo reakcije u najvažnijim slučajevima predstavlja jedan vid tercijarne viktimizacije. Golubović (2018) navodi da upravo novinarska kolegijalnost sprečava tercijarnu viktimizaciju žrtava.

U drugoj fazi istraživanja su korišteni sekundarni podaci o incidentima i reakcijama novinarskih udruženja u analizi njihovog doprinosa novinarskim pravima i slobodama i nepristrasnosti djelovanja. U sljedećoj fazi istraživanja su ta ista pitanja razmatrana analiziranjem percepcije novinara i novinarki.

3. Stavovi i iskustva novinara i novinarki

Ocjena doprinosa i nepristrasnosti subjekata ovog istraživanja očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda u BiH zasnovana je s jedne strane na analizi sekundarnih podataka o incidentima i reakcijama novinarskih udruženja i VZS-a, a s druge na analizi stavova novinara i novinarki o doprinosu i nepristrasnosti tih organizacija. U trećoj fazi, predstavljenoj u ovom dijelu rada, provedena je *online* anketa među 202 novinara i novinarku u BiH.

Putem ankete su ispitivana tri indikatora:

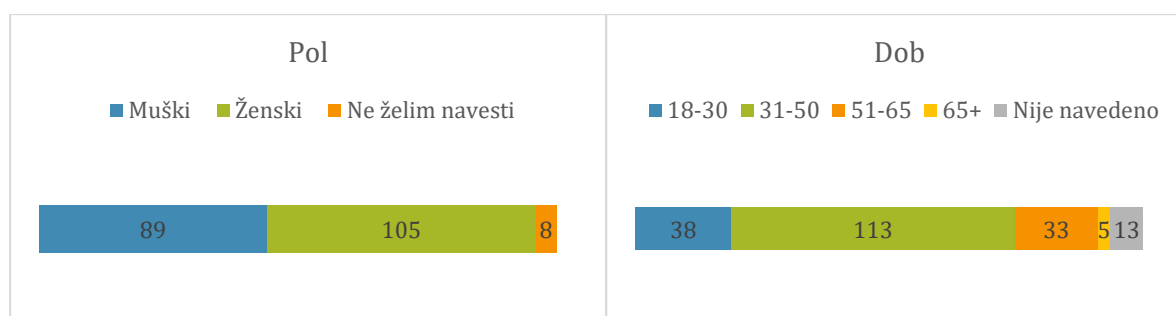
- e) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima;
- f) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima;
- g) Lista drugih oblika djelovanja novinara spomenutih u anketi.

Pored ovih indikatora, ispitivano je iskustvo novinara i novinarki s napadima i pritiscima u svom poslu, te su prikupljeni i osnovni demografski podaci o ispitanicima i ispitanicama.

3.1. Opis podataka iz online ankete

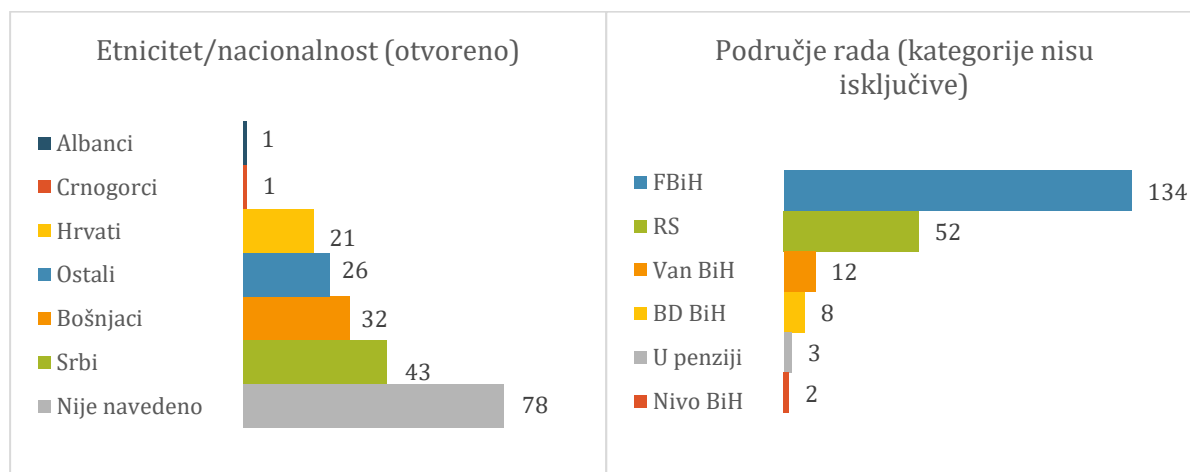
U uzorku ispitanih većina su žene (52%), a nešto je manji udio muškaraca (44%). Većina ispitanih su u dobi između 31 i 50 godina (56%), dok je značajan udio ispitanih mlađi od 30 godina (19%) i stariji od 51 godine (16,5%). Mali udio ispitanih je u dobi preko 65 godina (2,5%).

Grafikon 10. Pol i dob ispitanika i ispitanica u anketi

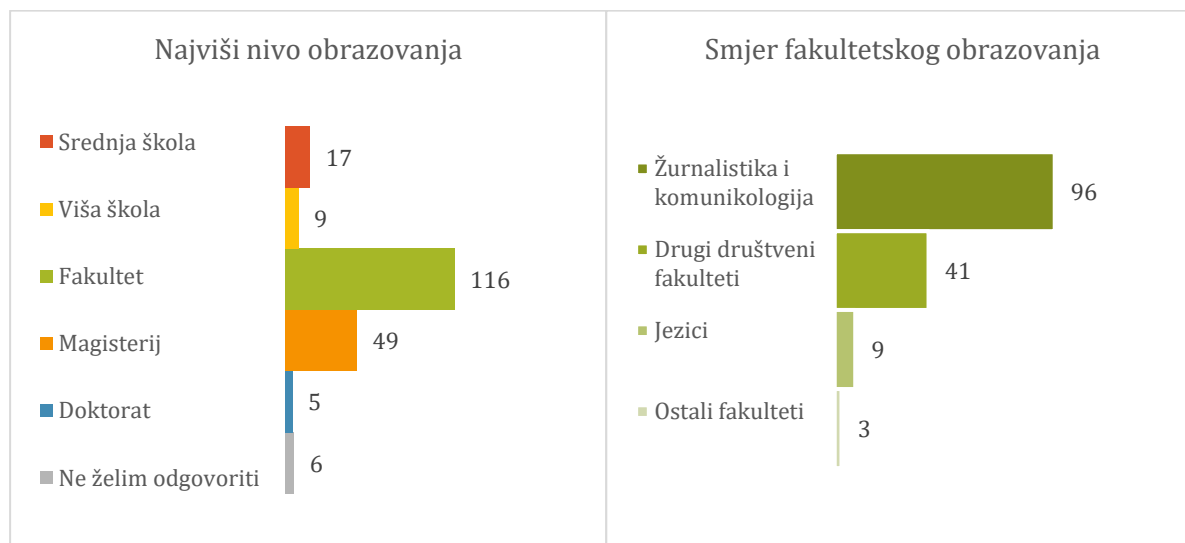
Pitanje o etničkoj/nacionalnoj pripadnosti je bilo otvorenog tipa, bez unaprijed ponuđenih kategorija. Veliki udio ispitanih svoju etničku pripadnost nije naveo (39%), dok je 21% ispitanih naveo da su Srbi, 16% Bošnjaci, 13% ostali i 10% Hrvati. Po jedna osoba je navela albansku i crnogorsku pripadnost. Većina ispitanih radi u FBiH (66%), potom u RS (26%), a jedan dio je označio da radi u BD BiH (4%), van BiH (6%), te na nivou BiH (1%).

Grafikon 11. Etnicitet i područje rada ispitanika i ispitanica

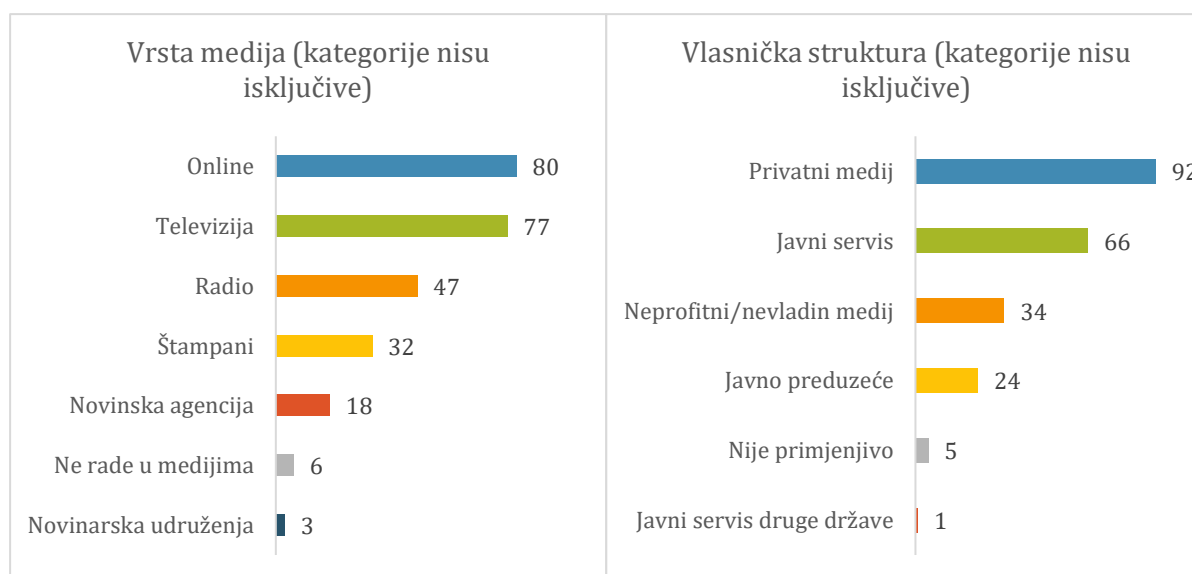
Prema nivou obrazovanja, više od polovine ispitanih je završilo fakultet (57%), a značajan udio ima i magisterij (24%). Ispitanici i ispitanice sa srednjom (8%) i višom školom (4%) su rijetki, kao i oni s doktoratom (3%). Među onima koji su završili najmanje fakultet, gotovo polovina (48%) je završila žurnalistiku, komunikologiju i druge vezane fakultete, dok je dodatna četvrtina (25%) studirala druge društvene nauke ili jezike. Mali udio ispitanih je završio neki tehnički fakultet (2%).

Grafikon 12. Obrazovna struktura ispitanika i ispitanica

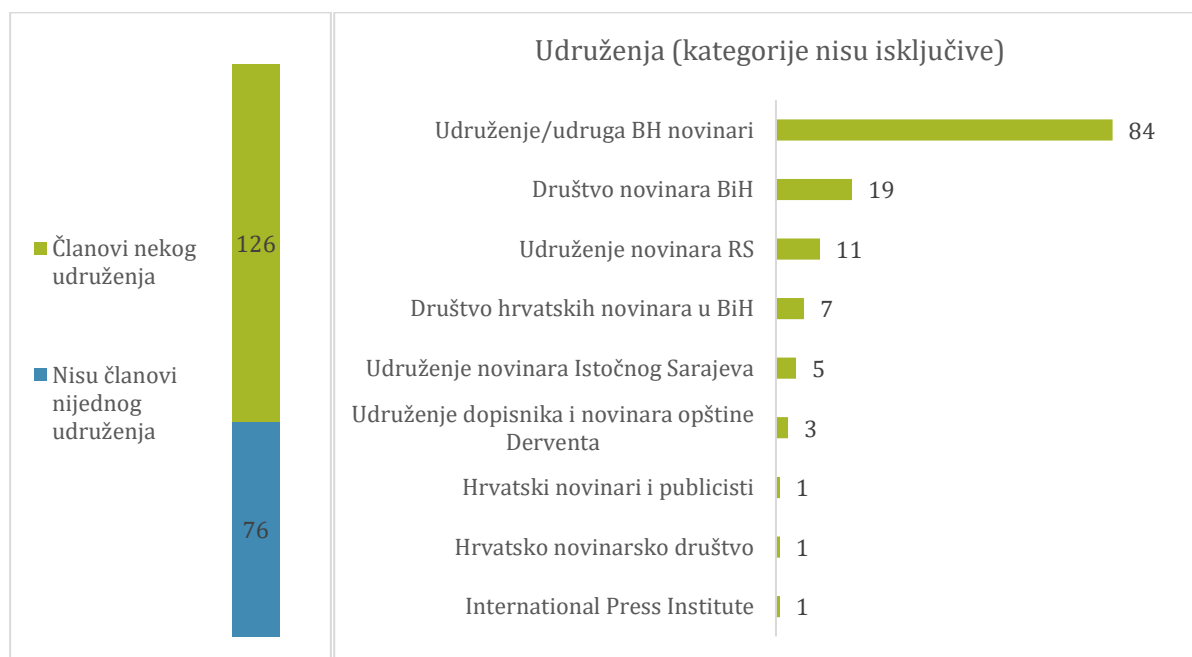
Većina ispitanih dolazi iz medijskih kuća, dok mali dio ne radi u medijima ili radi u novinarskim udruženjima. Među medijima, najzastupljeniji su *online* mediji (40%), televizija (38%), radio (23%) i štampani mediji (16%). Ponuđene opcije nisu bile isključive, pa su ispitanici i ispitanice mogli označiti sve vrste medija za koje rade, tako da zbir ne odgovara ukupnom broju ispitanih. Slično je i s vlasničkom strukturom medija za koje rade. Najveći udio je označio da radi u privatnim medijima (46%). Jedna trećina radi u javnim servisima (33%), a 12% radi u javnim preduzećima, tj. opštinskim ili kantonalnim medijima. Značajan udio ispitanih (17%) radi za neprofitne/nevladine medije.

Grafikon 13. Radno okruženje ispitanika i ispitanica

Od 202 ispitanih, 38% nisu članovi nijednog novinarskog udruženja, a 62% su u članstvu u nekom od pet udruženja uključenih u ovo istraživanje ili u nekom od stranih udruženja. Pojedinačno gledano, među ispitanicima i ispitanicama je najbrojnije članstvo BHN-a (42%), što značajno utiče na subjektivnu ocjenu ispitanih o nepristrasnosti.

Grafikon 14. Ispitanici i ispitanice prema članstvu u udruženjima

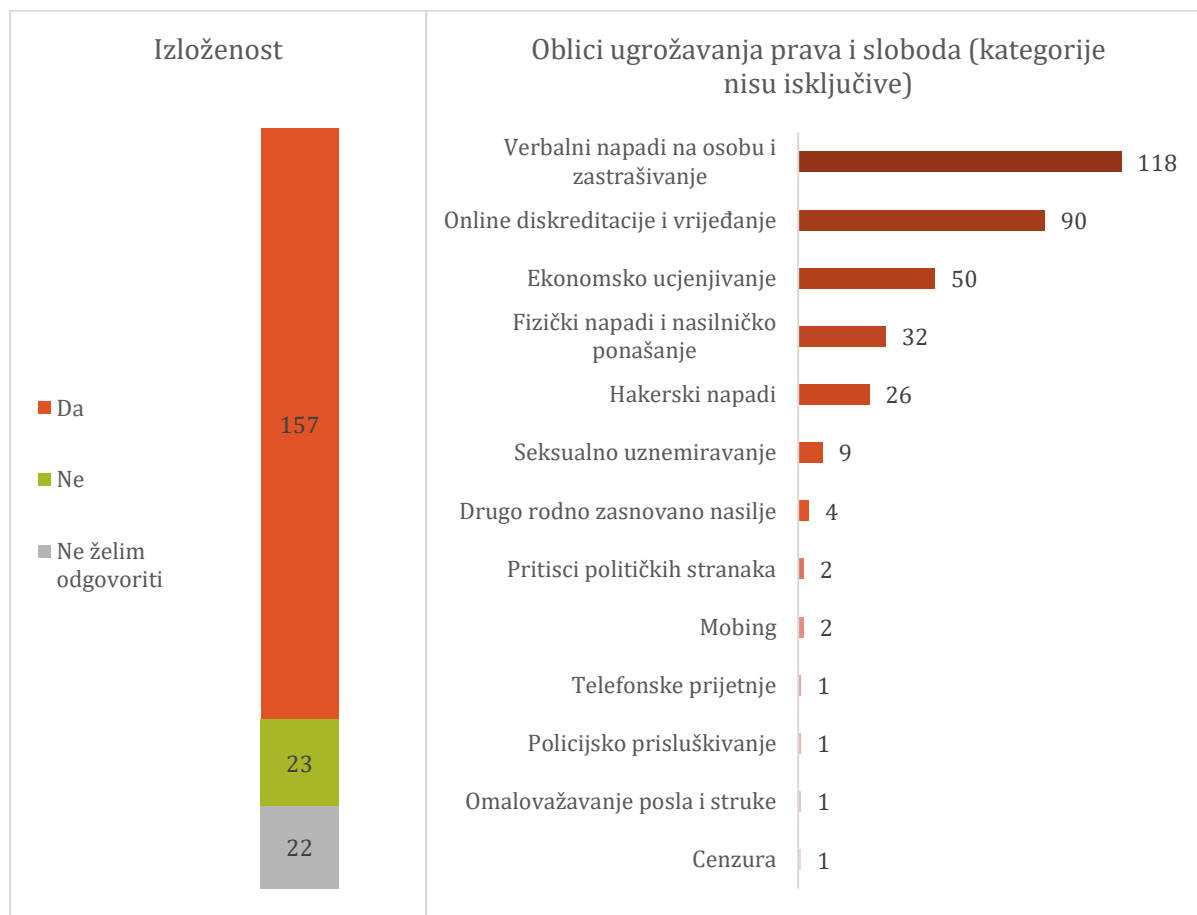

3.2. Iz iskustva novinara i novinarki

Troje od četvoro ispitanih su kao novinari i novinarke imali neko iskustvo s ugrožavanjem prava i sloboda. Većina ispitanih (78%) je označila da su kao novinari i novinarke bili izloženi nekom od oblika ugrožavanja prava i sloboda, 23 (11%) ispitanih je označilo da nisu bili izloženi takvim ugrožavanjima, dok 22 (11%) ispitanih nije željelo odgovoriti na pitanje.

Ispitanici i ispitanice su imali ponuđene odgovore, ali i opciju da dopišu svoj odgovor. Najčešći oblik ugrožavanja prava i sloboda su bili verbalni napadi i zastrašivanje - skoro dvoje od troje ispitanih su imali takvo iskustvo (58%). Gotovo polovina (45%) je bila diskreditovana i vrijeđana *online*. Jedna četvrtina je prolazila i kroz ekonomsko ucjenjivanje (25%). Značajan dio ispitanih je označio da su bili žrtve seksualnog uznemiravanja i drugog rodno zasnovanog nasilja (6%).

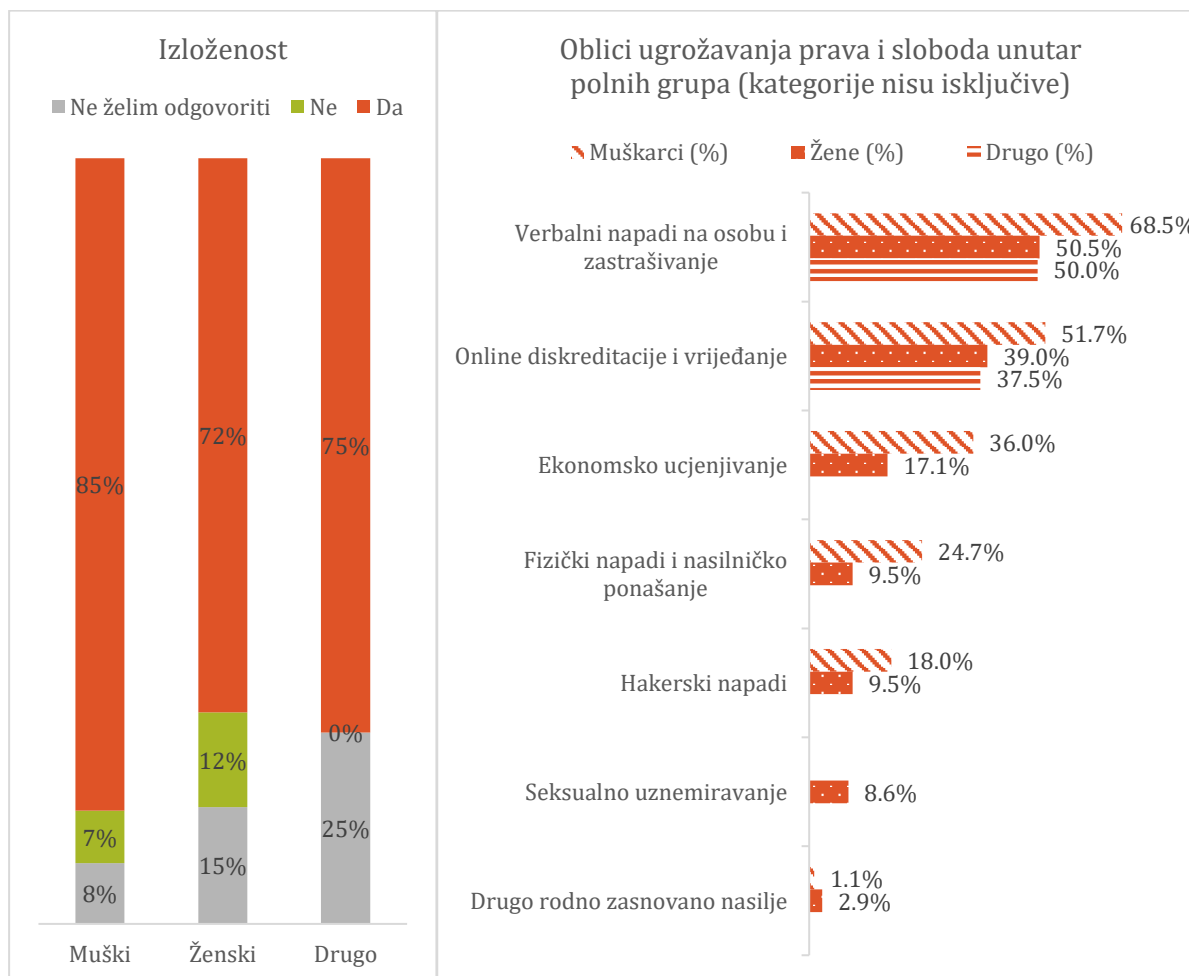
Grafikon 15. Izloženost ispitanika i ispitanica ugrožavanju prava i sloboda

Gledajući po polu (Grafikon 16), veći procenat muškaraca je odgovorio da su bili izloženi ugrožavanju prava i sloboda kao novinari (85% u odnosu na 72% žena). Međutim, značajan udio ispitanica nije htio odgovoriti na ovo pitanje (15%), a procenat takvih osoba je još veći u grupi osoba koje se nisu izjasnile o polu.

Novinari su češće izloženi svim oblicima ugrožavanja prava i sloboda nego novinarka, osim kada je riječ o seksualnom uznemiravanju i drugom rodno zasnovanom nasilju. Tako su više od dvije trećine novinara (69%) označili da su bili izloženi verbalnim napadima, u odnosu na polovinu novinarki (51%). Svaki drugi novinar je bio izložen *online* diskreditaciji i vrijeđanju (51,7%) u odnosu na 39% novinarki. Svaki četvrti novinar (25%) i svaka deseta novinarka (10%) su označili da su bili izloženi fizičkim napadima i nasilničkom ponašanju. Treba ipak naglasiti da je svaka deseta novinarka bila izložena seksualnom uznemiravanju i/ili drugom rodno zasnovanom nasilju, dok se taj oblik ugrožavanja prava gotovo nikako ne pojavljuje među novinarima.

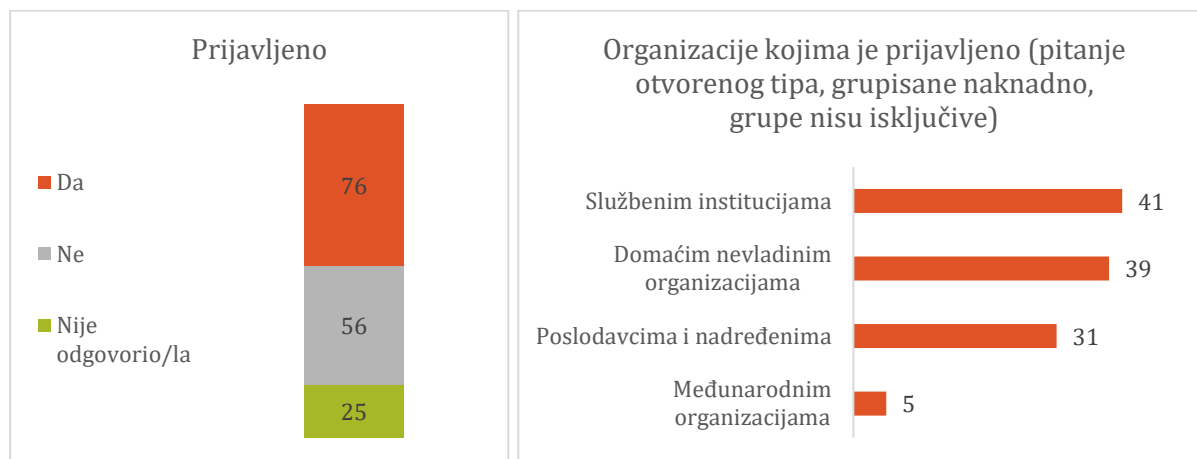
Grafikon 16. Izloženost ugrožavanju prava i sloboda, razvrstano po polu

Grafikon 17 prikazuje u kojoj mjeri su ispitanici i ispitanice prijavljivali ugrožavanje prava i sloboda, te kojim organizacijama. Od ukupno 157 ispitanih koji su imali iskustvo ugrožavanja njihovih prava i sloboda, polovina (48%) je svoj problem nekom prijavila, a drugi dio Grafikon 17 ukazuje da su novinari i novinarka povjerenje najčešće ukazali službenim institucijama (Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, policiji, tužilaštvima, sudovima) i domaćim nevladinim organizacijama. Ipak, gledajući ukupan broj osoba koje su imale iskustvo ugrožavanja prava i sloboda baveći se novinarskim poslom, samo jedna četvrtina je slučaj prijavila službenim institucijama (41 od 157 osoba, tj. 26%), dodatna četvrtina domaćim nevladinim organizacijama (39 od 157 osoba, tj. 25%), a jedna petina poslodavcima i nadređenima (31 od 157 osoba, tj. 20%). Značajan broj ispitanih nije nikome prijavio incident (56 od 157, tj. 36%).

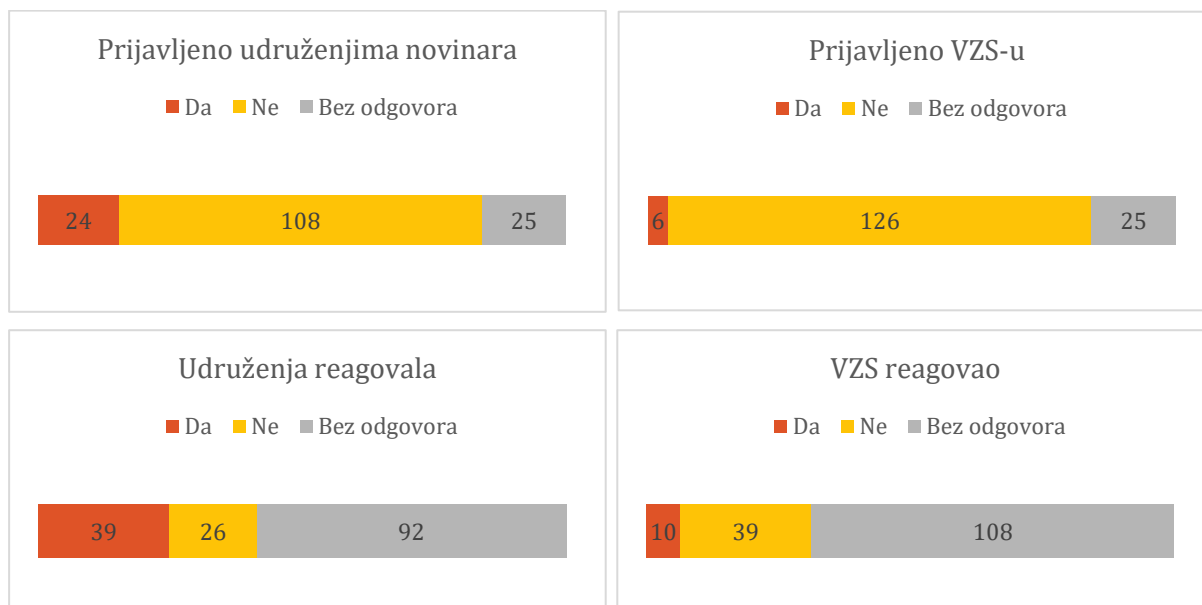

Grafikon 17. Prijavljivanje slučajeva ugrožavanja prava i sloboda

Većina osoba koje su imale iskustvo ugrožavanja prava i sloboda nije o tim problemima obavijestila udruženja novinara i VZS (Grafikon 18). Samo 24 od 157 (15%) osoba slučaj su prijavile nekom od udruženja novinara, te samo šest (4%) Vijeću za štampu. Za VZS je taj procenat očekivano nizak s obzirom da ta organizacija prije svega okuplja medijske kuće i zaprima žalbe vezane za moguća kršenja Kodeksa za štampu u medijima. U nekim slučajevima uvrštenim u listu incidenata u drugoj fazi istraživanja, mediji zaista jesu bili subjekti koji su ugrožavali prava novinara iz drugih medijskih kuća, pa u tim slučajevima ima smisla incident prijaviti VZS-u. Novinarska udruženja bi i trebala uživati veće povjerenje novinara i novinarki u konkretnim slučajevima kršenja prava i sloboda nego VZS. Međutim, to povjerenje je u prošlosti ukazalo svega 15% pogođenih iz ove ankete. Gruba procjena upućuje da polovina novinara i novinarki koji imaju određena iskustva ugrožavanja prava i sloboda takve incidente ne prijavljuju nikome, te da bi stvarna lista incidenata bila mnogo duža od liste slučajeva identifikovanih u drugoj fazi istraživanja. Od udruženja koja su novinari najčešće spomenuli, 24 osobe su označile BHN (uključujući Klub novinara Banja Luka), a tri osobe DN BiH.

Grafikon 18. Prijavljivanje slučajeva novinarskim organizacijama i njihove reakcije

Od 157 osoba koje su se izjasnile da su bile izložene nekom obliku ugrožavanja prava i sloboda, 39 (25%) ih je izjavilo da je neko novinarsko udruženje reagovalo na napad, 26 (17%) ih je izjavilo da nije bilo javne reakcije udruženja, dok 92 (59%) osobe nisu dale odgovor na pitanje. Od 39 javnih reakcija na napade, najviše osoba je spomenulo reakcije BHN-a, a u mnogo manjem broju su spomenuti i DN BiH i UNRS. Od 157 ispitanih koji su se izjasnili da su bili izloženi nekom obliku ugrožavanja prava i sloboda, deset (6,4%) osoba je izjavilo da je VZS reagovao na napad, 39 (24,8%) osoba je izjavilo da nije bilo javne reakcije Vijeća, dok 108 (68,8%) osoba nije dalo odgovor na pitanje. Udruženja i VZS su reagovali i u određenom broju slučajeva koji im nisu bili direktno prijavljeni.

Ukratko, od 202 ispitanika i ispitanice u anketi, njih 157 je imalo iskustva ugrožavanja prava i sloboda u svom novinarskom poslu, a od tog broja su svega 24 osobe o takvim slučajevima obavijestile novinarska udruženja, dok ih je šest obavijestilo i VZS. Udruženja i VZS su, međutim, reagovali i u nekim slučajevima o kojima ih mete napada nisu direktno obavijestile. Ipak, analiza je pokazala da vrlo veliki procenat novinara i novinarki ne prijavljuje slučajeve udruženjima, pa ni drugim organizacijama. Čak jedna trećina osoba koje su imale iskustva ugrožavanja njihovih prava te incidente nisu nikome prijavile. Gledajući polne razlike, muškarci su češće bili izloženi svim oblicima ugrožavanja prava i sloboda koji su bili navedeni u upitniku, osim seksualnog uznemiravanja i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja. Takav oblik nasilja označila je svaka deseta žena u uzorku, te gotovo nijedan muškarac. Žene su u

puno većem procentu izbjegle odgovor na pitanje o ranijem iskustvu s kršenjem prava i sloboda, kao i osobe koje se nisu izjasnile o polu.

3.3. Subjektivni pokazatelji nepristrasnosti i značaja novinarskih organizacija

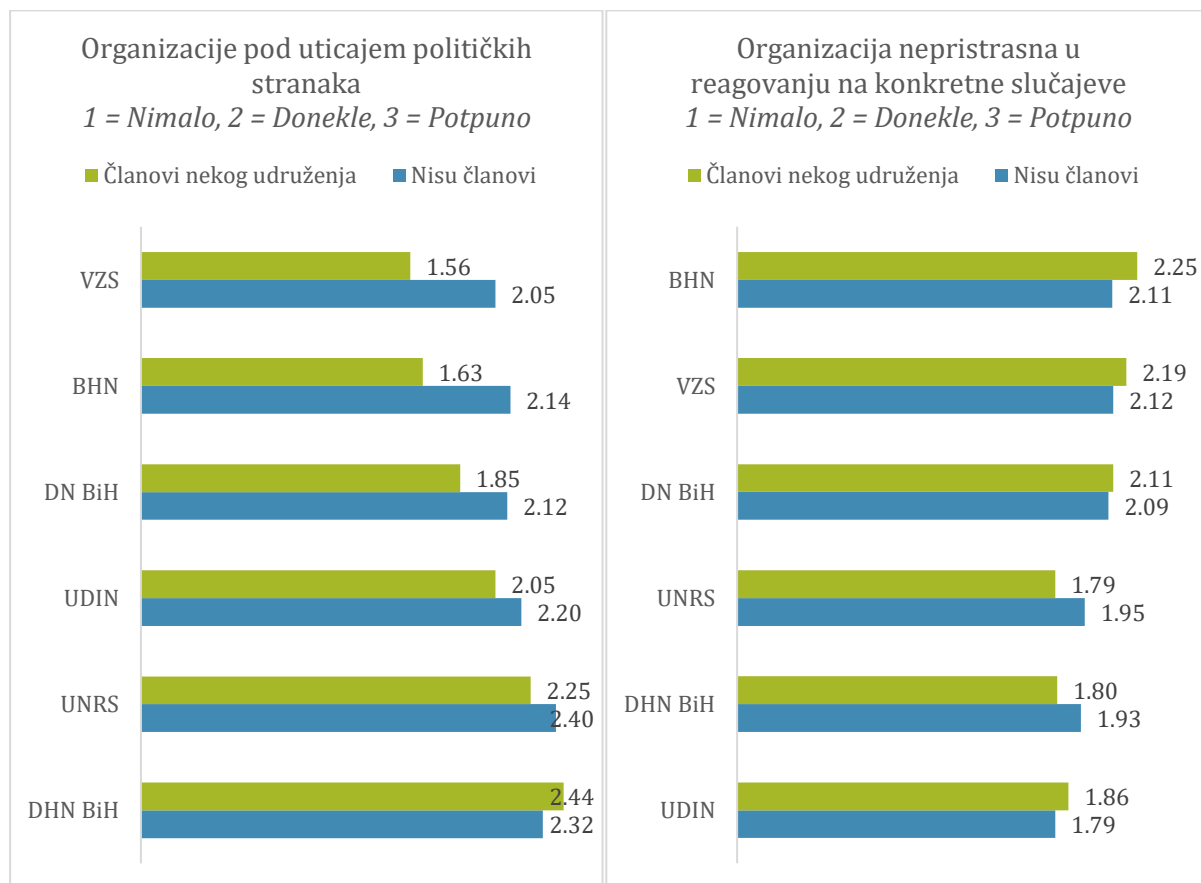
U nastavku je predstavljena analiza novinarskih stavova o nepristrasnosti i doprinosu koji novinarskim pravima i slobodama daju novinarska udruženja, VZS i drugi.

Prvi indikator koji se razmatrao u ovom dijelu istraživanja je:

e) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima.

Grafikon 19 prikazuje u kojoj mjeri su po mišljenju ispitanih novinarska udruženja i VZS bili pod uticajem političkih stranaka (lijevo), te u kojoj mjeri su bili nepristrasni u reagovanju na konkretne slučajeve kršenja novinarskih prava i sloboda (desno) u periodu od 2014. do 2018. godine. Ispitani su razvrstani na one koji su članovi nekog od udruženja i na one koji nisu.

Grafikon 19. Politički uticaj i nepristrasnost novinarskih organizacija, prema članstvu

Oba pitanja uključena u Grafikon 19 su imala odgovore ponuđene na Likertovoj skali od 1 (nimalo), preko 2 (donekle), do 3 (potpuno). Za grafikon su korištene prosječne vrijednosti. Radi jasnije interpretacije, treba istaći da su skale vrijednosno obrnute - na lijevoj strani grafikona vrijednost 3 predstavlja najnegativniji odgovor (potpuno pod uticajem političkih stranaka), a na desnoj najpozitivniji odgovor (potpuno nepristrasne).

Vežano za politički uticaj, uočava se značajna razlika u odgovorima dviju grupa ispitanih - ispitanici i ispitanice koji nisu članovi nijednog udruženja su za svaku navedenu organizaciju u prosjeku odgovorili da je više pod uticajem političkih stranaka nego oni koji nisu članovi nijednog udruženja, osim kod DHN-a BiH. Ta organizacija je pod najvećim političkim uticajem prema mišljenju onih koji su članovi nekog udruženja (2,44 na skali od 1 do 3). Ispitanici i ispitanice koji nisu članovi udruženja su ocijenili da je UNRS najviše pod političkim uticajem (2,4 na skali od 1 do 3). U prosjeku su članovi udruženja najnezavisnijim u političkom smislu ocijenili VZS i BHN (1,56 i 1,63 na skali od 1 do 3), ali kod ovih udruženja je razlika najveća u stavovima između osoba koje su članovi i onih koji nisu članovi udruženja. Ispitanici i ispitanice bez članstva u nekom od udruženja u prosjeku i VZS i BHN doživljavaju donekle pod uticajem političkih stranaka (2,05 i 2,14).

U pogledu nepristrasnosti u reagovanju, najnepristrasnijima su ocijenjeni BHN i VZS, posebno prema mišljenju članova udruženja (2,25 i 2,19), ali i nečlanova (2,11 i 2,12). DN BiH je vrlo blizu tim organizacijama prema ocjenama ispitanih, uprkos činjenici da je DN BiH udruženje koje vrlo rijetko reaguje (3.3.1. Ocjena nezavisnosti i nepristrasnosti novinarskih organizacija, str. 61). U pogledu ocjene nepristrasnosti (desna slika), treba istaći svojevrsni prelom između prve tri i druge tri organizacije - organizacije sa sjedištem u Sarajevu su ocijenjene više nepristrasnim nego one sa sjedištem van Sarajeva. To ukazuje na osnovni nedostatak podataka - uzorak nije dovoljno reprezentativan, jer veći dio ispitanih dolazi iz FBiH (66%), te iz BHN-a (42%), (3.1. Opis podataka iz *online* ankete, str. 54), a za očekivati je da su ispitanici i ispitanice iz Sarajeva najbrojniji u uzorku zbog koncentracije medija i veličine novinarske zajednice u Sarajevu. Zbog toga se rezultati iz treće faze istraživanja posmatraju isključivo u vezi s rezultatima iz druge faze istraživanja.

Tabela 8 prikazuje procenat ispitanika i ispitanica koji smatraju da su organizacije bile potpuno nepristrasne u reagovanju na konkretne slučajeve kršenja novinarskih prava i sloboda, razvrstano po organizacijama u kolonama i po grupama prema članstvu u redovima. Osobe koje nisu imale dovoljno informacija da daju ocjenu zamoljene su da označe „nemam informaciju“ te je taj dio ispitanih isključen iz tabele i izračuna procenata.

Ispitanici i ispitanice su potpuno nepristrasnim najčešće doživljavali BHN i VZS, a razlika je značajna za te dvije organizacije između onih koji su članovi nekog od udruženja, uglavnom BHN-a (41% je smatralo BHN potpuno nepristrasnim, 37% VZS) i onih koji nisu članovi (23% BHN, 22% VZS). Gledajući samo one koji nisu članovi nijednog udruženja, razlike među svim organizacijama su neznatne - vrlo mali procenat osoba je za bilo koju organizaciju smatrao da je potpuno nepristrasna. Interesantno je da je za UNRS procenat onih koji je smatrao to udruženje potpuno nepristrasnim veći među osobama koje nisu članovi nijednog udruženja (18%) nego među onima koji jesu (14%), moguće zato što su članovi BHN-a disproporcionalno zastupljeni u uzorku.

Tabela 8. Procenat ispitanika i ispitanica koji smatraju da su organizacije potpuno nepristrasne

Članstvo	UDIN	DHN BiH	UNRS	DN BiH	VZS	BHN
Članovi	9%	13%	14%	24%	37%	41%
Nisu članovi	11%	13%	18%	19%	22%	23%

S obzirom da značajan udio ispitanih ima članstvo u BHN-u, a ta organizacija je ocijenjena kao najnepristrasnija, trebalo je ispitati i stepen pristrasnosti njenih članova prema Udruženju (Tabela 9). Članova BHN-a je u uzorku bilo 84, ali ih je samo 69 smatralo da imaju dovoljno informacija da odgovore na pitanje. Njih deset (14%) je smatralo da BHN nije bio nimalo nepristrasan u reagovanju na konkretne slučajeve koji su se dogodili u periodu od 2014. do 2018. godine, a 25 (36%) su BHN smatrali samo donekle nepristrasnim. Preostalih 34 (50%) je smatralo da je udruženje bilo potpuno nepristrasno u reagovanju. Prema tome, samo polovina svih članova koji su imali dovoljno informacija o BHN-u smatrala je to udruženje potpuno nepristrasnim, a taj procenat je i manji ako se u izračun uzmu i oni članovi koji nisu mogli ocijeniti nepristrasnost BHN-a.

Tabela 9. Članovi i članice BHN-a o nepristrasnosti BHN-a u reagovanju

	1 BHN nimalo nepristrasan	2 BHN donekle nepristrasan	3 BHN potpuno nepristrasan	Ukupno ima informacije o BHN-u
Članovi BHN-a	10 (14%)	25 (36%)	34 (50%)	69

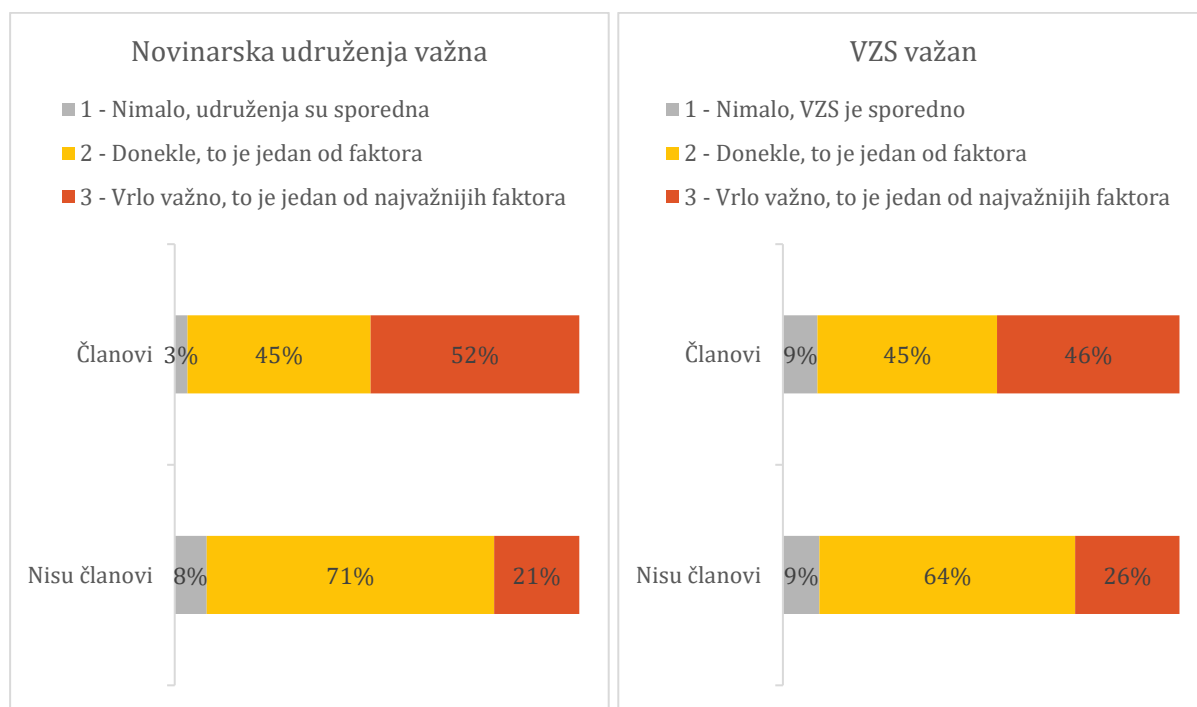
Ukratko, gledajući indikator e) *Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima*, najveći procenat ispitanih je smatrao BHN i VZS nepristrasnim u reagovanjima, najmanji DHN BiH, UDIN i UNRS. Razlike su značajne u ocjenama nepristrasnosti između ispitanih prema članstvu - ispitanici i ispitanice koji nisu članovi u prosjeku većinu organizacija doživljavaju donekle, pa čak i potpuno pristrasnim, dok članovi udruženja prave distinkciju između BHN-a i VZS-a i ostalih udruženja, djelimično jer su većina njih upravo članovi BHN-a. Čak i među članovima BHN-a je samo polovina odgovorila da je to udruženje bilo potpuno nepristrasno.

Drugi indikator razmatran u trećoj fazi istraživanja je:

f) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima

Grafikon 20 prikazuje važnost koju novinari i novinarke pridaju djelovanju novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u BiH u očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda, pored drugih funkcija koje te organizacije imaju.

Grafikon 20. Važnost djelovanja novinarskih udruženja i VZS-a

Od 202 ispitanih, 81 (40%) osoba je smatrala da je djelovanje novinarskih udruženja vrlo važno za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda, pored drugih funkcija koje udruženja imaju. Njih 111 (55%) je stava da je to djelovanje donekle važno, dok deset (5%) ispitanih smatra da to djelovanje nije nimalo važno te da su udruženja sporedna za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda. Razvrstano prema članstvu, gotovo 97% ispitanih koji su članovi nekog udruženja smatra da su udruženja donekle (2) ili vrlo važna (3) za novinarska prava i slobode, a procenat je prilično visok i među ispitanima koji nisu članovi udruženja (92%).

Djelovanje Vijeća za štampu u BiH je, pored njegovih drugih funkcija, vrlo važno za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda po mišljenju 78 (38,6%) ispitanih, 106 (52,5%) ispitanih je stava da je VZS samo donekle važan, dok 18 (8,9%) smatra da je ta organizacija potpuno sporedna za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda. Za VZS, 91% osoba koje su članovi nekog udruženja smatra da je donekle (2) ili vrlo važan (3) za novinarska prava i slobode, a procenat je jednak i za one koji nisu u novinarskim udruženjima.

Gledajući indikator f) *Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima*, većina ispitanih se slaže da su novinarska udruženja i VZS važni za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda, uprkos činjenici da veliki dio ispitanih nisu članovi nijednog udruženja (39%, Grafikon 14), te da je vrlo mali dio onih koji su imali vlastito iskustvo ugrožavanja prava i sloboda kao novinara i takav incident prijavili nekom od udruženja (24 od 157, tj. 15%, Grafikon 18).

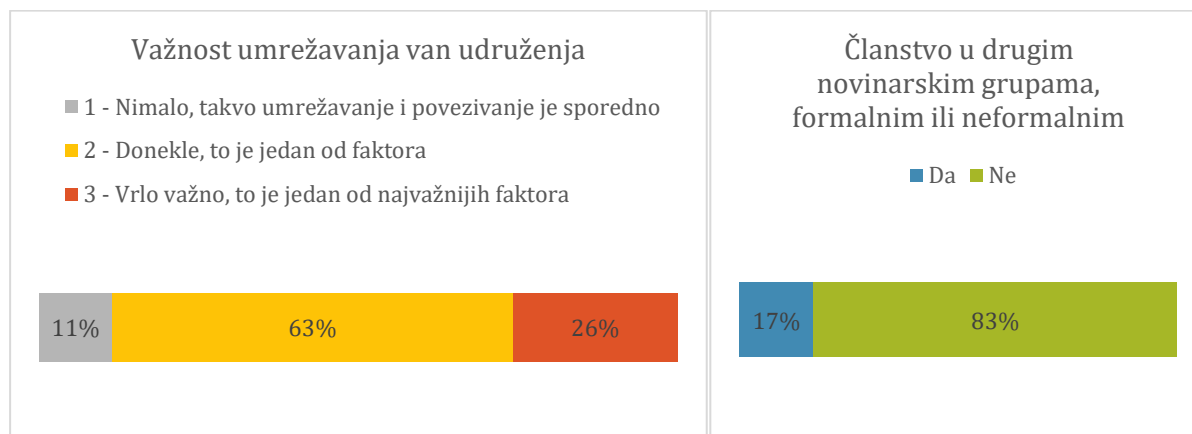
3.4. Druge forme organizovanja

Posljednji indikator analiziran u istraživanju je:

g) *Lista drugih oblika djelovanja spomenutih u anketi.*

Grafikon 21 prikazuje u kojoj mjeri su ispitanici i ispitanice smatrali umrežavanje kroz druge formalne i neformalne oblike važnim za novinarska prava i slobode, te članstvo ispitanih u nekoj drugoj formalnoj ili neformalnoj grupi novinara unutar ili van BiH. Ispitanici i ispitanice su zamoljeni da navedu i grupe koje razmjenjuju mišljenja isključivo *online* ili one koje djeluju van *online* sfere, odnosno bilo koji drugi oblik povezivanja i umrežavanja.

Grafikon 21. Važnost drugih oblika organizovanja, formalnih ili neformalnih, te iskustva

Svaka četvrta osoba u uzorku (26%) smatrala je da je umrežavanje i povezivanje van novinarskih udruženja vrlo važno, odnosno jedan od najvažnijih faktora za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda te da je to jedan od faktora, dodatnih 127 (63%) ispitanih je smatralo da je to donekle važno, dok je 23 (11%) ispitanih bilo mišljenja da je takvo umreženje i povezivanje sporedno. Od 202 ispitanih, 168 (83%) je navelo da nisu članovi neke druge formalne ili neformalne grupe novinara, a 34 (17%) se izjasnilo da su u članstvu različitih asocijacija na lokalnom, regionalnom i svjetskom nivou. Od grupa koje su ispitanici i ispitanice naveli, interesantno je istaći:

a) Lokalne grupe, npr. *Tuzlanski novinari* i *Novinari Gradiška*;

b) *Viber* grupe:

- *Novinarski sindikat*, grupa koja je osnovana 2018. godine, okuplja oko 250 novinara i novinarki i uglavnom služi za razmjenu informacija i kontakata,
- *Sedma sila* koja okuplja novinare s područja istočne Hercegovine s istim ciljem;

c) *Facebook* grupe:

- *I Need a Fixer*, grupa koja okuplja međunarodne reportere i osobe koje za njih obavljaju razne usluge, kao što je prevođenje, ugovaranje lokacija i intervjua i sl.,
- *Media Daily* - grupa za medijske rasprave koja služi medijskim profesionalcima kao mjesto razmjene mišljenja o radu medija,
- Zajednica *Regionalne platforme za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara* koja na *Facebooku* broji gotovo 6000 članova iz regiona;

d) Online platforme kao što je *Hostwriter*;

e) Neformalne mreže i grupe kao što je:

- *Mreža novinarki u BiH* u formiranju uz podršku BHN-a, trenutno aktivna kao *Facebook* grupa,
- Neformalna grupa *Srđan Aleksić* u osnivanju,
- Neformalna grupa *Mladih ljubitelja scenskih umjetnosti* (YPAL) koja se bavi promovisanjem umjetničkih i novinarskih sloboda, sa sjedištem u Francuskoj;

f) Mreže, kao što je:

- *Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija* (SEENPM),
- *Mreža medijskih samoregulatornih tijela Jugoistočne Evrope* (Media NEThics),
- *Grupa za digitalnu komunikacijsku mrežu - Digital Communication Network Group*;

g) Specijalizovana udruženja spomenuta i u ranijim istraživanjima o novinarskim udruženjima:

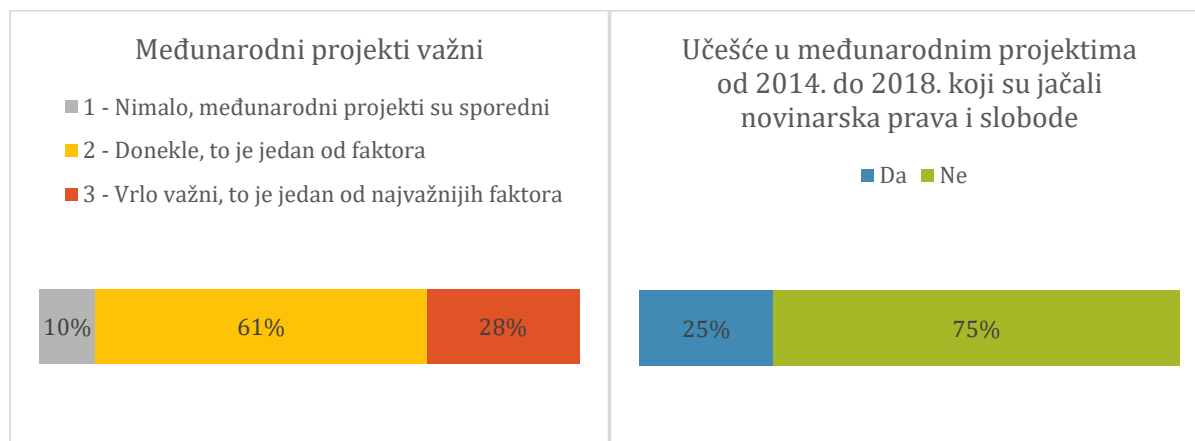
- *Udruženje sportskih novinara FBiH i Svjetsko udruženje sportskih novinara* (AIPS),
- *Udruga turističkih novinara i pisaca u turizmu BiH*,
- *Udruženje istraživačkih novinara Jugoistočne Evrope*;

h) Projekti, kao što je *Projekat za izvještavanje o organizovanom kriminalu i korupciji* (OCCRP), neprofitna medijska organizaciju osnovana 2006. godine s fokusom na istraživačke priče o korupciji i organizovanom kriminalu u svijetu, ali i napadima na novinare;

i) Međunarodne novinarske asocijacije: *Evropska federacija novinara* i *Svjetsko udruženje novinara*;

Grafikon 22 daje pregled preovladavajućeg mišljenja ispitanika i ispitanica o značaju međunarodnih projekata za jačanje novinarskih prava i sloboda, te udio ispitanih koji su na neki način učestvovali u njima. Otprilike svaka četvrta osoba u uzorku (28%) smatrala je da su međunarodni projekti kojima je cilj jačanje novinarskih prava i sloboda jedan od najvažnijih faktora, 124 (61%) osobe smatrale su ih donekle važnim, a 21 (10%) osoba je smatrala da su međunarodni projekti sporedni. Ipak, tri četvrtine (75%) ispitanih nisu imale priliku učestvovati u takvim međunarodnim projektima u periodu od 2014. do 2018. godine.

Grafikon 22. Važnost međunarodnih projekata za novinarska prava i učešće ispitanika i ispitanica

Od međunarodnih projekata u kojima su ispitanici i ispitanice učestvovali, treba istaći:

a. Projekte međunarodnih organizacija:

- Partnerstvo Jugoistočne Evrope za razvoj medija - *South East Europe Partnership for Media Development*,
- Jačanje kapaciteta pravosuđa u oblasti slobode izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi (JUFREX), projekat Vijeća Evrope,
- Program osnaživanja nezavisnih medija (IMEP),
- Regionalna platforma za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara;

b. Projekte domaćih organizacija uz podršku međunarodnih donatora:

- Pomoć Društvu novinara Crne Gore u uspostavljanju Free Media Help Line uz podršku Vijeća Evrope iz Srbije,
- Izrada Zakona o transparentnosti vlasništva u medijima te Zakona o oglašavanju u BiH (EU projekat);

c. Međunarodne kampanje, npr.:

- Al Jazeera kampanje za oslobađanje pritvorenih novinara i slobodu medija u svijetu;

d. Projekte za profesionalno unapređenje novinara:

- Journalists in Residence Program (JRP), Beč,
- Euro-Atlantic Summer Academy 2018, College of Europe, Varšava,
- Young Performing Art Lovers - YPAL;

e. Događaje u sklopu međunarodnih projekata ili međunarodnih i domaćih organizacija:

- Brojne obuke i konferencije u organizaciji VZS-a, BHN-a, Internews-a, UNICEF-a, OSCE-a, Ambasade SAD-a, Delegacije EU u BiH, BIRN-a, UNDP-a, Civil Rights Defenders itd.,
- Radionica za novinare o ljudskim pravima i medijskim slobodama u organizaciji projekta EU SOCEM i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH iz 2016. godine,
- Skupština Evropske federacije novinara,
- Skup EU o novinarskim slobodama u Tirani 2017. godine,
- Dani medija EU - Zapadni Balkan u Skoplju,
- Forum novinara u Sarajevu 2017. godine,
- Regionalna konferencija novinara u Goraždu.

3.6. Rezime trećeg potpoglavlja

U trećoj fazi istraživanja su analizirani podaci iz *online* ankete kako bi se utvrdila percepcija novinara o značaju i doprinosu novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u BiH novinarskim pravima i slobodama. Ispitivana su i iskustva novinara i novinarki s napadima i pritiscima u svom poslu, stepen do kojeg su u takvim situacijama dali povjerenje novinarskim organizacijama, te kako su one reagovale.

Rezultati ankete su pokazali da su tri četvrtine ispitanika i ispitanica imale ranije iskustvo u kojem su im novinarska prava i slobode bili ugroženi, najčešće kroz verbalne napade i zastrašivanje (58% svih ispitanih), diskreditovanje i vrijeđanje *online* (45%), te ekonomsko ucjenjivanje (25%). Novinari su češće izloženi svim oblicima ugrožavanja prava i sloboda nego novinarke, osim kada je riječ o seksualnom uznemiravanju i drugom rodno zasnovanom nasilju, koje su gotovo isključivo označile novinarke u uzorku. Treba istaći da značajan udio novinarki nije htio odgovoriti na ovo pitanje. Polovina ispitanih koji su bili mete napada i pritisaka je svoj problem nekome prijavila, a najčešće službenim institucijama. Samo 15% njih je slučaj prijavilo nekom od udruženja novinara, najčešće BHN-u. Udruženja i VZS su reagovali i u određenom broju slučajeva koji im nisu bili direktno prijavljeni.

Tri indikatora su posebno razmatrana u ovom dijelu istraživanja.

Prema indikatoru e) *Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima*, ispitanici su BHN i VZS češće smatrali potpuno nepristrasnim u reagovanjima, jedan dio ispitanih i DN BiH, dok su takve ocjene rijetko davali za DHN BiH, UDIN i UNRS. Ispitanici i ispitanice koji nisu članovi nijednog udruženja u prosjeku većinu organizacija doživljavaju donekle, pa

čak i potpuno pristrasnim, dok članovi i članice udruženja prave distinkciju između BHN-a i VZS-a na jednoj strani i ostalih udruženja na drugoj, djelimično jer su većina njih upravo članovi BHN-a. Ipak, čak i među članovima BHN-a je manje od polovine ispitanih odgovorilo da je to udruženje bilo potpuno nepristrasno u reagovanjima na konkretne slučajeve kršenja novinarskih prava i sloboda. Treba istaći da značajan dio ispitanih nije imao dovoljno informacija da bi odgovorio na pitanje o nepristrasnosti bilo kojeg od udruženja, što ukazuje na njihov nizak doseg i neefikasne komunikacijske metode. Time se djelimično može objasniti i neprijavljivanje incidenata udruženjima kod 85% novinara i novinarki koji su imali takva iskustva, ali i relativno značajan udio ispitanih koji nisu uključeni u rad bilo kojeg udruženja.

Prema indikatoru f) *Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstan prema članstvu u udruženjima*, većina ispitanih se slaže da su novinarska udruženja i VZS važni za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda, bez obzira da li su njihovi članovi ili ne. Ipak, svaki treći ispitanik ili ispitanica nisu uključeni u članstvo novinarskih udruženja i najčešće svoja iskustva ugrožavanja novinarskih prava i sloboda ne prijavljuju nijednom od njih. Novinarska udruženja i VZS su u principu važni za novinarska prava i slobode, važno je da postoje, ali većina novinara i novinarki im ne daje povjerenje kada su u pitanju konkretni slučajevi kršenja novinarskih prava i sloboda, te ne nalaze pretjeranu korist od članstva u tim udruženjima.

Stoga je bilo važno ispitati imaju li neke druge forme samoorganizovanja veći značaj za novinare i novinarke u očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda. Prema indikatoru g) *Lista drugih oblika djelovanja novinara spomenutih u anketi*, postoji određen broj specijalizovanih novinarskih udruženja i mreža usmjerenih na određena polja novinarskog rada, kao što su udruženja ili mreže sportskih, turističkih ili istraživačkih novinara, te značajan broj *online* grupa povezanih s tim organizacijama i mrežama ili potpuno neformalnih *online* grupa. *Facebook* i *Viber* samoorganizovanje, koje može biti i formalno i neformalno, svakako omogućava bržu razmjenu informacija i mišljenja nego *email* ili *newsletter* nekog novinarskog udruženja, a pogotovo bržu nego *offline* sastanci članstva ili upravnih tijela udruženja. Značajno je da se novinari i novinarke često povezuju i u regionalne, pa i šire formalne ili neformalne grupe. Sveukupno, devet od deset ispitanih je takve oblike povezivanja van novinarskih udruženja smatralo donekle ili vrlo važnim, ali je samo svaka peta osoba napisala da je u članstvu i takvih formalnih i neformalnih grupa, dakle još rjeđe nego novinarskih udruženja. Nešto je veći udio osoba koje su učestvovala u međunarodnim ili domaćim projektima finansiranim iz međunarodnih izvora sredstava. Svaka četvrta osoba je navela da je učestvovala

u takvim projektima, a i za takve projekte je devet od deset ispitanih reklo da su donekle ili vrlo važni za očuvanje novinarskih prava i sloboda.

Iako ispitanici i ispitanice nisu spominjali sljedeću inicijativu, važno je istaći da je BHN 2017. godine počeo obezbjeđivati dodatna novčana sredstva za pravnu i profesionalnu pomoć novinarima i medijskim radnicima kroz *Fond za odbranu novinara i medijskih profesionalaca pred sudovima*. Taj fond se puni izdvajanjem 5% novčanih obeštećenja po dobivenim sudskim presudama iz pravnog zastupanja u svakom predmetu. Na taj način se obezbjeđuju novčana sredstva koja će u narednim slučajevima pomoći u angažovanju advokata za zastupanje novinara i medijskih radnika u slučajevima tužbi za klevetu i sudskih postupaka zbog drugih vrsta pritisaka, fizičkih napada, prijetnji i ugrožavanja sigurnosti tokom obavljanja novinarskih zadataka (Udruženje/udruga BH novinari, 2017).

4. Diskusija

Ovo istraživanje je provedeno kako bi se odgovorilo na osnovno istraživačko pitanje: Koliki je bio doprinos novinarskih udruženja i Vijeća za štampu u BiH očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara u BiH u periodu od 2014. do 2018. godine? Na osnovu ranijih istraživanja o novinarskim udruženjima u BiH postavljena je generalna hipoteza po kojoj *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarka Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara*. U ovom dijelu rada se odgovori ponuđeni na pomoćna istraživačka pitanja u prethodnim poglavljima prvo sintetizuju, a potom diskutuju u odnosu na posebne hipoteze.

4.1. Pomoćna istraživačka pitanja i indikatori

Odgovori na pomoćna istraživačka pitanja trebaju pružiti uvid i u osnovno istraživačko pitanje u ovom radu. Sveukupno je analizirano šest pomoćnih istraživačkih pitanja i sedam indikatora. Tabela 10 daje pregled rezultata po indikatorima.

Prvo pomoćno istraživačko pitanje bilo je *koja od novinarskih udruženja su bila aktivna u periodu od 2014. do 2018. godine?* Utvrđeno je da je pet novinarskih udruženja djelovalo u

ispitivanom periodu (BHN, DHN BiH, DN BiH, UDIN i UNRS), dok UNIS u tom periodu još nije postojao te je isključen iz daljnje analize. Nadalje, samo su BHN, DN BiH i VZS potpuno ispunjavali *osnovne komunikacijske pretpostavke (indikator a)*, tj. imali su *web* stranicu, telefon, *email* i koristili su se društvenim mrežama u komunikaciji s članstvom i javnošću, iako su javna saopštenja DN-a BiH uglavnom prenosili *online* mediji u FBiH. UDIN je samo djelimično ispunjavao osnovne komunikacijske pretpostavke, a DHN BiH i UNRS nikako. Nadalje, UDIN u posmatranom periodu nije izdao nijedno saopštenje za javnost, u skladu sa svjesnom odlukom rukovodstva udruženja da ne reaguje javno na kršenja novinarskih prava i sloboda. Druge organizacije, BHN, DHN BiH, DN BiH, UNRS, kao i VZS kao samoregulatorno tijelo, izdale su *najmanje jedno saopštenje kao reakciju na konkretne slučajeve kršenja novinarskih prava i sloboda (indikator b)*. DHN BiH i UNRS su prestajali s radom tokom značajnog dijela ispitivanog perioda, pa su zbog toga u drugoj fazi istraživanja za ta udruženja u obzir uzeti samo oni incidenti koji su se dogodili kada su ona bila aktivna.

Nakon što je utvrđen minimum aktivnosti za pet udruženja, u drugoj fazi je analizirano drugo pomoćno istraživačko pitanje - *u kojoj mjeri su udruženja i VZS bili aktivni u zaštiti novinarskih prava i sloboda u ispitivanom periodu?* Najprije je formirana lista relevantnih incidenata na osnovu podataka od udruženja i podataka dostupnih na internetu. Nivo aktivnosti je utvrđen na osnovu *udjela javnih reakcija svakog od pet udruženja u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara (indikator c)*, ne uzimajući u obzir one periode kada su pojedina udruženja prestajala s radom. Analiza je pokazala da se organizacije mogu svrstati u tri osnovne kategorije. Prvu kategoriju čini BHN, koji je reagovao na 93% identifikovanih incidenata u relevantnom periodu, te time najviše doprinio jačanju novinarskih prava i sloboda. Drugu kategoriju čine DN BiH i UNRS koji su reagovali, ali u relativno malom udjelu, kao i VZS čija je misija nešto drugačija u odnosu na novinarska udruženja. Ipak, značajan je udio konkretnih slučajeva na koje ove organizacije nisu reagovala. Treću kategoriju udruženja čini DHN BiH koji je javno reagovao u samo dva slučaja, te UDIN koji nije reagovao ni na jedan slučaj kršenja prava i sloboda novinara i novinarki.

Udruženja, a posebno ona u drugoj kategoriji, očito selektivno pristupaju u reagovanju na konkretne slučajeve kršenja prava i sloboda novinara. Zbog toga je u drugoj fazi istraživanja bilo potrebno odgovoriti i na treće pomoćno istraživačko pitanje - *u kojoj mjeri su novinarska udruženja i VZS djelovali u skladu s principom nepristrasnosti u reakcijama na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda?* Analizirane su *kvalitativne karakteristike incidenata na koje udruženja nisu reagovala, odnosno kvalitativne karakteristike osoba uključenih u te incidente (indikator d)*. DHN BiH i UDIN nisu imali dovoljno reakcija za ovu vrstu analize. Za preostala

tri udruženja i VZS analizirano je postoji li nesrazmjer u reakcijama prema polu osoba čija su prava bila ugrožena (kada se radilo o individuama) i prema sjedištu medija (kada su mete napada bile individue iz nekih medija ili sami mediji). Utvrđeno je da UNRS nije reagovao ni u jednom slučaju u kojem su novinarska prava i slobode ograničavani muškarcima, te da je uglavnom reagovao u slučajevima koji se odnose na medije u RS, a vrlo rijetko u slučajevima koji se odnose na FBiH. VZS je relativno rijetko reagovao uopšte, ali je još rjeđe reagovao kada je pritisak ili napad bio usmjeren na medije sa sjedištem na nivou BiH (npr. BHRT). To je i očekivano s obzirom da su članovi VZS-a većinom štampani i *online* mediji koji su u analizi uglavnom svrstani u entitetske. Utvrđeno je i da je BHN samo neznatno češće javno reagovao kada se radilo o članovima i članicama Udruženja nego o ostalim metama napada i pritisaka. Analiza prema članstvu nije bila moguća za ostala udruženja zbog nedostupnosti lista njihovih članova. Uprkos činjenici da je relativno rijetko reagovao, DN BiH je uglavnom imao ujednačene reakcije prema polu pogođene osobe i sjedišta medija, iako je ranije utvrđeno da njegove javne reakcije uglavnom prenose *online* mediji u FBiH.

U trećoj fazi istraživanja, izvor informacija je bila *online* anketa među novinarima i novinarkama iz BiH. Njom je analizirano četvrto pomoćno istraživačko pitanje - *u kojoj mjeri novinari i novinarke ocjenjuju rad novinarskih udruženja i VZS-a nepristrasnim?* Utvrđene su dvije osnovne kategorije udruženja prema ocjeni nepristrasnosti - *većinom nepristrasna udruženja (bliže ocjeni 3 - potpuno nepristrasni, prije svega BHN, a zatim VZS i DN BiH), te većinom pristrasna udruženja (bliže ocjeni 1 - nimalo nepristrasni: DHN BiH, UDIN i UNRS) (indikator e)*. Ispitanici i ispitanice su nepristrasnijim doživjeli organizacije sa sjedištem u Sarajevu jer je veći dio ispitanih iz FBiH. S obzirom da grupa ispitanih koji su članovi BHN-a čini najveći segment uzorka, za očekivati je bilo da će to udruženje imati najpozitivnije ocjene vezano za nepristrasnost. Ipak, treba istaći da značajan udio članova i članica BHN-a to udruženje doživljava makar donekle pristrasnim u reakcijama. Na pitanje o članstvu u novinarskim udruženjima, određen udio ispitanih je pisao upravo komentare o ranijem negativnom ili neproduktivnom iskustvu članstva u BHN-u. Postoji jasna distinkcija između osoba koje su u članstvu bilo kojeg udruženja i ostalih koji nisu članovi nijednog udruženja - ovi posljednji ne prave veliku razliku između udruženja i uglavnom ih doživljavaju makar donekle pristrasnim, s tim da BHN ipak doživljavaju najmanje pristrasnim.

Peto pomoćno istraživačko pitanje koje je analizirano bilo je *koliki značaj novinari i novinarke pridaju udruženjima i VZS-u u zaštiti novinarskih prava i sloboda?* Utvrđeno je da *gotovo svi ispitanici i ispitanice smatraju da su novinarska udruženja i VZS donekle ili vrlo važni za novinarska prava i slobode, a taj procenat je nešto viši kod ispitanih koji su članovi bilo kojeg*

od novinarskih udruženja (indikator f). Ipak, treba istaći da značajan udio ispitanih to mišljenje ne primjenjuje u praksi, jer nisu članovi nijednog udruženja i uglavnom ne prijavljuju svoja iskustva kršenja novinarskih prava i sloboda novinarskim udruženjima čak i ako jesu članovi nekog udruženja. Novinarska udruženja su, prema tome, značajna kao opcija, ali novinari i novinarka tu opciju rijetko koriste.

Prema tome, bilo je logično istražiti i šesto pomoćno istraživačko pitanje - *koji drugi, organizovani ili neorganizovani, oblici djelovanja novinara su doprinijeli novinarskim pravima i slobodama?* Utvrđeno je da je svaka peta osoba aktivna kroz *druge formalne ili neformalne novinarske grupe kao što su specijalizovana novinarska udruženja (sportskih ili turističkih novinara) i projekti, domaće (Mreža novinarki u BiH, Mreža Srđan Aleksić) i regionalne novinarske mreže, online zajednice na Viberu, Facebooku i drugim online platformama (indikator g).* Takvim grupama ispitanici i ispitanice ipak u prosjeku pridaju manji značaj za očuvanje novinarskih prava i sloboda nego novinarskim udruženjima. Nadalje, svaka četvrta osoba je učestvovala u *nekom od projekata finansiranih iz međunarodnih izvora koji su za cilj imali jačanje novinarskih prava i sloboda.*

Tabela 10. Pregled indikatora za potvrđivanje hipoteza (redoslijedom prema aktivnosti)

Indikatori	UNIS	UDIN	DHN BiH	UNRS	DN BiH	BHN	VZS
AKTIVNOST							
a) Osnovne pretpostavke za komunikaciju s članstvom i širom javnošću, uključujući postojanje <i>web</i> stranica	Ne	Djelimično	Ne	Ne	Da	Da	Da
b) Najmanje jedno reagovanje na ugrožavanje prava i sloboda novinara u ispitivanom periodu	N.p.	Ne	Da	Da	Da	Da	Da
c) Udio javnih reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata ugrožavanja prava i sloboda novinara (nizak udio ukazuje na nizak doprinos i selektivnost)	N.p.	0 (0%)	2 (2%)	7 (10%), većinom putem medija u RS	12 (5%), većinom putem medija u FBiH	218 (93%)	18 (8%)
NEPRISTRASNOST							
d) Kvalitativne karakteristike osoba uključenih u incidente na koje novinarske organizacije nisu reagovala (članstvo, pol, sjedište medija)	N.p.	Nedovoljan broj reakcija za analizu	Nedovoljan broj reakcija za analizu	Sve reakcije su se odnosile na žene kao žrtve; većina reakcija se odnosila na medije u RS	Ujednačene reakcije	Ujednačene reakcije, neznatno rjeđe reagovala kada žrtve nisu bili članovi BHN-a	Rjeđe reagovala na incidente gdje su žrtve bili novinari i novinarke s nivoa BiH
e) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije nepristrasne u reagovanjima na kršenje prava i sloboda novinara, razvrstanih po članstvu (*)	N.p.	Članovi 9% Ostali 11%	Članovi 13% Ostali 13%	Članovi 14% Ostali 18%	Članovi 24% Ostali 19%	Članovi 41% Ostali 23%	Članovi 37% Ostali 22%
ZNAČAJ							
f) Procenat ispitanih koji se slažu da su novinarske organizacije značajne za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, razvrstani po članstvu u udruženjima	Ukupno 95% smatra da su udruženja donekle ili vrlo važna za novinarska prava i slobode Članovi 97%, Ostali: 92%						Ukupno 91% Članovi i ostali 91%
DRUGI OBLICI ORGANIZOVANJA							
g) Lista drugih oblika djelovanja novinara spomenutih u anketi	Svaka peta osoba je član ili članica drugih formalnih ili neformalnih novinarskih grupa, uključujući specijalizovana novinarska udruženja i projekte, formalne i neformalne domaće i regionalne novinarske mreže, formalne i neformalne <i>online</i> zajednice na <i>Viberu</i> , <i>Facebooku</i> i drugim <i>online</i> platformama. Svaka četvrta osoba je u periodu od 2014. do 2018. učestvovala u nekom od projekata koji su za cilj imali jačanje novinarskih prava i sloboda.						

(*) Članovi - osobe u članstvu bilo kojeg udruženja; Ostali - osobe koje nisu u članstvu nijednog udruženja

4.2. Posebne i generalna hipoteza

U ovom odjeljku se rezultati prema pomoćnim istraživačkim pitanjima i indikatorima stavljaju u kontekst s posebnim hipotezama postavljenim na osnovu ranijih istraživanja.

Prva posebna hipoteza je bila da *novinari i novinarka doživljavaju novinarska udruženja donekle značajnim za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, iako nijedno od aktivnih udruženja nije u potpunosti nepristrasno*. Značaj novinarskih udruženja je potvrđen *online* anketom - gotovo svi novinari i novinarka novinarska udruženja doživljavaju donekle ili vrlo značajnim za ostvarivanje novinarskih prava i sloboda. Međutim, istovremeno značajan dio novinara i novinarki ne koriste instituciju samoorganizovanja kroz novinarska udruženja da bi ostvarili ili zaštitili svoja prava i slobode. Nijedno udruženje ne doživljavaju potpuno nepristrasnim, iako je BHN najbliže toj ocjeni. Prva posebna hipoteza je prema tome potvrđena, a subjektivna ocjena novinara je u skladu s objektivnim indikatorima o udjelu reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata za svako udruženje te kvalitativnim karakteristikama incidenata na koje udruženja nisu reagovala. U budućim istraživanjima bi bilo potrebno ispitati koliko je novinarima i novinarkama važna percepcija nepristrasnosti kod donošenja lične odluke o učlanjenju ili istupanju iz nekog novinarskog udruženja.

Druga posebna hipoteza je bila da *novinari i novinarka doživljavaju Vijeće za štampu u BiH manje značajnim, iako je ono bilo potpuno nepristrasno u reagovanju na slučajeve ugrožavanja prava i sloboda novinara*. Suprotno hipotezi, VZS je prema mišljenjima novinara i novinarki u anketi značajan za novinarska prava i slobode, dok potpuna nepristrasnost nije potvrđena ni u anketi ni u analizi objektivnih indikatora. VZS je rijetko reagovao, što je i očekivano s obzirom da okuplja uglavnom medijske kuće i prije svega promoviše etičke i profesionalne standarde, te da mu novinarska prava i slobode nisu osnovni cilj postojanja. Međutim, VZS je rjeđe reagovao kada su incidenti uključivali novinare i medije s nivoa BiH, a češće kada se radilo o entitetskim medijima. Nadalje, relativno mali udio novinara i novinarki ga je doživio potpuno nepristrasnim u reakcijama. Druga posebna hipoteza prema tome nije potvrđena.

Treća posebna hipoteza je bila da *su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su možda efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara*. Utvrđeno je da je manji udio novinara i novinarki aktivan i kroz druge oblike samoorganizovanja, uključujući neformalne mreže i *online* ili komunikacijske grupe, te domaće i međunarodne projekte, ali i to da ipak veći značaj i dalje pridaju novinarskim udruženjima za ostvarivanje novinarskih prava i sloboda nego takvim drugim oblicima organizovanja. Tvrdnja da su ovakvi oblici organizovanja možda efektivniji u očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda nije mogla biti potvrđena s

ograničenim informacijama koje su bile na raspolaganju. U budućim istraživanjima bi bilo potrebno identifikovati što više ovakvih netipičnih oblika organizovanja i raspon njihovog djelovanja, te posvetiti više pažnje pitanju efektivnosti u očuvanju novinarskih prava i sloboda.

Generalna hipoteza je bila da *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarka Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu su nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara*. Međutim, generalna hipoteza nije u potpunosti potvrđena jer novinari i novinarka i udruženjima i Vijeću za štampu u BiH još uvijek pridaju veći značaj za očuvanje novinarskih prava i sloboda, uprkos tome što opciju zaštite svojih prava rjeđe praktikuju kroz ta udruženja. Nadalje, pristrasnost je potvrđena kroz percepcije novinara i novinarki, ali donekle i osporena kroz objektivne pokazatelje udjela reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata te kvalitativne karakteristike reakcija. Neka udruženja su nepristrasnija od drugih i prema objektivnim i prema subjektivnim pokazateljima. BHN se, uprkos brojnim kritikama ispitanika i ispitanica, može pohvaliti najvećim udjelom reakcija u ukupnom broju identifikovanih incidenata i uopšte prilično visokim ocjenama nepristrasnosti. Drugi oblici samoorganizovanja ipak još nisu dovoljno zastupljeni među novinarima i novinarkama da bi trenutno imali značajniji uticaj na novinarska prava i slobode od novinarskih udruženja i Vijeća za štampu. Uticaj novinarskih udruženja, posebno BHN-a, na novinarska prava i slobode je značajan, a uprkos subjektivnim ocjenama o pristrasnosti, udruženja koja nemaju sjedište u Sarajevu takođe imaju potencijal da diverzifikuju vrste reakcija i načine djelovanja na zaštiti novinarskih prava i sloboda, pod uslovom da svoju misiju postojanja zaista i ispunjavaju, tj. da ne služe isključivo partikularnim interesima osnivača, nego višem cilju jačanja slobode izražavanja u BiH.

V ZAKLJUČAK

Problem kojim se ovo istraživanje bavi je nedostatak jasnije slike o novinarskom samoorganizovanju u Bosni i Hercegovini kao jednom od preduslova za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara i novinarki.

Predmet istraživanja i osnovno pitanje na koje istraživanje odgovara je: Koliki je doprinos novinarskih udruženja i VZS-a očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara u BiH u periodu od 2014. do 2018. godine?

Novinarska prava se za potrebe ovog istraživanja definišu kao prava na slobodno mišljenje i izražavanje, informisanje i kritikovanje, te radna i socijalna prava.

Istraživanje je primarno provedeno s ciljem naučne deskripcije, težeći prije svega da opiše: a) na koji način djeluju novinarska udruženja i VZS u konkretnim slučajevima kršenja prava i sloboda novinara i b) koliki značaj novinari vide u novinarskim udruženjima i VZS-u. Međutim, kao sekundarni naučni cilj, istraživanjem se ipak pokušalo doći i do objašnjenja odnosa između nivoa razvijenosti novinarskih organizacija i dostignutog standarda novinarskih prava i sloboda. Osnovni društveni cilj istraživanja je stručnoj javnosti pružiti uvid u značaj i doprinos novinarskih organizacija očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.

Empirijski dio istraživanja je proveden u tri faze kako bi se odgovorilo na osnovno istraživačko pitanje i potvrdila odnosno osporila originalna generalna hipoteza koja je glasila: *sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarke Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.*

U prvoj fazi istraživanja su prikupljeni podaci od udruženja i VZS-a te pretraživanjem interneta, kako bi se odgovorilo na prvo pomoćno istraživačko pitanje:

1. Koja od novinarskih udruženja su bila aktivna u periodu od 2014. do 2018. godine?

Pet novinarskih udruženja i VZS su djelovali u ispitivanom periodu, neka od njih s prekidima u radu. To su Udruženje/udruga BH novinari (2014-2018), Društvo novinara BiH (2014-2018), Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa (2014-2018), Udruženje novinara Republike

Srpske (2014-2015, reaktivirano 2019. godine) i Društvo hrvatskih novinara u BiH (2017-2018). UDIN nije javno reagovao ni na jedan slučaj ugrožavanja novinarskih prava i sloboda pa se ne može jasno govoriti o njegovom doprinosu. Sva ostala udruženja su izdala najmanje jedno javno saopštenje kao reakciju na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda, iako treba istaći da samo BHN, DN BiH i VZS ispunjavaju osnovne komunikacijske pretpostavke koje koriste u javnim reakcijama, dok ostala udruženja imaju vrlo ograničene kanale distribucije svojih javnih reakcija i time je njihov doprinos već u startu manji.

U drugoj fazi istraživanja je formirana lista od 235 incidenata koji su se dogodili u ispitivanom periodu i koji se mogu svrstati u ugrožavanje novinarskih prava i sloboda prema tvrdnjama novinara i novinarki. Izvor informacija za listu incidenata je bila Linija za pomoć novinarima BHN-a, ali i podaci iz drugih organizacija. U drugoj fazi su se takođe pretraživale reakcije svakog od udruženja i VZS-a. Potom su analizirani indikatori kojima je odgovoreno na dodatna dva pomoćna istraživačka pitanja.

Drugo pomoćno istraživačko pitanje je bilo:

2. U kojoj mjeri su udruženja i VZS bili aktivni u zaštiti novinarskih prava i sloboda u ispitivanom periodu?

Utvrđen je visok nivo aktivnosti u javnim reakcijama kod BHN-a i to udruženje je bilo najaktivnije u reagovanju na konkretne slučajeve. DN BiH, UNRS i VZS su reagovali u vrlo malom procentu konkretnih slučajeva, a DNH BiH je reagovao u zanemarivom broju slučajeva. Bilo je potrebno ispitati i kvalitativne karakteristike slučajeva na koje ova udruženja nisu reagovala, da bi se potvrdila nepristrasnost udruženja.

Treće pomoćno istraživačko pitanje je bilo:

3. U kojoj mjeri su novinarska udruženja i VZS djelovali u skladu s principom nepristrasnosti u reakcijama na ugrožavanje novinarskih prava i sloboda?

Utvrđeno je da je BHN bio samo malo pristrasniji u slučajevima u kojima su ugrožena prava njihovih članova u odnosu na ostale novinare i novinarki. Za UNRS je utvrđeno da uglavnom reaguje u slučajevima koji se odnose na novinare i medije iz RS, kao i da je izostala reakcija u slučajevima u kojima su ugrožena prava muškaraca kao novinara. Kod VZS-a je utvrđeno da je rjeđe reagovao kada su pogođene osobe ili mediji bili s nivoa BiH, kao što je BHRT, a češće kada se radilo o osobama ili medijima na entitetskim nivoima, što je logično s obzirom da je većina *online* i štampanih medija više entitetske orijentacije. DN BiH je bio ujednačen u reakcijama bez obzira na pol i sjedište medija, ali je imao prilično nizak udio reakcija u odnosu

na BHN. DHN BiH je imao premalo reakcija da bi se kvalitativne karakteristike slučajeva uopšte mogle analizirati. Prema analiziranim udruženjima, BHN se pokazao kao najnepristrasnije novinarsko udruženje koje je reagovalo u gotovo svim identifikovanim slučajevima kršenja novinarskih prava i sloboda. Međutim, bilo je potrebno potvrditi nepristrasnost i kroz percepcije novinara i novinarki, te utvrditi koliki značaj uopšte pridaju novinarskim udruženjima i VZS-u.

Treća faza istraživanja se sastojala od *online* ankete provedene među 202 novinara i novinarki koji su pristali da učestvuju na poziv predstavnika svojih udruženja ili drugih novinara i novinarki. Na osnovu pitanja u anketi odgovoreno je na preostala tri pomoćna istraživačka pitanja.

Četvrto pomoćno istraživačko pitanje je bilo:

4. U kojoj mjeri novinari i novinarke ocjenjuju rad novinarskih udruženja i VZS-a nepristrasnim?

Najveći procenat ispitanih je ocijenio BHN potpuno nepristrasnim u reagovanju na konkretne slučajeve, a nešto manji procenat je isto tako ocijenio i VZS i DN BiH, dok su ocjene za DHN BiH, UDIN i UNRS išle više u smjeru pristrasnosti. Postoji povezanost članstva u novinarskim udruženjima s ocjenom nepristrasnosti iako nije jasna uzročno-posljedična veza. Moguće je da se novinari i novinarke zbog pristrasnosti novinarskih udruženja teško odlučuju na članstvo u njima, ali i da ih smatraju pristrasnim jednostavno jer kao nečlanovi nemaju dovoljno informacija o njima. Neuključivanje u članstvo udruženja može biti povezano i s niskim značajem koji novinari i novinarke pridaju novinarskim udruženjima i VZS-u, zbog čega je bilo potrebno odgovoriti na peto pomoćno istraživačko pitanje:

5. Koliki značaj novinari i novinarke pridaju udruženjima i VZS-u u zaštiti novinarskih prava i sloboda?

Utvrđeno je da novinari, bez obzira na svoje članstvo u udruženjima, VZS i udruženja doživljavaju donekle ili vrlo značajnim za zaštitu i jačanje novinarskih prava i sloboda. Međutim, pored ove deklarativne ocjene značaja, kada se ispitanike i ispitanice pitalo kojim organizacijama su prijavili ugrožavanje prava i sloboda koje su iskusili kao novinari i novinarke, samo 15 procenata onih koji su imali takva iskustva je svoj slučaj prijavilo nekom od udruženja novinara. Takođe, značajan udio ispitanih u uzorku nije bio u članstvu nijednog udruženja i mnogi su u komentarima specifično naveli da su nekad bili članovi, pa potom

odustali jer ne vide svrhu i korist od takvog članstva. Zbog toga se pokušalo odgovoriti i na posljednje, šesto pomoćno istraživačko pitanje:

6. Koji drugi, organizovani ili neorganizovani, oblici djelovanja samih novinara su doprinijeli novinarskim pravima i slobodama?

Utvrđeno je da postoji određen broj specijalizovanih novinarskih udruženja i projekata, *online* neformalnih grupa na različitim komunikacijskim platformama, domaćih i međunarodnih mreža koje pružaju podršku novinarima, ali da je samo svaka peta osoba dio takvih neformalnih ili formalnih grupa, a da ispitanici i ispitanice takvim grupama u prosjeku ipak pridaju manji značaj u zaštiti novinarskih prava i sloboda nego novinarskim udruženjima i VZS-u.

Prema izloženim rezultatima, potvrđena je prva posebna hipoteza *da novinari i novinarka doživljavaju novinarska udruženja donekle značajnim za očuvanje i razvoj prava i sloboda novinara, iako nijedno od aktivnih udruženja nije u potpunosti nepristrasno.*

Druga posebna hipoteza *da novinari i novinarka doživljavaju Vijeće za štampu u BiH manje značajnim, iako je ono bilo potpuno nepristrasno u reagovanju na slučajeve ugrožavanja prava i sloboda novinara* nije potvrđena, jer je VZS ocijenjen kao donekle ili vrlo značajan za gotovo isti procenat ispitanih kao i novinarska udruženja, a za VZS je, kao i za udruženja, vrlo mali procenat potvrdio da je potpuno nepristrasan.

Treća posebna hipoteza *da su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su možda efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara* je djelimično potvrđena. Novinari i novinarka u uzorku su istakli određen broj drugih udruženja i projekata, neformalnih i formalnih, *online* i *offline* oblika organizovanja, ali se nije mogla potvrditi veća efektivnost takvih oblika samoorganizovanja u odnosu na tradicionalna novinarska udruženja.

Konačno, istraživanjem je djelimično potvrđena generalna hipoteza *da sva aktivna novinarska udruženja i Vijeće za štampu u BiH neznatno doprinose očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara, jer su udruženja djelimično pristrasna u djelovanju, a novinari i novinarka Vijeću pridaju ograničen značaj, dok su u međuvremenu nastali drugi oblici organizovanja koji su efektivniji u očuvanju i razvoju prava i sloboda novinara.* Doprinos VZS-a i udruženja je značajan, što se posebno može tvrditi za BHN, i iz subjektivne perspektive novinara i iz objektivnijih podataka o udjelu incidenata na koje je reagovao. Međutim, za neka od udruženja nije potvrđen nivo doprinosa i ispunjavanje svrhe njihovog postojanja. To zabrinjava jer odsustvo reakcije novinarske zajednice u konkretnim slučajevima ugrožavanja novinarskih prava i sloboda, posebno u slučajevima prijetnji nasiljem i samog nasilja, svakako može

doprinijeti tercijarnoj viktimizaciji žrtava, u skladu s istaknutim u Golubovićevoj analizi napada na novinare i novinarke (2018). Kod nekih udruženja se jasna entitetska i etnička orijentacija ogleda i u selektivnosti slučajeva na koje su reagovala, što ukazuje na pristrasnost u ispunjavanju svrhe postojanja udruženja. Iako postoji sve više specijalizovanih udruženja, projekata, *online* i *offline* neformalnih grupa, novinarska udruženja i dalje ostaju najznačajniji oblik samoorganizovanja. U budućim istraživanjima bi bilo potrebno istražiti kako takve drugačije forme organizovanja, ali i postojeća neaktivna udruženja, podstaci na veći doprinos očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini.

VI BIBLIOGRAFIJA

Knjige i drugi naučni tekstovi

1. Cornu, D. (1999). *Etika informisanja*. Beograd: Clio.
2. Čupić, Č. (2010). *Medijska etika i medijski linč*. Beograd: Čigoja štampa.
3. Grbo, A. (2009). *Mediji i demokratizacija društva*. Sarajevo: Bemust.
4. Jakubowicz, K. i Sükösd, M. (2008). Twelve Concepts Regarding Media System Evolution and Democratization in Post-Communist Societies (Dvanaest koncepata o razvoju medijskog sistema i demokratizaciji u postkomunističkim društvima). U: Jakubowicz, K. & Sükösd, M. eds. *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective (Pronalaženje pravog mjesta na mapi: promjena srednjoevropskih i istočnoevropskih medija u globalnoj perspektivi)*. UK/ Chicago, USA: Intellect Bristol.
5. Mirosavljević, M. (2009). Istraživačko novinarstvo u BiH. U: Mirosavljević, M., Vilović, G. i Kunczik, M. *Istraživačko novinarstvo*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
6. Townend, J. (2017). Freedom of Expression and the Chilling Effect (Sloboda izražavanja i *chilling* efekat). U: Tumber, H. & Waisbord, S. eds. *The Routledge Companion to Media and Human Rights (Routledge priručnik o medijima i ljudskim pravima)*. [Online]. London: Routledge. Dostupno na: <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/67678/1/Chapter%207%20Townend-chilling%20effects-accepted%20version-1-3-17.pdf> [pristupljeno 27.04.2020].
7. Turčilo, L. (2011). *Zaradi pa vladaj: Politika - mediji - biznis u globalnom društvu i u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Vlastita naklada.
8. Turčilo, L. (2017). *(P)ogledi o medijima i društvu: članci, eseji, istraživanja*. Sarajevo: Vlastita naklada.
9. Turčilo, L. i Buljubašić, B. (2017). *Mediji i Shrinking Space u Bosni i Hercegovini: utišani alternativni glasovi*. [Online]. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured za Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Albaniju. Dostupno na: https://ba.boell.org/sites/default/files/schrinking_spaces_-_studija_-_bh_-_26-10-2017_-_web_1.pdf [pristupljeno 04.01.2019].

Analize, istraživanja i izvještaji

10. Adilagić, R. (2016). *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara [Bosna i Hercegovina]*. [Online]. Sarajevo: Udruženje/udruga BH Novinari. Dostupno na: <http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2016/12/Full-BiH-BiH-Digital.pdf> [pristupljeno 04.01.2019].
11. Adilagić, R. (2018). *BOSNA I HERCEGOVINA - Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara 2018*. [Online]. Sarajevo: Udruženje/udruga BH Novinari. Dostupno na: <http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/12/2018-BiH-Indikatori-nivoa-medijskih-sloboda-i-bezbjednosti-novinara.pdf> [pristupljeno 04.01.2019].
12. Balkanski medijski barometar (2012). *Prva domaća analiza medijskog okruženja u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Tešanović, N. ur. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09053.pdf> [pristupljeno 04.01.2019].
13. Džumhur, J., Jukić, N. i Mitrović, Lj. (2017). *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Banja Luka: Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2017082415202346bos.pdf [pristupljeno 11.01.2019].
14. Evropska komisija (2019a). *Analitički izvještaj u prilog dokumentu Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću - Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji*. [Online]. Brisel: Evropska komisija. Dostupno na: <https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/06/Analiti%C4%8Dki-izvje%C5%A1taj-Mi%C5%A1ljenje-Komisije-o-zahtjevu-Bosne-i-Hercegovine-za-%C4%8Dlanstvo-u-Evropskoj-uniji.pdf> [pristupljeno 04.04.2020].
15. Evropska komisija (2019b). *Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Brisel: Evropska komisija. Dostupno na: <https://europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/Izvj%C5%A1taj-stru%C4%8Dnjaka-o-pitanjima-vladavine-prava-u-BiH.pdf> [pristupljeno 04.04.2020].
16. Freedom House (2017). *Freedom of the Press 2017, Bosnia and Herzegovina Profile (Sloboda štampe 2017, profil Bosne i Hercegovine)*. [Online]. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/bosnia-and-herzegovina> [pristupljeno 05.01.2019].
17. Friedrich-Ebert-Stiftung i Udruženje/udruga BH novinari (2019). *Istraživanje Medijske slobode u BiH 2019. - Usporedni izvještaj 2014. - 2019*. [Online]. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2019/05/07/medijske-slobode-u-bih-2019-fes-i-bhn/> [pristupljeno 22.06.2019].
18. Golubović, S. (2018). *Sekundarna viktimizacija novinara žrtava krivičnih djela. Blog Kriminološki aspekt [Blog post, 01. septembar]*. Dostupno na: <http://kriminoloskiaspekt.blogspot.com/2018/09/sekundarna-viktimizacija-novinara.html> [pristupljeno 15.06.2019].

19. Hodžić, S. (2010). *Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u BiH*. [Online]. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: http://www.media.ba/sites/default/files/pod_pritiskom-izvjestaj_o_stanju_medijskih_sloboda_u_bih.pdf [pristupljeno 12.01.2019].
20. Malović, S. (2004). *Novinarska udruženja u Bosni i Hercegovini (organizacija, aktivnost, specifičnosti)*. [Online]. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/2011/06/10/istraivanje-novinarska-udruzenja-u-bosni-i-hercegovini-organizacija-aktivnost-specifinosti/> [pristupljeno 04.01.2019].
21. Marko, D. (2012). *Bosna i Hercegovina u potrazi za odgovornošću - Uloga profesionalnih novinarskih udruženja u promicanju profesionalizma i odgovornosti u medijima*. [Online]. Sarajevo: Fond otvoreno društvo BiH. Dostupno na: https://osfbih.org.ba/images/Progs/00-16/PDFP/pdfp_12/Davor_Marko_Stud.pdf [pristupljeno 04.01.2019].
22. Mijatović, D. (2011). *Protection of Journalists from Violence (Zaštita novinara od nasilja)*. [Online]. Strasbourg: Commissioner for Human Rights, Council of Europe. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16806daac6> [pristupljeno 04.01.2019].
23. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2017). *Izvještaj o slobodi govora i stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://www.parlament.ba/act/DownloadDocument?actDocumentId=e4dca97d-efca-4d81-899c-23671081d1fc&langTag=bs> [pristupljeno 19.10.2019].
24. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2019). *Tabelarni pregled UPR preporuka po oblastima*. [Online]. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/UPR/5%20BHS%20TABELARNI%20PRIKAZ%20UPR%20PREPORUKA%20PO%20OBLASTIMA.pdf [pristupljeno 12.01.2020].
25. Reporters Without Borders (2019). *2019 World Press Freedom Index (Indeks slobode štampe u svijetu 2019. godine)*. [Online]. Dostupno na: <https://rsf.org/en/bosnia-herzegovina> [pristupljeno 06.02.2020].
26. Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini i Udruženje/udruga BH novinari (2012). *Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope. Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu*. [Online]. Dostupno na: https://www.vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_U_SJENI.pdf [pristupljeno 04.01.2019].

Deklaracije, konvencije, povelje, preporuke i presude

27. Evropski sud za ljudska prava, 17224/11, Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi/BiH, ESLJP, 27.06.2017. [Online]. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/MEDZLIS%20IZ%20BRCKO%201%20DRUGI%20vs%20BIH.pdf [pristupljeno 28.04.2020].

28. Generalna skupština Ujedinjenih nacija (1948). *Opća deklaracija o ljudskim pravima*. [Online]. Dostupno na: http://www.arhivsa.ba/wordpress/?page_id=327 [pristupljeno 05.01.2019].
29. Generalna skupština Ujedinjenih nacija (1966). *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*. [Online]. Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MedunarodniPakt%20B.pdf> [pristupljeno 19.10.2019].
30. Glavni urednici i vodeći novinari iz 19 evropskih zemalja (2009). *Evropska povelja o slobodi štampe*. [Online]. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2009/06/evrospkapoveljaslobstampe.pdf> [pristupljeno 05.01.2019].
31. Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija (2017). *Zaključna razmatranja o Trećem periodičnom izvještaju Bosne i Hercegovine*. [Online]. Dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/Gradanska_i_politicka_prava/Bi%20H%20Zakljucna%20razmatranja%20GPP.pdf [pristupljeno 19.10.2019].
32. Odbor ministara Vijeća Evrope (1982). *Deklaracija o slobodi izražavanja i informisanja*. [Online]. Dostupno na: https://www.poverenik.rs/images/stories/Dokumentacija/55_Idok.pdf [pristupljeno 05.01.2019].
33. Odbor ministara Vijeća Evrope (2004). *Deklaracija o slobodi političke debate u medijima*. [Online]. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2004/02/deklaracijaveslobodapoldeb.pdf> [pristupljeno 16.11.2019].
34. Parlamentarna skupština Vijeća Evrope (2010). *Recommendation 1897 (2010) - Respect for media freedom (Preporuka 1897 (2010) - Poštovanje slobode medija)*. [Online]. Dostupno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17810&lang=en> [pristupljeno 05.01.2019].
35. Predstavnicima novinarskih sindikata šest zemalja Evropske zajednice (1971). *Declaration of the Rights and Duties of Journalists (Deklaracija o pravima i dužnostima novinara)*. [Online]. Dostupno na: <https://accountablejournalism.org/?/ethics-codes/International-Declaration> [pristupljeno 05.01.2019].
36. Švicarsko vijeće za štampu (1999). *Declaration of the Duties and Rights of a Journalist (Deklaracija o dužnostima i pravima novinara)*. [Online]. Dostupno na: <https://presserat.ch/en/journalistenkodex/erklaerungen/> [pristupljeno 05.01.2019].
37. UNESCO (1997). *Declaration of Sofia - Conference: "European Seminar on Promoting Independent and Pluralistic Media, with special focus on Central and Eastern Europe, Sofia, 1997 (Konferencija: „Evropski seminar o promociji nezavisnih i pluralističkih medija s posebnim fokusom na Centralnu i Istočnu Evropu, Sofija, 1997.)*. [Online]. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109559> [pristupljeno 05.01.2019].

38. UNESCO (2004). *Belgrade Declaration - Support to Media in Violent Conflict and in Countries in Transition (Beogradska deklaracija - Podrška medijima u nasilnom sukobu i u zemljama u tranziciji)*. [Online]. Dostupno na: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-press-freedom-day/previous-celebrations/worldpressfreedomday2009000000/belgrade-declaration/> [pristupljeno 05.01.2019].
39. UNESCO (2005). *Dakar Declaration - Media and Good Governance (Deklaracija iz Dakara - Mediji i dobro upravljanje)*. [Online]. Dostupno na: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-press-freedom-day/previous-celebrations/worldpressfreedomday2009000000/dakar-declaration/> [pristupljeno 05.01.2019].
40. UNESCO (2009). *Doha Declaration (Deklaracija iz Dohe)*. [Online]. Dostupno na: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/events/prizes-and-celebrations/celebrations/international-days/world-press-freedom-day/previous-celebrations/worldpressfreedomday200900/doha-declaration/> [pristupljeno 05.01.2019].
41. UNESCO (2015). *Riga Declaration (Deklaracija iz Rige)*. [Online]. Dostupno na: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/WPFD/riga_declaration_en.pdf [pristupljeno 05. 01.2019].
42. Vijeće Evrope (2013). *Evropska konvencija o ljudskim pravima*. [Online]. Strasbourg: European Court of Human Rights/ Council of Europe. Dostupno na: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf [pristupljeno 05.01.2019].
43. Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih nacija (2014). *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review - Bosnia and Herzegovina (Izveštaj Radne grupe o univerzalnom periodičnom pregledu - Bosna i Hercegovina)*. [Online]. Dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/233/65/PDF/G1423365.pdf?OpenElement> [pristupljeno 19.10.2019].

Priručnici i kodeksi

44. Bychawska-Siniarska, D. (2019) *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima - Priručnik za pravnike*. [Online]. Savjet Evrope. Dostupno na: <https://rm.coe.int/5-mne-protecting-the-right-to-foe-under-european-convention-on-human-r/16809691b1> [pristupljeno 10.11.2019].
45. Horsley, W. (2012). *Priručnik o bezbednosti novinara*. [Online]. Vienna: Office of the Representative on Freedom of the Media, Organization for Security and Co-operation in Europe. Dostupno na: <https://www.osce.org/bs/fom/90210?download=true> [pristupljeno 04.01.2019].

46. Jurišić, D. (2010). *100 prvih pitanja o pravima medijskih uposlenika u BiH*. [Online]. Sarajevo: Udruženje/udruga BH Novinari. Dostupno na: https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2012/01/100pitanja_bosanski.pdf [pristupljeno 04.01.2019].
47. Udruženja/udruga novinara u Bosni i Hercegovini (1999). *Kodeks za štampu i online medije BiH*. [Online]. Sarajevo: Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/kodeks-za-stampu-i-online-medije> [pristupljeno 05.01.2019].

Dokumenti novinarskih organizacija u BiH

48. Društvo novinara Bosne i Hercegovine (2017). *O Društvu novinara*. [Online]. Sarajevo: Društvo novinara Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <http://www.dnbih.ba/> [pristupljeno 05.01.2019].
49. Osnivačka Skupština Udruženja dopisnika i novinara opštine Derventa (2005). *Statut Udruženja dopisnika i novinara opštine Derventa*. Derventa: Udruženje dopisnika i novinara opštine Derventa.
50. Osnivačka Skupština Udruženja novinara Istočnog Sarajeva (2019). *Statut Udruženja novinara Istočnog Sarajeva*. Istočno Sarajevo: Udruženje novinara Istočnog Sarajeva.
51. Osnivačka Skupština Udruženja/udruga BH novinari (2004). *Statut Udruženja novinara BHN*. [Online]. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/statut/> [pristupljeno 16.06.2019].
52. Skupština Društva novinara Bosne i Hercegovine (2019). *Statut Društva novinara Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Društvo novinara Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <http://www.dnbih.ba/uploads/documents/STATUT%20DRUSTVA/STATUT.doc> [pristupljeno 16.06.2019].
53. Skupština Udruženja novinara Republike Srpske (2011). *Statut Udruženja novinara Republike Srpske*. Banja Luka: Udruženje novinara Republike Srpske.
54. Skupština Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini (2018). *Statut Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Sarajevo: Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/o-nama/statut> [pristupljeno 16.06.2019].
55. Udruženje/udruga BH novinari (2014-2018). *Linija za pomoć novinarima - Registri slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari.
56. Udruženje/udruga BH novinari (2016). *Odluka o pravnoj i profesionalnoj pomoći novinarima i medijskim uposlenicima u Bosni i Hercegovini kroz Liniju za pomoć novinarima (Free Media Help Line - FMHL)*. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari.

57. Udruženje/udruga BH novinari (2017). *Odluka o formiranju Fonda za odbranu novinara i medijskih profesionalaca pred sudovima*. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari.
58. Udruženje/udruga BH novinari (2019a). *Linija za pomoć novinarima – Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari.
59. Udruženje/udruga BH novinari (2019b). *Spisak članova Udruženja/udruge BH novinari*. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari.
60. Udruženje/udruga BH novinari (2020). *Linija za pomoć novinarima*. [Online]. Sarajevo: Udruženje/udruga BH novinari. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/bs/linija-za-pomoc/> [pristupljeno 16.02.2020].
61. Utemeljiteljska Skupština udruge Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini (2017). *Statut udruge Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Mostar: Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://dhn.ba/index.php/dokumenti/> [pristupljeno 28.05.2020].
62. Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini (2014). *Vizija, Misija, Vrijednosti*. [Online]. Sarajevo: Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/o-nama/misija-vizija-vrijednosti> [pristupljeno 05.01.2019].
63. Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini (2020). *Informacije o Vijeću za štampu u Bosni i Hercegovini*. [Online]. Sarajevo: Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.vzs.ba/index.php/vijece-za-stampu/o-nama/529-arhiva/221-informacije-o-vijeću-za-tampu-u-bosni-i-hercegovini> [pristupljeno 17.02.2020].

Medijski izvještaji

64. Banjaluka.com (2019). Izabrano novo rukovodstvo Udruženja novinara RS: Labus novi predsjednik. *Banjaluka.com*. [Online]. 20. april. Dostupno na: <https://www.banjaluka.com/drustvo/izabrano-novo-rukovodstvo-udruzenja-novinara-rs-labus-novi-predsjednik-foto/> [pristupljeno 23.06.2019].
65. Čavčić, I. (2019). Tretirati napad na novinare kao napad na službene osobe nije privilegija nego potrebna zaštita. *Klix.ba*. [Online]. 16. april. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/tretirati-napad-na-novinare-kao-napad-na-sluzbene-osobe-nije-privilegija-nego-potrebna-zastita/190415028> [pristupljeno 23.06.2019].
66. Dnevnik.ba (2017). Obnovljen rad Društva hrvatskih novinara u BiH. *Dnevnik.ba*. [Online]. 12. juli. Dostupno na: <https://www.dnevnik.ba/dogadaji/obnovljen-rad-drustva-hrvatskih-novinara-u-bih> [pristupljeno 16.06.2019].
67. FENA (2019). BH novinari traže efikasniju pravosudnu zaštitu. *Federalna novinska agencija (FENA)*. [Online]. 11. maj. Dostupno na: <http://www.fena.ba/article/1085033/bh-novinari-traze-efikasniju-pravosudnu-zastitu> [pristupljeno 16.06.2019].

68. Karić, S. (2019). Novinari u Srpskoj traže zaštitu, a ne obećanja: Naše kolege u FBiH proglašene za službena lica. *Euro Blic*. [Online]. 12. april. Dostupno na: <https://srpskainfo.com/novinari-u-srpskoj-traze-zastitu-a-ne-obecanja-nase-kolege-u-fbih-proglasene-za-sluzbena-lica/> [pristupljeno 15.06.2019].
69. Klix.ba (2015). Dragan Jerinić podnio ostavku na mjesto predsjednika Udruženja novinara RS. *Klix.ba*. [Online]. 03. januar. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/dragan-jerinic-podnio-ostavku-na-mjesto-predsjednika-udruzenja-novinarars/150103058> [pristupljeno 16.06.2019].
70. Kovač, M. (2017). Finansiranje lokalnih medija u Republici Srpskoj. *E-novinar*. [Online]. VI (49), str. 2-5. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2017/11/49enovinar.pdf> [pristupljeno 23.06.2019].
71. Pizović, S. (2019). Zaštita medijskih radnika u krivičnim zakonima je od javnog interesa. *E-novinar*. [Online]. VII (66), str. 8-11. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2019/09/66-IZDANJE-E-NOVINAR-BHS.pdf> [pristupljeno 04.10.2019].
72. SRNA (2019). Osnovano udruženje novinara Istočnog Sarajeva. *Novinska agencija Republike Srpske (SRNA)*. [Online]. 07. april. Dostupno na: <http://srna.rs/novosti/681674/osnovano-udruzenje-novinarars-istocnog-sarajeva.htm> [pristupljeno 15.06.2019].
73. Udruženje novinara Republike Srpske (2019). Saradnja Udruženja novinara Republike Srpske sa Savezom novinara Rusije. *Banjaluka.com*. [Online]. 14. oktobar. Dostupno na: <https://www.banjaluka.com/aktuelno/bih/saradnja-udruzenja-novinarars-republike-srpske-sa-savezom-novinarars-rusije/> [pristupljeno 26.10.2019].

Ustavi

74. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2008). *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08. Dostupno na: http://www.ads.gov.ba/v2/index.php?option=com_content&view=article&id=1952%3Austav-federacije-bosne-i-hercegovine-sa-amandmanima&catid=50%3Aosnove-ustavnog-sistema-bosne-i-hercegovine&Itemid=173&lang=en [pristupljeno 05.01.2019].
75. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (2009). *Ustav Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 25/09. Dostupno na: http://www.ads.gov.ba/v2/index.php?option=com_content&view=article&id=1951%3Austav-bosne-i-hercegovine&catid=50%3Aosnove-ustavnog-sistema-bosne-i-hercegovine&Itemid=173&lang=bs [pristupljeno 05.01.2019].

76. Službeni glasnik Republike Srpske (2011). *Ustav Republike Srpske*. [Online]. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11. Dostupno na: http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf [pristupljeno 05.01.2019].

Zakoni i pravilnici

77. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (2018a). *Zaključak o utvrđivanju tehničkog prečišćenog teksta Izbornog zakona Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine. Dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Tehnicki_precisceni_tekst/Zakljucak_o_utvr_teh_tek_IZ_BiH-bos.pdf [pristupljeno 05.01.2019].
78. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (2018b). *Izborni zakon Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine. Tehnički prečišćeni tekst. Dostupno na: https://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Tehnicki_precisceni_tekst/Tehnicki_precisceni_tekst_IZ_BiH-bos.pdf [pristupljeno 05.01.2019].
79. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine (2016). *Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 32/01, 42/03, 63/08 i 76/11 i 94/16. Neslužbeni prečišćeni tekst. Dostupno na: <http://civilnodrustvo.ba/media/46739/neslu%C5%BEbeni-pre%C4%8Di%C5%A1%C4%87eni-tekst-zakon-o-udru%C5%BEenjima-i-fondacijama-bih-b.pdf> [pristupljeno 05.01.2019].
80. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2001). *Zakon o slobodi pristupa informacijama u Federaciji Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 32/01. Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/index.php?url=/bosanski/zakoni/2001/zakoni/11%20bos.htm> [pristupljeno 05.01.2019].
81. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2003). *Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 19/03. Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2003/zakoni/13bos.htm> [pristupljeno 05.01.2019].
82. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2017). *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*. [Online]. Sarajevo: Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 36/03, 21/04 - Ispravka, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/krivicni-zakon-federacije-bosne-i-hercegovine.html> [pristupljeno 23.11.2019].
83. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2018). *Zakon o radu*. [Online]. Sarajevo: Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, 26/16 i 89/18. Prečišćena neslužbena verzija. Dostupno na: <http://www.pufbih.ba/v1/public/upload/zakoni/f0787-zakon-o-radu-precisceni-tekst.pdf> [pristupljeno 15.02.2020].

84. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (2012). *Zakon o komunikacijama*. [Online]. Sarajevo: Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 31/03, 75/06, 32/10 i 98/12. Neslužbeni prečišćeni tekst. Dostupno na: <http://legalist.ba/wp-content/uploads/2014/02/Zakon-o-komunikacijama-BiH-neslužbeni-precisceni-tekst.pdf> [pristupljeno 19.10.2019].
85. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (2013). *Zakon o slobodi pristupa informacijama u BiH*. [Online]. Sarajevo: Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 28/00, 45/06, 102/09, 62/11 i 100/13. Neslužbeni prečišćeni tekst. Dostupno na: <https://www.parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDocumentId=b280f481-c203-436b-a568-bda9b7979e81&langTag=bs> [pristupljeno 05.01.2019].
86. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (2018). *Pravilnik o medijskom predstavljanju političkih subjekata u periodu od dana raspisivanja do dana održavanja izbora*. [Online]. Sarajevo: Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 29/18. Dostupno na: <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/iMWzgFQosQc=> [pristupljeno 05.01.2019].
87. Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (2003). *Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*. [Online]. Brčko: Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 14/03. Dostupno na: <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20zas--titi%20od%20klevete/000%2014-03%20Zakon%20o%20zas--titi%20od%20klevete.pdf> [pristupljeno 05.01.2019].
88. Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (2013). *Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*. [Online]. Brčko: Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 33/13. Dostupno na: <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Krivic--ni%20zakon%20Brc--ko%20Distrikta%20BiH/000%2033-13%20Krivic--ni%20zakon,%20prec--is--c-en%20tekst.pdf> [pristupljeno 05.01.2019].
89. Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (2019). *Zakon o radu Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*. [Online]. Brčko: Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, 34/19. Dostupno na: <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20radu%20Brc--ko%20Distrikta%20BiH/007B34-19%20Zakon%20o%20radu.pdf> [pristupljeno 15.02.2020].
90. Službeni glasnik Republike Srpske (2001). *Zakon o slobodi pristupa informacijama*. [Online]. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 20/01. Dostupno na: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/muls/Documents/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%BE%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%20_031812581.pdf [pristupljeno 05.01.2019].
91. Službeni glasnik Republike Srpske (2001). *Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske*. [Online]. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 37/01. Dostupno na: <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2001/08/zakonozastitiodkleveters.pdf> [pristupljeno 05.01.2019].

92. Službeni glasnik Republike Srpske (2016). *Zakon o radu*. [Online]. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 01/16. Dostupno na: <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpb/PAO/Documents/Zakon-o-radu.pdf> [pristupljeno 15.02.2020].
93. Službeni glasnik Republike Srpske (2018). *Krivični zakonik Republike Srpske*. [Online]. Banja Luka: Službeni glasnik Republike Srpske, 64/17 i 104/18 - Odluka Ustavnog suda Republike Srpske U-69/17. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html> [pristupljeno 23.11.2019].

Enciklopedije i leksikoni

94. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2020). *Hrvatska enciklopedija*. [Online]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66736> [pristupljeno 12.01.2020].
95. Tucaković, Š. (2004). *Leksikon mas-medija*. Sarajevo: Prosperitet.

Metodološka literatura

96. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
97. Termiz, Dž. (2009). *Metodologija društvenih nauka*. Lukavac: NIK Grafit.
98. Termiz, Dž. (2013). *Osnovi metodologije socijalne psihologije*. Sarajevo: Amos graf.
99. Termiz, Dž. i Arežina, V. (2015). *Problemi istraživanja i naučnog proučavanja komunikologije*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
100. Termiz, Dž. i Milosavljević, S. (2018). *Praktikum iz metodologije politikologije*. 2. izmijenjeno, dopunjeno i prošireno izdanje. Sarajevo: Fakultet političkih nauka; Beograd: Međunarodno udruženje metodologa društvenih nauka.

VII PRILOG

Prilog 1. Anketni upitnik za novinare i novinarke

(*) - Obavezno pitanje

Prihvatljivost političkih uticaja

1. U kojoj mjeri je za Vas prihvatljivo da novinarska udruženja budu pod uticajem političkih stranaka? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo prihvatljivo
- 2 - Donekle prihvatljivo
- 3 - Potpuno prihvatljivo

2. U kojoj mjeri je za Vas prihvatljivo da Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini bude pod uticajem političkih stranaka? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo prihvatljivo
- 2 - Donekle prihvatljivo
- 3 - Potpuno prihvatljivo

Članstvo u novinarskim udruženjima

3. Jeste li član/ica nekog od novinarskih udruženja? Možete označiti jedan ili više odgovora. (*)

Odaberite sve tačne odgovore.

- Nisam član/ica nijednog udruženja
- Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini
- Društvo novinara Bosne i Hercegovine
- Udruženje dopisnika i novinara opštine Derвента
- Udruženje novinara Istočnog Sarajeva
- Udruženje novinara Republike Srpske
- Udruženje/udruga BH novinari
- Ostalo:

4. Jeste li član/ica nekog od klubova novinara? Možete označiti jedan ili više odgovora. (*)

Odaberite sve tačne odgovore.

Nisam član/ica nijednog kluba novinara
Klub novinara Banja Luka
Klub novinara Bosanska Posavina
Klub novinara Goražde
Klub novinara Mostar
Klub novinara regije Birač
Klub novinara Tuzla
Klub novinara Unsko-sanskog kantona
Klub novinara Zenica
Ostalo:

Važnost novinarskog organizovanja

5. Koliko je djelovanje novinarskih udruženja važno za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda, pored drugih funkcija koje ona imaju? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo, udruženja su sporedna
- 2 - Donekle, to je jedan od faktora
- 3 - Vrlo važno, to je jedan od najvažnijih faktora

6. Koliko je djelovanje Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini važno za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda, pored drugih funkcija koje ono ima? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo, Vijeće za štampu je sporedno
- 2 - Donekle, to je jedan od faktora
- 3 - Vrlo važno, to je jedan od najvažnijih faktora

Nezavisnost i nepristrasnost

7. Molim Vas da ocijenite u kojoj mjeri je svaka od sljedećih organizacija bila pod uticajem političkih stranaka tokom mandata izvršne i zakonodavne vlasti u Bosni i Hercegovini od 2014. do 2018. godine. Ukoliko nemate informacije, označite „Nije primjenjivo”. (*)

Označite samo jedan oval po redu.

- 1 - Nimalo
  - 2 - Donekle
  - 3 - Potpuno
- Nije primjenjivo
- Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini
  - Društvo novinara Bosne i Hercegovine
  - Udruženje dopisnika i novinara opštine Derвента
  - Udruženje novinara Republike Srpske
  - Udruženje/udruga BH novinari
  - Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini

8. Molim Vas da ocijenite u kojoj mjeri je svaka od navedenih organizacija bila nepristrasna u reagovanju na konkretne slučajeve ugrožavanja novinarskih prava i sloboda tokom

mandata izvršne i zakonodavne vlasti u Bosni i Hercegovini od 2014. do 2018. godine? Ukoliko nemate informacije, označite „Nije primjenjivo”. (*)

Označite samo jedan oval po redu.

- 1 - Nimalo
- 2 - Donekle
- 3 - Potpuno

Nije primjenjivo

Društvo hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini

Društvo novinara Bosne i Hercegovine

Udruženje dopisnika i novinara opštine Derвента

Udruženje novinara Republike Srpske

Udruženje/udruga BH novinari

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini

Druge forme povezivanja

9. Jeste li član/ica neke druge formalne ili neformalne grupe novinara? To može biti grupa unutar ili van Bosne i Hercegovine, grupa koja razmjenjuje mišljenja isključivo online ili neka koja djeluje van online sfere, odnosno bilo koji drugi oblik povezivanja i umrežavanja. Molim Vas da navedete naziv grupe, otkad postoji, način njenog djelovanja, te radi li grupa na očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda. (*)
10. Koliko je takvo umrežavanje i povezivanje van novinarskih udruženja važno za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo, takvo umrežavanje i povezivanje je sporedno
- 2 - Donekle, to je jedan od faktora
- 3 - Vrlo važno, to je jedan od najvažnijih faktora

11. Jeste li u periodu od 2014. do 2018. godine učestvovali u nekom od međunarodnih projekata kojima je cilj bio jačanje i razvoj novinarskih prava i sloboda? Molim Vas da navedete u kojem. (*)
12. Koliko su takvi međunarodni projekti podrške važni za očuvanje i razvoj novinarskih prava i sloboda? (*)

Označite samo jedan oval.

- 1 - Nimalo, međunarodni projekti su sporedni
- 2 - Donekle, to je jedan od faktora
- 3 - Vrlo važni, to je jedan od najvažnijih faktora

Ugrožavanje prava i sloboda

13. Jeste li ikada kao novinar/ka bili izloženi nekom od sljedećih oblika ugrožavanja prava i sloboda? Možete označiti jedan ili više odgovora. (*)

Odaberite sve tačne odgovore.

Verbalni napadi na osobu i zastrašivanje
Fizički napadi i nasilničko ponašanje
Online diskreditacija i vrijeđanje
Hakerski napad Seksualno uznemiravanje
Drugo rodno zasnovano nasilje
Ekonomsko ucjenjivanje
Ne želim odgovoriti
Ostalo:

14. Kome ste prijavili napad/e?

15. Je li neko novinarsko udruženje javno reagovalo na napad/e?

Označite samo jedan oval.

Da
Ne
Nije primjenjivo

16. Koje novinarsko udruženje je reagovalo na napad/e?

17. Je li Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini javno reagovalo na napad/e?

Označite samo jedan oval.

Da
Ne
Nije primjenjivo

O Vama

18. Molim Vas da označite pol. (*)

Označite samo jedan oval.

Muški
Ženski
Ne želim navesti

19. Molim Vas da navedete koliko godina imate.

20. Molim Vas da navedete etničku/nacionalnu pripadnost, ukoliko želite.

21. Molim Vas da označite najviši nivo stečenog obrazovanja. (*)

Označite samo jedan oval.

Srednja škola
Viša škola
Fakultet
Magisterij
Doktorat

Ne želim odgovoriti

22. Ukoliko ste završili fakultet, kojeg smjera?

O Vašem okruženju

23. Molim Vas da označite gdje radite. Možete označiti jedan ili više odgovora. (*)

Odaberite sve tačne odgovore.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
Federacija Bosne i Hercegovine
Republika Srpska
Van Bosne i Hercegovine
Ostalo:

24. Molim Vas da označite u kojoj vrsti medija radite? Možete označiti jedan ili više odgovora.

Odaberite sve tačne odgovore.

Novinska agencija
Online
Radio
Štampani
Televizija
Ostalo:

25. Kakva je vlasnička struktura medija u kojem/kojima radite? Možete označiti jedan ili više odgovora.

Odaberite sve tačne odgovore.

Javni servis
Javno preduzeće
Neprofitni/nevladin medij
Privatni medij
Ostalo:

VIII NAPOMENA O AUTORU

Ime i prezime Dragan Vuković
Telefon +387 61 795 377
E-mail dvukovic072@gmail.com

Obrazovanje

2017 - 2020 Apsolvent drugog ciklusa studija
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za komunikologiju/žurnalistiku

2014 - 2017 Bakalaureat/bachelor komunikologije
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za komunikologiju/žurnalistiku

Radno iskustvo

- U sklopu predmeta Novinarska praksa 2, 2018. godine obavio praksu u Informativnom programu BHT1 u trajanju od tri mjeseca.
- U sklopu predmeta Novinarska praksa 1, 2017. godine obavio praksu u trajanju od tri mjeseca iz domena: agencijsko novinarstvo, TV reportaža, istraživačko novinarstvo, intervju i priprema intervjua, radijsko novinarstvo, te strateško komuniciranje i kreiranje, provjera, provedba i kontrola komunikacijskih strategija.
- Zaposlen od 1994. godine.

IX IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

 UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA IZJAVA o autentičnosti radova	 FAKULTET POLITIČKIH NAUKA	Obrazac AR Stranica 1 od 1
---	--	--

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za komunikologiju/žurnalistiku
Predmet: Izjava o autentičnosti završnog magistarskog rada

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Dragan Vuković
Naslov rada: Doprinos novinarske zajednice očuvanju i razvoju novinarskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 114

Potvrđujem:

- da sam pročitao dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji pre dajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, s navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio svaku pomoć koju sam dobio pored pomoći mentorice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 10. juli 2020. godine

Potpis

Dragan Vuković